

СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ А.С. МАКАРЕНКА

А. Кучук, О. Іваній, С. Моцак, Ю. Подрез

ОСНОВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Суми – 2024

Модуль Жана Моне

Проекту ЄС Еразмус+ «Євроінтеграція як рух до загальнолюдських цінностей»
№ 101124775 – European Integration

Співфінансується
Європейським Союзом

Співфінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише авторам і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу або Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (ЕАСЕА). Ні Європейський Союз, ні ЕАСЕА не можуть нести за них відповідальність.

УДК 340/.349(477:(4-6ЄС))

ББК 67.9

К95

*Ухвалено до друку Вченою радою
Сумського державного педагогічного університету
імені А.С. Макаренка 26 лютого 2024 р., протокол № 7*

РЕЦЕНЗЕНТИ:

Л.М. Добробог, доктор юридичних наук, професор (Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ);

О.В. Легка, доктор юридичних наук, професор (Університет митної справи та фінансів)

В.М. Пекарчук, доктор історичних наук, професор (Пенітенціарна академія України)

К 95 Кучук А.М., Іваній О.М., Моцак С.І., Подрез Ю.В. Основи євроінтеграції: підручник. Суми: СумДПУ, 2024. 193 с.

У підручнику наведено загальну характеристику функціональної та інституційної складових Європейського Союзу. Опанування матеріалу дозволяє краще зрозуміти аксіологічну складову європейської інтеграції.

Підручник буде корисним для усіх, хто цікавиться питаннями євроінтеграції та євроінтеграційного вибору Української держави.

ББК 67.9

© СумДПУ, 2024
© автори, 2024

З М І С Т

SUMMARY	5
ПЕРЕДМОВА.....	9
ТЕМА 1. Історичні та правові аспекти євроінтеграції	11
1. Історичні аспекти євроінтеграції.	12
1.1. Передумови європейської інтеграції.....	12
1.2. Створення Європейського Союзу	17
1.3. Україна на шляху до Європейського Союзу.	20
2. Правові аспекти європейської інтеграції.	22
Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.	25
Висновки.....	29
ТЕМА 2. Аксіологічні аспекти євроінтеграції	32
1. Поняття європейських цінностей	33
2. Основні цінності Європейського Союзу.....	36
3. Людські права як цінність Європейського Союзу.....	43
4. Хартія основоположних прав як джерело фундаментальних цінностей Європейського Союзу.....	45
Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.	55
Висновки.....	58
ТЕМА 3. Соціально-економічні аспекти євроінтеграції	61
1. Географічний, економічний та «членський» критерії.	62
2. Основні характеристики економіки Європейського Союзу	67
3. Соціальний захист людини в Європейському Союзі.	71
4. Напрями соціально-економічного розвитку України в контексті євроінтеграції.	77
Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.	81
Висновки.....	85
ТЕМА 4. Конституційна демократія. Місцеве самоврядування	88
1. Поняття та принципи конституційної демократії	89
2. Децентралізація влади як конституційно-правовий феномен	98
3. Місцеве самоврядування як форма демократії.....	99
4. Інструменти локальної демократії	104
Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.	108
Висновки.....	114

ТЕМА 5. Людські права.....	117
1. Виміри розширення людських прав	118
2. Поняття людських прав.....	121
3. Зобов’язання держави у царині людських прав.....	124
4. Види людських прав.....	127
Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.	132
Висновки.....	139
ТЕМА 6. Інститути ЄС.....	143
1. Європейський парламент	144
2. Рада Європейського Союзу та Європейська рада.....	149
3. Європейська комісія.....	153
4. Суд справедливості Європейського Союзу.....	158
Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.	163
Висновки.....	167
ДОДАТКИ.....	170
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	186
ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК.....	190

SUMMARY

The textbook covers the main provisions of the European integration, starting from historical and legal aspects and ending with institutional characteristics. The main emphasis is placed on the axiological aspects of integration. Each topic includes a theoretical part (making clear a certain issue) and a practical part (tasks, solved by means of interactive methods, are provided).

The first chapter sequentially presents the process of making the European Union, explaining the idea of uniting the Europe based on common values, as well as the idea of creating a common market and economic union as factors to stimulate trade, economic growth, and social welfare of citizens. It is emphasized that the European integration is based on a system of legal acts (*acquis communautaire*) establishing rules and procedures for functioning of the common institutions and regulating relations between member states.

The second chapter explains the values the European Union is based on. The significance of human dignity, freedom, human rights, genuine democracy, equality, and non-discrimination is shown up. The provisions of the Charter of Fundamental Rights of the European Union are analyzed.

The third chapter elucidates the criteria set for the future EU members and characterizes the EU economy. It is emphasized that EU member states successfully combine the principles of a market economy and the state's social obligations promoting not only economic development but also social protection of the population. The EU economic activity is carried out in accordance with the concept of a green economy. Free borders, green economy, freedom of entrepreneurship, and a market economy are the pillars of the EU's economic system.

The fourth chapter of the paper is devoted to values such as genuine democracy, as well as the features of local democracy. Emphasis is placed on their importance in supporting the stability and development of society. The problems that should be solved within the Ukrainian society for building Ukraine up as a democratic European state (with developed local democracy) are noted.

The fifth chapter focuses on such a value as human rights. It is emphasized that human rights are considered as inherent opportunities of a

human being belonging to every individual by right of birth. They cannot be given or taken away. They are universal and equal for all people. The state is obliged to respect, ensure, and protect human rights.

The sixth chapter enucleates the following EU institutions, namely the European Parliament, the European Council, and the Council, the European Commission, the Court of Justice of the European Union. It is accentuated that it is crucial to consider the EU institutions' activities through the prism of their cooperation and interaction.

АНОТАЦІЯ

У підручнику висвітлюються основні положення європейської інтеграції, починаючи з історичних і правових аспектів, завершуючи інституційною характеристикою. Основний акцент зроблено на аксіологічних аспектах інтеграції. Кожна з тем включає теоретичну (у якій висвітлюється певне питання) та практичну (наведено завдання, що розв'язуються з допомогою інтерактивних методів) частини.

У першому розділі послідовно викладено процес створення Європейського Союзу з висвітленням ідеї єднання Європи на основі спільних цінностей, а також ідеї створення спільного ринку та економічного союзу, як чинників стимулювати торгівлю, економічне зростання та соціальне благополуччя громадян. Наголошено, що європейська інтеграція базується на системі правових актів (*acquis communautaire*), що встановлюють правила та процедури для функціонування спільних інституцій та регулювання відносин між країнами-членами.

У другому розділі висвітлено цінності, на яких ґрунтується Європейський Союз. Розкрито значення людської гідності, свободи, людських прав, *genuine democracy*, рівності і недискримінації. Проаналізовано положення Хартії Європейського Союзу про людські права.

У третьому розділі висвітлено критерії, що ставляться до майбутніх членів ЄС та охарактеризовано економіку ЄС. Наголошено, що в державах-членах ЄС вдало поєднуються принципи ринкової економіки та соціальні зобов'язання держави, що сприяє не тільки економічному розвитку, але і соціальному захисту населення. Економічна діяльність ЄС здійснюється відповідно до концепції зеленої економіки. Вільні кордони, зелена економіка, свобода підприємництва і ринкова економіка є стрижнем економічної системи ЄС.

Четвертий розділ роботи присвячений таким цінностям як *genuine democracy*, а також особливостям локальної демократії. Наголошено на їх важливості для підтримки стабільності та розвитку суспільства. Відзначено ті проблеми, які необхідно вирішити українському

суспільству для розбудова України як демократичної європейської держави (з розвинутою локальною демократією).

У п'ятому розділі зосереджено увагу на такій цінності як людські права. Наголошено, що людські права розглядаються як невід'ємні можливості людини, які належать кожній людині від народження. Їх не можна дарувати або відбирати. Вони є універсальними та однаковими для всіх людей. Держава зобов'язана поважати, забезпечувати та захищати права людини.

У шостому розділі висвітлено такі інститути ЄС як європейський парламент, Європейська рада та Рада ЄС, Європейська комісія, Суд ЄС. Наголошується, що важливо розглядати діяльність інституцій ЄС через призму їх співпраці та взаємодії.

ПЕРЕДМОВА

У 2014 році було підписано та ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. А 28 лютого 2022 року Україною було подано заявку на вступ до Європейського Союзу.

Однак, Європейський Союз є не лише економічним об'єднанням, але й важливою платформою для спільної підтримки та визнання спільних цінностей серед його держав-членів. Ця єдність цінностей визначає не лише взаємовідносини між державами, а й формує основу для спільного розвитку та вирішення різноманітних економічних, політичних, екологічних і гуманітарних викликів.

Цінності демократичного суспільства відображені у основних документи Європейського Союзу. При цьому Європейський Союз виступає як захисник соціального та економічного благополуччя своїх громадян (ці цінності визначають соціальну модель ЄС, яка покликана забезпечити високий рівень життя для всіх громадян).

Європейський Союз відіграє роль не лише економічного об'єднання, але і невід'ємної єдності цінностей, що формують спільну ідентичність та сприяють зміцненню єдності між державами-членами.

Тривалий час перебування України у складі радянської держави, а після здобуття незалежності у 1991 році – перебування в зоні впливу Росії (зокрема, і через значну енергетичну залежність) стали факторами того, що і до сьогодні частина українців не повною мірою усвідомлюють зміст європейських цінностей та значення Європейського Союзу для подальшого розвитку Української держави. Показовими у цьому аспекті є дещо викривлене розуміння людських прав (як тих можливостей, які надаються людині державою та мають бути обов'язково закріплені у законі; і лише після такого закріплення набувають реального змісту); неповне усвідомлення принципів рівності та недискримінації (яскравим показником чого є ставлення до прав дитини, ЛГБТ+), певною мірою нейтральне сприйняття виборів (на останніх виборах Президента явка виборців склала трохи більше 60 % і до парламенту – менше 50 %).

До цього слід додати, що за результатами періодичних опитувань близько половини українців не читали Конституцію України.

Певна переоцінка цінностей та світогляду частини українського суспільства відбулась після повномасштабної збройної агресії Росії у лютому 2022 року, схиливши до правильності європейського вибору. Хоча при цьому залишається означене неповне розуміння природи Європейського Союзу та його ціннісного підґрунтя.

Питання євроінтеграції не є суто «зовнішнім». Від кожного українця залежить процес подальшої євроінтеграції. Слідування загальнолюдським цінностям, розвиток інститутів громадянського суспільства (які є одним з чинників удосконалення діяльності органів публічної влади) та протидія протиправним практикам діяльності органів публічної влади є тими завданнями, до виконання яких має долучитися кожен з нас.

Саме тому автори і поставили за мету донести до читачів (студентів) інформацію про основні етапи становлення Європейського Союзу, про ті цінності, на яких ґрунтується європейська спільнота, основні органи Європейського Союзу, завданням яких є втілення цих цінностей.

При цьому, оскільки підручник розрахований у першу чергу на тих осіб, які не мають правничої освіти (не є студентами правничих факультетів), автори обрали просту форму викладення, мінімізувавши науково-правничу термінологію. Головним є розуміння європейських цінностей та правильності обрання Україною євроінтеграції, а не наявність енциклопедичних знань про Європейський Союз.

Автори навчально-методичного посібника:

Іваній О.М. – розділ 4.

Кучук А.М. – передмова, розділи 3, 5, 6.

Моцак С.І. – розділ 2.

Подрез Ю.В. – розділ 1.

ТЕМА 1. Історичні та правові аспекти євроінтеграції

1. Історичні аспекти євроінтеграції.
 - 1.1. Передумови європейської інтеграції.
 - 1.2. Створення Європейського Союзу.
 - 1.3. Україна на шляху до Європейського Союзу.
2. Правові аспекти європейської інтеграції.

Після вивчення цієї теми Ви зможете:

- назвати і коротко охарактеризувати 3 організації, що стали основою створення Європейського Союзу;
- назвати ті акти, що складають *acquis communautaire*, у тому числі первинні та вторинні акти;
- назвати і характеризувати символіку ЄС.

Ключові слова: Європейське економічне співтовариство, Європейське співтовариство вугілля та сталі, Європейське співтовариство з атомної енергії, Маастрихтський договір, план Шумана, Шенгенська угода

Рекомендована література:

1. ADASTRA Fellows. Аналітичний центр. Вибори до Європарламенту 2019. URL <chrome-extension://efaidnbnmnnibpcajpcglclefindmkaj/https://res2.weblium.site/res/5cseea6987cd0e6002311b05e/60022ec38e229e00212c86f8>
2. ADASTRA Fellows. Аналітичний центр. Поняття європейської ідентичності та її значення для політики ЄС. URL <https://adastra.org.ua/blog/ponyattya-yevropejskoyi-identichnosti-ta-yiyi-znachennya-dlya-politiki-yes>

Рекомендовані до перегляду фільми (відео):

1.	ПОВНА	ІСТОРИЯ	ЄС.	URL
	https://www.youtube.com/watch?v=xAyzxAaCFkw			
2.	Jean	Monnet,	the	Father
	of	Europe		URL
	https://www.youtube.com/watch?v=KN27x27LuDs			

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА:

1. Історичні аспекти євроінтеграції.

1.1. Передумови європейської інтеграції.

1. *Промова Черчилля:* У 1946 році у Цюриху Вінстон Черчилль виголосив промову, яка вважається однією з ключових подій, що поклали початок європейській інтеграції. У ній він закликав до створення «Сполучених Штатів Європи» як способу запобігання майбутнім війнам на континенті. Черчилль підкреслив спільні цінності та ідентичність європейських народів, а також важливість співпраці для їхнього процвітання. Результатом цього можна вважати створення у 1949 році Ради Європи.

2. *План Робера Шумана:* 9 травні 1950 року (зверніть увагу, що саме тому 9 травня відзначається як День Європи) міністр закордонних справ Франції Робер Шуман оприлюднив план, який передбачав об'єднання вугільно-сталеливарної промисловості Західної Європи під спільним управлінням. Цей план, який згодом став відомим як «план Шумана», вважається першим кроком на шляху до створення Європейського Союзу. План Шумана мав на меті не лише стимулювати економічне зростання, але й покласти край віковим ворожнечам між європейськими країнами.

«Ідея створення такого співтовариства зародилася на тлі численних повоєнних інтеграційних ініціатив котру, висунули французькі політичні діячі Жан Моне і Роберт Шуман. Суть ідеї полягала в об'єднанні

вугільної та сталеливарної промисловості Німеччини та Франції, виглядала досить скромно і багатьом представлялася суто технічним заходом. Проект укладення угоди між Францією і Німеччиною з питань видобутку вугілля та ви-робництва сталі, який привів до створення першої з спільнот – Європейського об'єднання вугілля і сталі, отримав найменування «План Шумана-Моне»» (Ковалів, 2020).

**Jean Monnet,
the Father of
Europe**

Інші важливі фактори:

Жахиття Другої світової війни: Європейські лідери зрозуміли, що війна та ворожнеча більше не є прийнятними способами вирішення конфліктів.

Прагнення до економічного зростання: Співпраця та об'єднання ринків могли стимулювати економічне зростання та добробут.

Страх перед поширенням комунізму: Створення єдиної європейської сили могло допомогти стримати поширення комунізму в Західній Європі.

Ці та інші фактори призвели до того, що європейські країни почали співпрацювати все тісніше, що зрештою й призвело до створення Європейського Союзу.

Важливо зазначити, що процес європейської інтеграції не був простим і лінійним. Він супроводжувався численними труднощами та розбіжностями. Проте, завдяки спільним зусиллям європейських народів та їхніх лідерів, Європейський Союз став одним з найуспішніших політичних та економічних проєктів в історії людства.

Європейські співтовариства:

1. Європейське співтовариство вугілля та сталі (ЄСВС).

Створено 1951 року Паризьким договором. Об'єднало вугільно-сталеливарну промисловість шести країн: Бельгії, Франції, Італії, Люксембургу, Нідерландів та Західної Німеччини.

Мета: запобігти майбутнім війнам між цими країнами, а також стимулювати економічне зростання.

ЄСВС стало першим кроком на шляху до створення Європейського Союзу.

2. Європейське економічне співтовариство (ЄЕС).

Створено 1957 року Римським договором. Створило спільний ринок для товарів, послуг, капіталу та людей. Мета: стимулювати економічне зростання та інтеграцію між країнами-членами.

ЄЕС стало основою для подальшого розширення та розвитку Європейського Союзу.

3. Європейське співтовариство з атомної енергії (Євратом).

Створено 1957 року Римським договором. Сприяло співпраці в галузі ядерної енергетики. Мета: мирне використання ядерної енергії та спільні дослідження в цій галузі. Євратом доповнив ЄЕС та став ще одним кроком на шляху до європейської інтеграції.

Важливо зазначити, що всі ці три співтовариства мали органи для їх управління:

ЄЕС:

- вищий орган управління;
- рада;
- асамблея;
- суд.

ЄСВС:

- вищий орган управління;
- рада;
- асамблея;
- суд.

Євратом:

- вищий орган управління;

Створення європейських співтовариств стало важливим етапом в історії Європи. Воно започаткувало процес європейської інтеграції, який згодом призвів до створення Європейського Союзу.

ЄСВС припинило свою діяльність 2002 року, коли закінчився термін дії Паризького договору.

ЄЕС 1993 року стало основою для Європейського Союзу.

Євратом існує й досі, хоча його роль значно зменшилася після Чорнобильської катастрофи 1986 року.

Створення європейських співтовариств стало важливим кроком на шляху до миру, процвітання та єднання в Європі.

Європейська асоціація вільної торгівлі (ЄАВТ). ЄАВТ – це міжнародна організація, заснована 1960 року, яка нині об'єднує митні території таких країн як Ісландія, Князівство Ліхтенштейн, Королівство Норвегія і Швейцарська Конфедерація.

При цьому Ісландія, Ліхтенштейн та Норвегія входять також до Європейського економічного простору (ЄЕП).

Мета ЄАВТ:

- створення зони вільної торгівлі між країнами-членами;
- сприяти економічному співробітництву;
- розвивати спільні правила та стандарти.

ЄАВТ – це успішна міжнародна організація, яка сприяє вільній торгівлі та економічному співробітництву між своїми членами.

ЄАВТ не є частиною Європейського Союзу. ЄАВТ відмінна від Європейського союзу, бо не є політичним блоком і не має такого рівня політичної інтеграції, як у ЄС.

Шенгенська угода – це міжнародний договір між країнами Європейського Союзу, спрямований на встановлення безперешкодного переміщення людей через внутрішні кордони цих країн. Вона була укладена в Шенгені, Люксембург.

Основні положення Шенгенської угоди включають:

1. Скасування контролю на внутрішніх кордонах між країнами-учасницями.

2. Встановлення загальних правил щодо видачі віз та контролю на зовнішніх кордонах Шенгенської зони.

3. Створення системи Шенгенської інформаційної системи, яка забезпечує обмін даних між країнами-учасницями щодо візового режиму, боротьби зі злочинністю тощо.

На даний момент Шенгенську угоду дотримуються 27 країн, з них чотири – члени Шенгенської асоціації, до якої входять Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія та Швейцарія – які не входять до складу ЄС.

1.2. Створення Європейського Союзу

Маастрихтський договір.

Маастрихтський договір, або Договір про Європейський Союз, укладено 7 лютого 1992 року в місті Маастрихт, Нідерланди. Він набув чинності 01.11.1993 (відзначається як День заснування ЄС).

Маастрихтський договір є одним з ключових документів, що лежить в основі сучасного Європейського Союзу.

Основні положення Маастрихтського договору включають:

1. Створення Європейського Союзу: Договір закріплював перехід від концепції Європейського Співтовариства до Європейського Союзу, який мав більш широкі політичні та економічні повноваження. Встановив критерії для вступу до ЄС, відомі як «Маастрихтські критерії», які включають економічну та політичну стабільність.

2. Встановлення економічної та валютної унії: Маастрихтський договір відкрив шлях до створення європейського економічного та валютного союзу, що включав у себе впровадження єдиної європейської валюти, євро.

3. Розширення повноважень Європейського Парламенту: Договір підсилив роль Європейського Парламенту, надаючи йому більше впливу на законодавчий процес Європейського Союзу.

4. Зміцнення політичної співпраці: Маастрихтський договір розширив область політичної співпраці між країнами-членами Європейського Союзу.

5. Встановлення основ людських прав: Договір включав положення про захист прав та основних свобод людини.

Цей договір започаткував Європейський Союз, **об'єднавши Європейські спільноти з двома новими «стовпами»:**

- спільна зовнішня та безпекова політика;
- співпраця у сфері правосуддя та внутрішніх справ.

Договір про створення Європейського Економічного Простору (ЄЕП) був укладений між Європейським Співтовариством (тепер Європейський Союз) і Європейською асоціацією вільної торгівлі (ЄАВТ). Договір був підписаний у Португалії у 1992 році і набув чинності в 1994 році.

Основною метою Європейського Економічного Простору було створення єдиного ринку між європейським державами. Це означало вільний рух товарів, послуг, капіталу та праці між учасниками, а також гармонізацію правил щодо конкуренції та створення умов для вільної торгівлі та економічного зростання в рамках регіону.

Європейський Економічний Простір відіграв важливу роль у поглибленні економічної інтеграції між країнами Європи, сприяючи зростанню торгівлі та інвестицій, а також забезпечуючи зростання економічного добробуту для учасниць.

ЄЕП не є частиною ЄС.

Країни ЄАВТ, які входять до ЄЕП, не є членами ЄС:

- не мають права голосу в інституціях ЄС;
- не зобов'язані дотримуватися всіх правил ЄС;
- зобов'язані дотримуватися правил ЄС, що стосуються внутрішнього ринку.

Амстердамський договір.

Амстердамський договір є одним із ключових документів, що регулюють функціонування Європейського Союзу. Він був підписаний 2

жовтня 1997 року у місті Амстердам, Нідерланди, та набув чинності 1 травня 1999 року.

Основні положення Амстердамського договору включають:

1. Реформу інституцій ЄС: Договір розширив роль Європейського Парламенту, розвинувши його права у законодавчому процесі. Крім того, він впровадив систему кваліфікованого більшинства у рішеннях Ради ЄС.

2. Розширення компетенцій ЄС: Амстердамський договір розширив компетенції ЄС в таких сферах, як правосуддя та внутрішні справи, політика стосовно зайнятості, соціальна політика, охорона навколишнього середовища тощо.

3. Підготовка до розширення ЄС: Договір включав положення, що спрямовані на підготовку до майбутнього розширення ЄС, зокрема вирішення питань щодо участі нових держав-членів у різних політичних програмах та органах ЄС.

4. Розвиток сфери внутрішньої політики: Договір також вдосконалив механізми співробітництва в таких сферах, як митна політика, інтелектуальна власність, візові відносини, боротьба зі злочинністю тощо.

5. Забезпечення прав: Цим договором закріплено обов'язок держав-членів забезпечувати права і свободи людини та право на захист через Суд ЄС.

Амстердамський договір був важливим етапом в процесі реформування та розвитку Європейського Союзу, сприяючи його ефективному функціонуванню та підготовці до майбутнього розширення.

Результатом неприйняття (не підтримання референдумами у Франції та Нідерландах) **конституційного договору** став Лісабонський договір.

Лісабонський договір є одним із ключових документів Європейського Союзу і був прийнятий для подальших реформ та удосконалення структури та функцій ЄС. Договір отримав свою назву від того, що був підписаний у Лісабоні, Португалія, у грудні 2007 року та

вступив в силу 1 грудня 2009 року після того, як був ратифікований усіма державами-членами ЄС.

Основні аспекти Лісабонського договору включають:

1. Стратегічні цілі та цінності ЄС: Договір визначає основні цілі та цінності ЄС, зокрема принципи свободи, демократії, правовладдя, рівності та солідарності.

2. Нові інституційні умови: Лісабонський договір змінює структуру інституцій ЄС, зокрема розширюючи роль Європейського Парламенту та підсилюючи роль національних парламентів у процесі прийняття рішень.

3. Створення посади Президента Європейської Ради: Вперше визначено посаду Президента Європейської Ради, який обирається на 2,5-річний термін та сприяє координації роботи лідерів держав членів ЄС.

4. Зміцнення зовнішньої політики та безпеки: Лісабонський договір спрямований на зміцнення зовнішньої політики та безпеки ЄС, включаючи створення високого представника ЄС з питань закордонних справ та безпеки.

5. Громадянська ініціатива: Договір вперше визначає можливість громадянської ініціативи, яка надає європейським громадянам можливість вносити пропозиції до порядку денного ЄС.

6. Введено Хартію Європейського Союзу про основоположні права
Лісабонський договір далі зміцнив та розширив співпрацю між державами-членами ЄС, спростив процес прийняття рішень та покращив ефективність функціонування Європейського Союзу.

1.3. Україна на шляху до Європейського Союзу.

У червні 1998 року Президентом України затверджено Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу.

«Національні інтереси України потребують утвердження України як впливової європейської держави, повноправного члена ЄС. В результаті очікуваного найближчими роками розширення ЄС - вступу до ЄС Польщі та Угорщини - Україна межуватиме з ЄС, що створить принципово нову геополітичну ситуацію» (Президент України, 1998).

У березні 2004 року Верховною Радою України було затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що визначило вектор подальшого розвитку Української держави.

«Адаптація законодавства України до законодавства ЄС є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу, що в свою чергу є пріоритетним напрямом української зовнішньої політики» (Верховна Рада України, 2004)

12 лютого 2005 року Кабінетом Міністрів України (а 21.02.2005 – Радою з питань співробітництва між Україною і Європейським Союзом) схвалено План дій «Україна – Європейський Союз»

«Плани дій Ради Європи для України (далі – Плани дій), які реалізуються з 2005 року, – це стратегічні програмні документи, метою яких є підтримка України у виконанні своїх зобов'язань як держави-члена РЄ та сприяння імплементації Угоди про асоціацію з Європейським Союзом» (Постійне представництво України при Раді Європи, 2023).

2008 рік – початок переговорів про Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

Листопад 2013 року – режимом Януковича прийнято рішення про призупинення процесу укладання Угоди про асоціацію. Що призвело до Революції Гідності та повалення режиму Януковича.

У березні 2014 року відбулося підписання Угоди про асоціацію (у червні цього ж року підписана економічна частина Угоди). У вересні 2014 року Європейський парламент (а у цей час і Верховна Рада України) ратифікували Угоду.

28 лютого 2022 року Україна подала заявку на вступ до ЄС.

23 червня 2022 року Європейською радою Україні надано статус кандидата на вступ до ЄС.

14 грудня 2023 року початок перемовин про вступ після виконання вимог.

2. Правові аспекти європейської інтеграції.

Вище згадані основні договори щодо утворення та функціонування Європейського Союзу, тому у цій частині підручника вони не аналізуються.

Правові аспекти євроінтеграції охоплюють широкий спектр питань, пов'язаних з розвитком та функціонуванням Європейського Союзу, а також правовими засадами, що регулюють відносини між державами-членами ЄС.

1. Основні правові документи ЄС: Правова основа ЄС ґрунтується на серії договорів, таких як Римські договори, Маастрихтський договір, Амстердамський договір, Лісабонський договір та інші. Ці документи визначають правові принципи, цілі, структуру та компетенції ЄС.

2. Правові акти ЄС: До складу правового арсеналу ЄС входять директиви, регламенти, рішення та інші акти, які приймаються для регулювання різних аспектів життя в європейському просторі, включаючи економічну політику, права людини, торгівлю, екологію, соціальні стандарти тощо.

3. Судова система ЄС: Суд ЄС є найвищим органом судової влади в ЄС. Він вирішує спори між державами-членами, органами ЄС та приватними сторонами. Його рішення мають пріоритет перед національними законами держав-членів.

4. Принцип прямої дії та пріоритету права ЄС: Згідно з цим принципом, норми права ЄС мають пряму дію в національному законодавстві держав-членів і переважають над нормами національного права в тих випадках, коли вони суперечать один одному.

Правові аспекти євроінтеграції відіграють ключову роль у забезпеченні єдності, стабільності та розвитку в рамках Європейського Союзу. Вони формують основу для спільного економічного, соціального та політичного простору в Європі.

Відповідно до національного законодавства, для інтеграції України до ЄС важливою передумовою є «процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*» (Верховна Рада, 2004).

«*Acquis communautaire*» – це поняття, що застосовується в контексті Європейського Союзу і означає сукупність законів, нормативних актів, стандартів, судової практики та політик, які є обов'язковими для всіх держав-членів ЄС. Це основний правовий фундамент ЄС, який включає у себе усі правила, які були прийняті ЄС з моменту його заснування.

Acquis складається з трьох основних складових:

1. Прескриптивна. Ця частина включає у себе усі договори, директиви, регламенти, рішення та інші правові акти, які були прийняті ЄС.

2. Судова. Судова практика Суду ЄС є частиною *Acquis*. Рішення Суду ЄС стають обов'язковими для всіх держав-членів.

3. Адміністративна: Ця частина включає у себе всі процедури, стандарти та інші аспекти, які регулюють адміністративну діяльність в рамках ЄС.

Acquis communautaire є ключовою складовою для процесу приєднання нових держав до ЄС. Потенційні країни-кандидати повинні прийняти всі закони та стандарти ЄС, щоб стати членами. Крім того, країни-члени ЄС зобов'язані дотримуватися *Acquis*.

Символіка ЄС	
Прапор ЄС (європейський прапор)	
Гімн ЄС (європейський гімн)	
Європейська валюта	
Гасло ЄС	

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА:

Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.

1. Рольова гра: Оберіть одну з держав-засновниць ЄС та вивчіть позицію цієї держави щодо створення ЄС. Ви – представник цієї держави. Виступіть з промовою на цю тему перед іншими групами.

2. Робота в малих групах: Заповніть таблицю, додавши держави-учасниці відповідного об'єднання.

ЄС	Європейський економічний простір	Шенгенська зона

Які висновки можна зробити?

3. Проектна робота (можлива як індивідуальна, так і групова робота): Підготуйте проект (це може бути: презентація, відеоролик, інфографіка, есе, плакат, карта та ін.) на тему «Спільність цінностей як фактор створення Європейського Співтовариства (ЄС)» або інший за тематикою створення ЄС.

4. Метод «6 капелюхів»: проаналізуйте наступну тезу, використовуючи метод «6 капелюхів» (можна виконати самостійно, можна у групі з 6 осіб): «Українська держава у найближчій перспективі стане членом ЄС».

Колір капелюха	Напрямок аналізу
	факти (що відомо про явище, яких даних не вистачає, де їх взяти)
	переваги, позитив
	емоції (інтуїтивне сприйняття)
	критика (недоліки, ризики)

	креатив (нові ідеї, альтернативи)
	рефлексія (висновки, що слід робити далі)

5. Коло ідей: Висловіть думку з приводу того, чому гаслом ЄС є «Єдність у різноманітті»?

6. Робота в малих групах: Підготуйте проект щодо значення Жана Моне у процесах європейської інтеграції.

7. Тестові завдання:

1. Яка подія вважається початком процесу європейської інтеграції?

- А) Заснування Організації Об'єднаних Націй (ООН)
- Б) Підписання Паризького мирного договору (1947)
- В) Підписання декларації Шумана
- Г) Створення Європейського економічного простору

2. Який договір заснував Європейський Союз?

- А) Маастрихтський договір (1992)
- Б) Римський договір (1957)
- В) Паризький договір (1951)
- Г) Амстердамський договір (1997)

3. Хто з цих людей не вважається «батьком-засновником» ЄС?

- А) Єлизавета II
- Б) Робер Шуман
- В) Конрад Аденауер
- Г) Вінстон Черчилль

4. Яка з названих організацій є «організацією-попередницею» Європейського Союзу?

- А) Організація Об'єднаних Націй
- Б) Європейське об'єднання вугілля та сталі
- В) Рада Європи
- Г) НАТО

5. Який із перелічених договорів встановив перехід від концепції Європейського Співтовариства до Європейського Союзу?

- А) Маастрихтський договір
- Б) Амстердамський договір
- В) Паризький договір
- Г) Римський договір

6. Скільки зірок зображено на прапорі Європейського Союзу?

- А) 12
- Б) 27
- В) 33
- Г) 51

7. Яке гасло Європейського Союзу?

- А) «Єдність у різноманітті»
- Б) «Свобода, рівність, братерство»
- В) «Мир, єдність, прогрес»
- Г) «Сила в єдності»

8. Яка з перелічених зірок є символом на прапорі Європейського Союзу?

- А) Золота зірка
- Б) Синя зірка
- В) Зелена зірка
- Г) Червона зірка

9. Який з перелічених символів використовується як офіційний гімн Європейського Союзу?

- А) «God Save the Queen»
- Б) «Ode to Joy»
- В) «La Marseillaise»
- Г) «Hymn to Freedom»

10. У якому році Україна подала заявку на членство у ЄС?

А) 1998

Б) 2004

В) 2014

Г) 2022

Висновки

Після Другої світової війни країни Європи організовували спільні ініціативи для запобігання майбутнім конфліктам та сприяння мирному співіснуванню. Ідея єдності спричинила створення спільних структур для економічного та політичного співробітництва. Іншими важливими факторами стали потреба у відновленні економіки та зміцненні безпеки в регіоні.

Створення спільного ринку та економічного союзу здавалося кращим способом стимулювати торгівлю та економічне зростання. Ідея єднання Європи на основі спільних цінностей демократії, свободи та верховенства права набула широкої підтримки. Протистояння з Радянським Союзом та поширення комунізму підштовхнули європейські країни до згуртування.

Європейський Союз виник у 1993 році на основі попередніх угод та співтовариств, що розвивалися впродовж попередніх десятиліть. Цей процес відображає прагнення країн Європи до єдності та спільного управління на різних рівнях. Цілі ЄС включають сприяння миру, економічному розвитку, соціальної справедливості та зміцнення міжнародного впливу.

Україна виявила інтерес до європейської інтеграції, зокрема через підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році. Це відкрило шлях до глибшого економічного та політичного співробітництва з ЄС та створило можливість для впровадження реформ в Україні, спрямованих на наближення до європейських стандартів управління та прав людини.

2022: Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС.

2023: Проведення реформ та боротьба з корупцією – ключові завдання на шляху до членства в ЄС.

Підтримка з боку європейських країн та інституцій.

Європейська інтеграція базується на системі правових актів, що встановлюють правила та процедури для функціонування спільних інституцій та регулювання відносин між країнами-членами. Основними документами є договори, угоди та рішення європейських інституцій. Ця правова система забезпечує єдність законодавства та сприяє стабільності та прозорості в управлінні ЄС.

ГЛОСАРІЙ

Європейське економічне співтовариство

колишня міжнародна організація, заснована 1957 року згідно з Римським договором. Її метою було створення спільного ринку між шістьма країнами-засновницями: Бельгією, Західною Німеччиною, Італією, Люксембургом, Нідерландами та Францією

Європейське співтовариство вугілля та сталі

міжнародна організація, заснована 1951 року згідно з Паризьким договором. Її метою було об'єднання вугільно-сталеливарної промисловості 6 країн-засновниць: Бельгії, Західної Німеччини, Італії, Люксембургу, Нідерландів та Франції.

Європейське співтовариство з атомної енергії

міжнародна організація, заснована в 1957 році, разом з Європейським економічним співтовариством згідно з Римським договором

Маастрихтський договір

також відомий як Договір про Європейський Союз, підписаний 7.02.1992 в місті Маастрихт, Нідерланди. Набув чинності 1.11.1993. Згідно з договором утворено ЄС

План Шумана

пропозиція, яку 9.05.1950 висунув міністр закордонних справ Франції Робер Шуман. Мета: об'єднання вугільно-сталеливарної промисловості Франції та Західної Німеччини під спільним управлінням

Шенгенська угода

договір між країнами ЄС, спрямований на встановлення безперешкодного переміщення людей через внутрішні кордони

Використані джерела:

1. Council of Europe. Батьки-засновники. URL <https://www.coe.int/uk/web/about-us/founding-fathers>
2. Council of Europe. Європейський гімн. URL <https://www.coe.int/uk/web/about-us/the-european-anthem>
3. Council of Europe. Європейський прапор. URL <https://www.coe.int/uk/web/about-us/the-european-flag>
4. European Union. Official EU currency/ URL https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/official-eu-currency_en
5. European Union. EU motto. URL https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/eu-motto_en
6. Верховна Рада України (2004). Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Затверджена Законом України від 18 березня 2004 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>
7. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. Основи права Європейського Союзу: навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с.
8. Постійне представництво України при Раді Європи (2023). Плани дій Ради Європи для України. URL <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnic-tvo/plani-dij-radi-yevropi-dlya-ukrayini>
9. Президент України (1998). Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98.

ТЕМА 2. Аксиологічні аспекти євроінтеграції

1. Поняття європейських цінностей.
2. Основні цінності Європейського Союзу.
3. Людські права як цінність Європейського Союзу.
4. Хартія основоположних прав як джерело фундаментальних цінностей Європейського Союзу.

Після вивчення цієї теми Ви зможете:

- визначати сутність європейських цінностей;
- називати цінності, що визнаються як основоположні для України в контексті євроінтеграції;
- аналізувати особливості європейської демократії;
- формувати власну думку і демонструвати особисте ставлення щодо процесу європейської інтеграції;
- висловлювати переконання, що прийняття та втілення Європейських цінностей може стати ключовим елементом для розвитку та вдосконалення суспільства в Україні.

Ключові слова: верховенство права, гідність, демократія, Європейський Союз, людські права, рівність, свобода, повага до прав людини, цінності.

Рекомендована література:

1. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу: Навчальний посібник. К.: К.І.С., 2004. 260 с.
2. Право Європейського Союзу: підручн. за ред. О.К. Вишнякова. Одеса : Фенікс, 2013. 883 с.

Рекомендовані до перегляду фільми (відео):

1. Що таке європейські цінності?
URL <https://www.youtube.com/watch?v=AkvphctG3GQ>
2. Відеоролик “Історія створення ЄС” URL
<https://youtu.be/c2uTqRS4N5c>
3. “Представництво Європейського Союзу в Україні”
URL <https://youtu.be/LAfp7BkeTCM>

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА:

1. Поняття європейських цінностей

Сучасна Європа визначається не лише географічно, а й, передусім, через систему цінностей. Європейські цінності становлять основу для розбудови ліберально-демократичних інститутів на заході континенту.

Дослідження німецького філософа Р. Г. Лотце у XIX столітті започаткувало наукове розуміння "цінностей". Одне з загальних тлумачень соціальних цінностей може бути сформульоване так:

Соціальні цінності – це ієрархічно розташовані значення, що впорядковують для людини Всесвіт, довкілля, соціальні відносини, речі

Функції соціальних цінностей

Створення своєрідної шкали переваг
Мотивування соціальних дій
Орієнтування у соціальному просторі
Надання можливостей виправдати власні дії
Регулювання соціальної взаємодії та стосунків

Рис. 2.1. Поняття та функції соціальних цінностей

Встановлення європейських цінностей має глибокі коріння, що витікають з ранньомодерної епохи та проявляються у працях мислителів XVII–XVIII століть, таких як Т. Гоббс, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант та інші. Сучасний період цього процесу розпочався після Другої світової війни. Першою організацією, спрямованою на об'єднання європейських країн для реалізації ідеалів та принципів, стала Рада Європи (РЄ).

Рада Європи (РЄ). Заснована 5 травня 1949 року. Умовою вступу до неї було визнання прав і свобод людини в країнах-членах, що символізує визнання базових європейських цінностей. Україна стала членом цієї організації у 1995 році.

Цінності Європейського Союзу.

Фундаментальні права та свободи людини включають право на життя, свободу думки, віросповідання, зборів, а також інші права, які гарантують гідність та самовизначення кожної людини.

Демократичні принципи державного устрою: це означає, що влада належить народу, який обирає своїх представників вільним та чесним шляхом.

Правова та соціальна держава: це означає, що всі люди рівні перед законом, а держава зобов'язана забезпечувати соціальний захист та справедливість для своїх громадян.

Хартія основоположних прав Європейського Союзу. Прийняття Хартії було важливим кроком, адже ЄС - це нове політичне утворення, яке потребувало чіткої декларації спільних цінностей.

Хартія основоположних прав Європейського Союзу (Хартія) – це документ, який проголошує основні права та свободи, якими володіють усі люди в ЄС. Вона була проголошена в 2000 році та стала юридично обов'язковою в 2009 році. Хартія складається з 54 статей, розділених на 7 розділів.

Базові цінності зафіксовані у «Хартії основоположних прав Європейського Союзу»
Розділ I «Гідність» (стаття 1-5) Забезпечення поваги до гідності кожної людини є основною цінністю. Це означає визнання прав та свобод громадян та захист їхньої особистої гідності.
Розділ II «Свободи» (статті 6-19) Хартія визнає ряд основних свобод, таких як свобода думки, совісті, релігії,
Розділ III «Рівність» (статті 20-26) Усі громадяни мають рівні права та можливості, незалежно від різниць у статусі, расі, колірі шкіри, етнічному чи соціальному походженні, генетичних особливостях, мові, віросповіданні або будь-яких інших критеріях
Розділ IV «Солідарність» (статті 27-38) Зобов'язання допомагати один одному та взаємодіяти в дусі солідарності є важливим елементом європейських цінностей
Розділ V «Права громадян» (статті 39-46) Підтримка активної участі громадян у суспільному та політичному житті
Розділ VI «Правосуддя» (статті 47-49) Гарантія дотримання законів та забезпечення доступу до справедливого суду

Рис. 2.2. Базові європейські цінності

Ці цінності визначають основні принципи, на яких ґрунтується спільнота Європейського Союзу, і є важливою частиною європейського правового простору.

Європейські цінності - це не просто абстрактні поняття, а й практичні принципи, які роблять життя людей в ЄС кращим. Ці цінності йдуть далі за традиційні "екзистенціальні цінності" (добро, справедливість, свобода, любов) і загальнолюдські цінності. Країни, які прагнуть до членства в ЄС, повинні прийняти ці цінності та втілити їх у життя.

Освоєння європейських цінностей - це не просто формальна вимога для вступу до ЄС. Це шлях до кращого життя для людей в країнах-претендентах.

Європейські цінності - це основа європейської інтеграції. Ці цінності гарантують мир, стабільність та процвітання в Європі. Європейський Союз - це спільнота цінностей.

2. Основні цінності Європейського Союзу

Цінності Європейського Союзу були вперше включені до Конституції для Європи з метою відображення основних принципів суспільства та концепції влади, чи то на рівні національному, чи на європейському. Цей перелік цінностей вважається традиційним у правовій та політичній культурі європейських держав. Країни, які мають намір приєднатися до Європейського Союзу, повинні впроваджувати ці цінності. Глобальним викликом стала Друга світова війна, яка дозволила переосмислити концепцію гідності людини. Громадська свідомість стала акцентувати увагу на терміновому захисті життя та гідності людини.

Ці права визнаються як найзначущі серед переліку прав і свобод людини, і їх тлумачать у широкому та гуманістичному контексті. Наприклад, поняття життя розглядається не лише у вузькому біологічному розумінні, але й як ідея цілісної соціальної програми. У її щоденному застосуванні це право стикається із загрозами не лише від війн чи кримінальних порушень проти особистості, але також від абортів, тероризму, расової чи етнічної ворожнечі, соціальної несправедливості, екологічно небезпечного виробництва, а також діяльності тоталітарних сект та груп. З урахуванням цього підходу, право на життя розглядається як право на мирний і вільний розвиток, а створення на цій основі принципів конкретної суспільної системи об'єднує у собі всі різновиди прав людини в єдину цілісну систему.

Європа представляє собою континент з різноманітними культурними, релігійними та правовими традиціями, але водночас вона об'єднана спільними цінностями. Європейський Союз активно приймає ці цінності і відстоює їх, сприяючи співпраці між народами Європи та підтримуючи єдність при збереженні культурного розмаїття.

Гідність людини. Принцип гідності людини тісно пов'язаний з її правом на життя. І. Кант підкреслював, що гідність людини конкретизується завдяки природженому та невід'ємному праву на свободу і рівність, які нерозривно пов'язані між собою. Важливий внесок у розвиток цього принципу вніс Б. Кистяківський, вказавши, що як особисті і політичні, так і соціально-економічні права об'єднуються в єдиному праві на гідне існування людини.

На сучасному етапі розвитку суспільства основоположним у ціннісній системі визнається *гідність людини*, яка отримує конкретизацію через природжене і невід'ємне право на свободу і рівність, тісно пов'язані між собою. Практично гідність людини є ключовим елементом соціально-правової моделі держави-члена Європейського Союзу, оскільки вона є основою конституційно організованого суспільства і формує захищений простір, що оберігає його конституційно-правові досягнення.

Гідність людини - це основа державно-правового устрою і фундамент незмінних прав людини. Вона включає в себе свободу та рівність, які є ключовими принципами, на яких ґрунтуються всі інші права та свободи.

Держава зобов'язана захищати гідність людини та створювати умови для реалізації всіх інших прав і свобод особи та громадянина. Це означає, що держава не може анулювати або обмежувати ці права, окрім випадків, передбачених законом, і лише з метою захисту інших важливих суспільних цінностей. Визнання гідності людини - це важливий крок до побудови справедливого та демократичного суспільства. Це дає людям можливість жити вільним, гідним життям і реалізувати свій потенціал.

Захист гідності людини - це гарантія миру, стабільності та процвітання в суспільстві.

Існує взаємозв'язок, який полягає в тому, що завдяки непорушності гідності людини визнаються недоторканими і не відчужуваними її права. Це становить основу для будь-якого суспільства і справедливості.

Визначена як цінність Європейського Союзу, гідність людини конкретизується більш суб'єктивно і позитивно в розділі I «Гідність» Хартії.

Розкриття поняття «*гідність особистості*» здійснюється через послідовне визначення об'єкта і сфери життя, в яких вона потребує захисту. Закріплення принципу рівності громадян у конституційних актах означає визнання гідності як ознаки, що є властивою кожній особистості.

Конституція України – гарант гідності людини. Держава зобов'язана захищати гідність людини, як це визначено в Конституції.

Конституція чітко визначає поняття гідності людини та встановлює гарантії її захисту.

Ці гарантії включають:

1.Право на життя: це базове право, яке дає людині можливість реалізувати всі інші права.

2.Заборона смертної кари: це гарантує, що ніхто не може бути позбавлений життя, окрім випадків самооборони або крайньої необхідності.

3.Право на фізичну і психічну цілісність: це означає, що ніхто не може бути підданий катуванням, жорстокому або нелюдському поводженню.

4.Заборона євгеніки: це гарантує, що ніхто не може бути дискримінований на основі генетичних характеристик.

5.Заборона торгівлі людьми: це гарантує, що ніхто не може бути примушений до рабства або експлуатації.

6.Заборона примусової праці: це означає, що ніхто не може бути змушений працювати без власної згоди.

Конституція також забороняє інші практики, які принижують гідність людини.

1.Перетворення людського тіла чи його частин на джерело прибутку: Це гарантує, що людське тіло не може бути предметом торгівлі.

2.Репродуктивне клонування людей: це гарантує, що людське життя не може бути штучно відтворено.

3.Катування, нелюдське або гідність людини принижуюче ставлення та покарання: це гарантує, що ніхто не може бути підданий жорстокому поводженню.

Ці гарантії є важливими для захисту гідності людини та забезпечення того, щоб всі люди могли жити вільним, гідним життям.

Свобода – це одна з основоположних цінностей Європейського Союзу. Її важливість підкреслюється тим, що вона йде одразу після гідності людини у списку цінностей. Хоча терміни "права" і "свободи" мають схоже значення, в юридичному контексті між ними є певні відмінності. Права зазвичай описують можливості людини, які гарантуються державою, а свободи – це відсутність обмежень для певних дій.

Хартія Європейського Союзу про основоположні права описує різні аспекти свободи в розділі II.

До них належать:

1.Повага до приватного та сімейного життя: це право гарантує, що ніхто не може втручатися в особисте життя людини без її згоди.

2.Свобода думки, совісті та релігії: Це право дає можливість людям вільно висловлювати свої думки та переконання.

3.Свобода вираження думки: це право гарантує свободу слова, преси та інших форм самовираження.

4.Свобода зібрання та асоціацій: це право дає людям можливість вільно збиратися та об'єднуватися в групи.

5.Свобода мистецтва та науки: це право гарантує свободу творчості та наукових досліджень.

6.Свобода професійної діяльності: це право дає людям можливість вільно обирати свою професію.

7.Свобода підприємництва: це право дає людям можливість вільно розпочинати та вести свій бізнес.

Європейський Союз також гарантує:

1.Захист даних особистого характеру: це право гарантує, що особисті дані людей будуть використовуватися законно та етично.

2.Заборону вислання або видачі особи: це право гарантує, що нікого не можна вислати або видати в країну, де йому загрожує смертна кара, катування або інші жорстокі та нелюдські

Свобода – це важливий фактор для розвитку людської особистості та побудови демократичного суспільства. Європейський Союз відіграє важливу роль у захисті свободи та забезпеченні того, щоб всі люди могли жити вільним та гідним життям.

Демократія є основною цінністю Євросоюзу. Цей принцип лежить в основі його створення та функціонування.

Демократія в ЄС ґрунтується на наступних принципах:

Свобода: люди мають право вільно висловлювати свої думки, збиратися та об'єднуватися.

Рівність: всі люди є рівними перед законом і мають однакові права.

Верховенство права: закони повинні бути справедливими та однаковими для всіх.

Повага до прав людини: права людини та основні свободи повинні бути захищені.

ЄС допоміг багатьом країнам перейти до демократії. Греція, Іспанія та Португалія – це лише кілька прикладів країн, які стали демократіями завдяки членству в ЄС. Сучасне розуміння демократії в ЄС зосереджується на юридичному забезпеченні прав і свобод людини. Це означає, що закони та інститути ЄС повинні бути спрямовані на захист прав та свобод людей.

ЄС прагне бути демократичною організацією влади. Це означає, що: громадяни ЄС мають право висловлювати свою думку щодо будь-якої сфери діяльності Союзу; Інститути ЄС повинні бути відкритими та прозорими; ЄС повинен вести регулярний діалог з громадянським суспільством.

Важливим аспектом демократії в ЄС є процедура ратифікації установчих договорів. Це означає, що договори, які визначають роботу ЄС, повинні бути схвалені народом країн-членів.

Демократія – це постійний процес, який потребує вдосконалення. ЄС прагне постійно зміцнювати демократію в своїх інститутах та практиці.

Демократія - це не просто форма правління, а й спосіб життя. Європейський Союз - це приклад того, як демократія може об'єднати різні країни та культури. Захист демократії - це спільне завдання всіх громадян ЄС.

«Сучасний Євросоюз передбачає демократію як спадщину цінностей та інституцій, які поділяють держави-члени, у кожній з яких представники народу контролюють діяльність виконавчої влади; але сам [Союз] не є демократичним» W. Wallace

Європейський Союз - це приклад того, як різні люди можуть жити разом в мирі та гармонії. Важливу роль в системі цінностей відіграє рівність. Рівність – це одна з основоположних цінностей Європейського Союзу. Вона закріплена в розділі III «Рівність» Хартії Європейського Союзу про основоположні права.

ЄС визнає рівність усіх своїх громадян:

Рівність чоловіків і жінок: це означає, що чоловіки і жінки мають однакові права та можливості в усіх сферах життя, включаючи зайнятість, працю та заробітну платню.

Рівність перед законом: це означає, що всі люди є рівними перед законом і ніхто не може бути дискримінований на основі статі, раси, кольору шкіри, етнічного та соціального походження, генетичних характеристик, мови, релігії або переконань, політичних або будь-яких інших поглядів, належності до національних меншин, майнового стану, народження, інвалідності, віку або сексуальної орієнтації.

ЄС також виступає проти будь-якої форми дискримінації. Важливою складовою рівності є повага до культурного, релігійного та мовного різноманіття. ЄС визнає, що всі люди мають право на свою культуру, релігію та мову.

ЄС також зобов'язується захищати права дітей, літніх людей та людей з інвалідністю. Він прагне забезпечити їм рівні можливості та сприяти їх соціальній та професійній інтеграції.

Рівність – це важливий принцип, який лежить в основі справедливого та демократичного суспільства.

ЄС відіграє важливу роль у захисті рівності та забезпеченні того, щоб всі люди могли жити вільним та гідним життям.

Верховенство права – це цінність, яку потрібно постійно захищати та берегти. Це основоположний принцип, на якому ґрунтується справедливе та демократичне суспільство. Верховенство права має важливе значення для захисту прав та свобод людей, створення атмосфери довіри та співпраці в суспільстві, забезпечення економічного зростання та добробуту.

Верховенство права в суспільстві забезпечує створення демократичних структур влади та гарантує дотримання людських прав.

Захист прав людини - це наш спільний обов'язок. Останньою, але не менш важливою, цінністю в Союзі є дотримання **людських прав**. Це не означає, що права людей стоять на останньому місці серед пріоритетів Союзу. Навпаки, вони є невід'ємною частиною його фундаменту.

Дотримання прав людини вимагає:

1.**Безастережного визнання:** всі люди мають право на життя, свободу та особисту недоторканність.

2.**Нормативного закріплення:** ці права повинні бути закріплені в законах та конституціях.

3.**Реального втілення:** ці права повинні бути доступні всім людям, незалежно від їхнього походження, статусу чи переконань.

4.**Гарантування Союзом:** ЄС повинен вживати заходів для захисту прав людини як у своїх державах-членах, так і в усьому світі.

Реалізація всіх вищезазначених цінностей - це найефективніший спосіб забезпечення прав і свобод людини.

Основні принципи Європейського Союзу ґрунтуються на цінностях, які включають у себе повагу до гідності людини, свободу, демократію, рівність, правову державу та захист прав людини, включаючи права осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх країн-членів і визначаються плюралізмом, недискримінацією, терпимістю, справедливістю, солідарністю і гендерною рівністю.

3. Людські права як цінність Європейського Союзу

Повага до людських прав – визнання того, що кожна людина народжується з правом на свободу і рівність.

Протягом тисячоліть тривав пошук універсальної моделі взаємовідносин між індивідом та владою. Ідеї демократії та прав людини зародилися ще в V-VI століттях до н.е. в стародавній Греції.

Філософи того часу, такі як Платон, Протагор, Сократ і Аристотель, заклали основи для розвитку державності, яка прагне до свободи та гуманізму. Ці цінності продовжували розвиватися в епоху Просвітництва, були проголошені під час Французької революції 1789 року і закріплені в Хартії прав людини Ради Європи та Хартії Європейського Союзу про основоположні права.

Пошук універсальної моделі взаємовідносин між індивідом та владою триває протягом тисячоліть.

Людські права є однією з ключових концепцій у сучасній юриспруденції, яка завжди викликає обговорення серед вчених і практиків. Сьогодні це питання набуває особливого інтересу в контексті прагнення України до вступу в Європейський Союз, що базується на цінностях свободи і демократії. Європейський Союз вважається спільнотою цінностей, і тому це питання залишається завжди актуальним.

Події Революції гідності в 2014 році відзначили прагнення українського народу до демократичних перетворень та закріплення європейських цінностей в українському суспільстві, де забезпечуються

права та свободи людини. У контексті повномасштабної російської агресії проти України та тимчасової окупації окремих територій, питання поваги та захисту прав і свобод людини стає особливо актуальним.

Людські права, які закріплені у чинних міжнародно-правових договорах, є результатом тривалого історичного розвитку суспільно-політичної думки. Цей процес включав поступове формування стандартів, які тепер є нормою життя в сучасному демократичному суспільстві.

На сьогодні людські права часто тлумачаться як невід'ємні для кожної особи просто у зв'язку із її статусом людини. Останнім часом вчені-правники все більше вивчають аспекти гуманістичної природи права через аналіз правової антропології. Правова антропологія, яка є частиною філософії права, базується на взаємодії між особистістю та правом, розглядаючи особистість як об'єкт дії права та досліджуючи права людини та їх юридичний зміст. Шляхом вивчення гуманістичних засад права, правова антропологія сприяє наближенню до розуміння сутності права, свідомому освоєнню правової культури, впровадженню «людського виміру» у право та правову систему, а також ефективному відтворенню їх гуманістичної природи та призначення.

Актуальність проблеми поваги до людських прав особливо визначається у контексті російської агресії та повномасштабної війни в Україні. В боротьбі за суверенітет і незалежність, український народ націлений на визнання свого права стати повноправним членом Європейського Союзу. До цієї мети Україна пройшла довгий і важкий шлях, зокрема, виразивши свою волю під час Революції гідності в 2013 році і встановивши Угоду про асоціацію між Україною та ЄС.

У вищезгаданій Угоді про асоціацію з Європейським Союзом виокремлено пріоритетність прав і свобод людини. Документ стверджує, що захист прав, свобод і законних інтересів громадян, а також забезпечення законності і правопорядку повинно бути визнано пріоритетом для держави, її органів, організацій, установ та посадових осіб. Також в Угоді визначено запровадження європейських стандартів у сфері прав людини та невідхідне їхнє дотримання.

Український народ відстоює свій європейський вибір, використовуючи зброю, і веде боротьбу не лише за своє право на

самовизначення, але й проти зовнішнього агресора – російської федерації. У ході цього конфлікту численні права людини стають об'єктом порушень, зокрема, важливе право на життя. Російські окупанти намагаються виправдати свої дії, представляючи їх як боротьбу проти вигаданого «геноциду» на Донбасі.

Європейський Союз активно сприяє громадській справедливості, гарантує захист людських прав і розвиває систему соціального забезпечення, створюючи умови для справедливого захисту осіб у потребуєючих категоріях. Спрямовуючись на запобігання соціальної відстороненості та дискримінації, держави-члени Європейського Союзу дотримуються принципу плюралізму в різних аспектах життя. Принципи недискримінації та толерантності є важливими в їхній діяльності.

4. Хартія основоположних прав як джерело фундаментальних цінностей Європейського Союзу

Основоположні права і свободи в Європейському Союзі визначаються широким спектром правових норм, які гарантують захист і визнання прав. Ці аспекти базуються на принципах, закріплених в юридичних актах та документах ЄС.

Серед основоположних свобод можна виділити право на свободу слова, право на освіту, право на працю та інші соціально-економічні права.

Ключовим документом, який визначає права та свободи людини та громадянина в Європейському Союзі, є Хартія основних прав (Charter of Fundamental Rights), що була урочисто проголошена під час саміту в Ніцці 7 грудня 2000 року. Створена на основі таких важливих джерел, як Європейська конвенція з прав людини, загальні конституціональні традиції та інструменти міжнародного права, Хартія підтверджує і підкреслює важливість дотримання основоположних свобод для громадян ЄС та осіб, що перебувають під юрисдикцією ЄС.

Хартія охоплює громадянські, політичні, економічні та соціальні права, розміщені у різних главах: гідність, свобода, рівність,

солідарність, права громадян, правосуддя тощо. Хартія визначає новий етап у процесі інтеграції Європи.

Преамбула Хартії. У преамбулі Хартії закріплено те, що Союз визнає свою духовну і моральну спадщину, ґрунтуючись на людській гідності, свободі, рівноправ'ї та основних цінностях солідарності. Принципами Союзу є демократія та правова держава.

Хартія основоположних прав визначає права, які впливають з загальних державно-правових норм, міжнародних зобов'язань держав-учасниць, договору ЄС, установчих угод об'єднань, конвенцій з прав людини та основоположних свобод, а також з рішень Європейського Союзу та Європейської Ради з соціальних питань. Основоположні права, закріплені у Хартії, взаємодіють із загальновизнаними принципами прав людини та політичними правами, економічними, соціальними та культурними правами, а також колективними правами.

Преамбула Хартії стверджує, що володіння правами накладає відповідальність і обов'язки перед іншими особами, громадянським суспільством і майбутніми поколіннями. Значення Хартії виявляється у зосередженні прав і їх важливості в конституціях країн Європи та міжнародних договорах. Оскільки Хартія містить загальновизнані права людини з різних міжнародних документів, вона має прямий вплив на внутрішні закони держав. Хартія визначає основні права громадян Європейського Союзу, осіб, що законно проживають на території ЄС, та юридичних осіб зареєстрованих у країнах-учасницях.

Хартія складається з 54 статей, поділених на 7 глав. Перші шість глав включають в себе найважливіші принципи та неподільні цінності Європейського Союзу. Сьома глава визначає загальні положення та поширення застосування Хартії.

Глава 1. У першому розділі Хартії основоположних прав розглядаються такі аспекти, як людська гідність (стаття 1), право на життя (стаття 2), право на недоторканність особи (стаття 3), заборона катувань і жорстокого або принизливого поводження або покарання (стаття 4), а також заборона рабства й примусової праці (стаття 5).

Наприклад, стаття 2 гарантує право на життя, що також відзначено в Загальній декларації прав людини ООН та Європейській конвенції з прав людини. У країнах-учасниках Євросоюзу та тих, що приєднуються, страта є забороненою, відповідно до вимог Європейської конвенції з прав людини. Стаття 3 доповнює статтю 2, враховуючи розвиток науки й техніки.

Стаття 5 Хартії встановлює заборону на рабство та примусову працю, включаючи також заборону торгівлі людьми, яка є визнаною формою рабства. Країни-учасниці Європейського Союзу активно борються з цим явищем.

Глава 2. У розділі, який регулює свободи, визнані в юридичному просторі Європейського Союзу, зазначаються права, такі як право на свободу та безпеку (стаття 6), повага до особистого і сімейного життя (стаття 7), захист особистих даних (стаття 8), право на одруження та створення родини (стаття 9), свобода думки, совісті та релігії (стаття 10), свобода вираження поглядів та інформації (стаття 11), свобода зібрань та асоціацій (стаття 12), свобода мистецтв і наук (стаття 13), право на освіту (стаття 14), свобода вибору професії та право на працю (стаття 15), свобода підприємництва (стаття 16), право на власність (стаття 17), право на притулок (стаття 18), захист у випадку переміщення, вигнання або видачі (стаття 19).

Стаття 17 наголошує право на повагу до приватного і сімейного життя, житла та засобів спілкування. Цей принцип також включено в Загальну декларацію прав людини. Офіційні особи державних установ та місцевого самоврядування не можуть втручатися в сімейне чи приватне життя, за винятком випадків і порядку, встановлених законом, з метою захисту здоров'я, моралі, громадського порядку, прав і свобод інших людей або для припинення злочину чи затримання злочинця.

Стаття 9 гарантує, що право на одруження та створення родини регулюється внутрішніми законами, які визначають використання цих прав.

Стаття 10 Хартії основних прав закріплює право на свободу думки, совісті і віросповідання для кожної особи. Це включає в себе свободу зміни віросповідання чи переконань, а також свободу публічно або

приватно виконувати релігійні обряди самостійно або разом з іншими. Аналогічні принципи визнаються в Загальній декларації прав людини. В Європейській конвенції з прав людини (стаття 9) додається, що свобода проповідування своєї релігійні вірування і переконання може бути обмежена лише в межах, передбачених законом, і тільки якщо це необхідно в інтересах демократичного суспільства для забезпечення загальної безпеки, захисту громадського порядку, здоров'я та моралі чи захисту прав і свобод інших осіб. Пункт 2 статті 10 встановлює право на відмову від виконання військової служби з переконань, а використання цього права регулюється національним законодавством.

Стаття 14 закріплює право на освіту для кожної особи та доступ до професійно-технічного навчання та підвищення кваліфікації. Аналогічне право визнається в Загальній декларації прав людини.

Стаття 17 визначає право на володіння законно набутою власністю, її використання та успадкування, а також гарантує захист інтелектуальної власності.

Стаття 18 встановлює, що право на притулок гарантується Женевською конвенцією від 28 липня 1951 року та Протоколом від 31 січня 1967 року про статус біженців, а також згідно з конституційним договором. Стаття 79 доповнює попередню статтю відповідними положеннями.

Глава 3. У третій главі «Рівність» Хартії встановлюються основні принципи рівності, враховуючи різноманітні аспекти: рівність перед законом (стаття 20), заборона дискримінації (стаття 21), повага до культурної, релігійної і мовної різноманітності (стаття 22), рівність чоловіків і жінок (стаття 23), права дитини (стаття 24), права людей похилого віку (стаття 25) та інтеграція людей з обмеженими можливостями в суспільство (стаття 26).

Стаття 20 закріплює принцип рівності перед законом, аналогічно Загальній декларації прав людини, де зазначається, що всі народжуються вільними і рівними у своїй гідності та правах. Стаття 21 встановлює заборону будь-якої форми дискримінації, включаючи ту, що ґрунтується на статі, расі, кольорі шкіри, етнічному чи соціальному походженні, генетичних особливостях, мові, віросповіданні, переконаннях,

політичних поглядах, належності до національних меншин, майновому стані, народженні, інвалідності, віці чи сексуальній орієнтації.

Стаття 22 визначає важливість уважного ставлення до меншин шляхом захоплення культурної, релігійної та мовної різноманітності. Стаття 23 забезпечує рівність між чоловіками і жінками в усіх сферах, включаючи працевлаштування, оплату праці та інші аспекти. Вона гарантує рівний захист прав осіб різної статі. Стаття 24 підкреслює права дітей на захист та опікунство, а також їхню свободу висловлювати власні думки, які повинні враховуватися відповідно до віку та зрілості. У всіх справах, що стосуються дітей, незалежно від того, чи є це діяльність органів влади чи приватних установ, головна увага повинна бути приділена інтересам дитини. Кожна дитина має право на підтримку особистих зв'язків і прямий контакт з обома батьками, якщо це не суперечить її інтересам.

Стаття 25 визнає права людей похилого віку на гідне та незалежне життя, а також їхнє право на участь у соціальному та культурному житті. Стаття 26 стверджує, що Союз визнає та поважає право людей із недоліками на отримання пільг, спрямованих на забезпечення їхньої незалежності, соціальної та професійної інтеграції та участі в суспільстві.

Глава 4. Четверта глава Хартії має назву «Солідарність». Солідарність, яка розуміється як єдність і спільність інтересів, стала окремим основним правом, що раніше не розглядалося в міжнародних договорах з прав людини, хоча це поняття існувало протягом довгого часу. В першу чергу солідарність виявляється у втіленні в життя третього покоління "колективних" прав людини. Це основна людська цінність, що розповсюджується на різні рівні - від окремих сімей і груп людей до цілих громад, мешканців держав або етнічних груп. У цьому розділі забезпечується право працівників на інформацію та консультації в межах підприємства (стаття 27), право на колективні переговори та дії (стаття 28), право на отримання послуг із працевлаштування (стаття 29), захист у разі необґрунтованого звільнення (стаття 30), гідні та справедливі умови праці (стаття 31), заборона дитячої праці та захист молоді на роботі (стаття 32), захист сімейного та професійного життя (стаття 33), соціальне забезпечення та допомога (стаття 34), охорона здоров'я (стаття

35), доступність загальнодоступних служб (стаття 36), захист навколишнього середовища (стаття 37) та захист прав споживача (стаття 38).

Стаття 22 встановлює абсолютну заборону зайнятості дітей. Мінімальний вік для працевлаштування не може бути меншим, ніж мінімальний вік для закінчення школи, за винятком випадків, коли це передбачено в інтересах молоді, обмеженими винятками. При допуску молоді до праці необхідно забезпечити умови праці, що відповідають їхньому віку, та гарантувати захист від економічної експлуатації та будь-якої роботи, яка може завдати шкоди їхній безпеці, здоров'ю або фізичному, розумовому, моральному або соціальному розвитку, а також заважати отриманню освіти.

Стаття 34 встановлює, що для боротьби з асоціальністю та бідністю Союз визнає та поважає право на соціальну допомогу та підтримку в житловому будівництві, забезпечуючи гідне існування тим, хто відчуває відсутність необхідних матеріальних ресурсів, відповідно до встановлених правил Союзу та національного законодавства. Стаття 95 визначає право кожного на медичну профілактику та лікування відповідно до національних законів та практики. При розробці та реалізації політики та заходів Союзу у всіх сферах слід забезпечувати високий рівень захисту здоров'я людей.

Стаття 37 стверджує, що високий рівень захисту навколишнього середовища та робота з його поліпшення повинні бути неот'ємною частиною політики Союзу та здійснюватися відповідно до принципу його довгострокового розвитку. Охорона навколишнього середовища визначається як одна з ключових областей співпраці між державами-членами Євросоюзу.

Стаття 38 встановлює, що політика Союзу повинна забезпечити високий рівень захисту прав споживачів. У наш час захист прав споживачів стає актуальною темою для кожного, оскільки політика Євросоюзу визначає напрямки, якими повинні слідувати держави відповідно до свого внутрішньодержавного законодавства. Це передбачає, що споживачі повинні бути інформовані про свої права.

Глава 5. П'ята глава Хартії визначає права громадян Європейського Союзу, встановлюючи їхні основні привілеї. Ця частина гарантує право громадян обирати та висувати свої кандидатури на виборах до Європейського Парламенту (стаття 39) і муніципальних виборах (стаття 40). Також визначається право на гідне управління (стаття 41), доступ до документів (стаття 42), а також існує положення про Європейського омбудсмена (стаття 43), право звертатися із клопотанням (стаття 44), свободу пересування і місця проживання (стаття 45), а також дипломатичний і консульський захист (стаття 46).

Стаття 39 гарантує, що кожен громадянин Союзу має можливість обирати та висувати свою кандидатуру на виборах до Європейського парламенту у своїй державі-учасниці ЄС на одних і тих самих умовах, що і громадяни цієї держави. Стаття 40 визначає аналогічне право на участь у муніципальних виборах.

Стаття 41 визначає нове право, яке наголошує неупереджене розглядання справ громадян установами та службами Союзу протягом розумного періоду. Також закріплюється право на відшкодування будь-якого завданого збитку від дій установ чи службовців Союзу в процесі виконання своїх обов'язків. Це положення передбачає, що вони несуть відповідальність за завдані збитки. Також гарантується право кожного громадянина звертатися за допомогою до інститутів Союзу на одній з мов законодавчого договору та отримувати відповідь на тій же мові.

Стаття 43 закріплює право будь-якого громадянина Союзу та фізичної чи юридичної особи, яка проживає чи має зареєстроване відділення в державі-учасниці, звертатися до омбудсмена у зв'язку з випадками, що виявилися, адміністративною нечесністю в роботі інститутів або установ союзу. Виняток становить лише діяльність Суду ЄС. Європейський омбудсмен діє абсолютно незалежно від виконання своїх обов'язків.

Стаття 45 визначає, що кожний громадянин Союзу має право на вільне пересування та проживання в межах країн співдружності. На жаль, ця стаття не охоплює трудову діяльність, тому деякі країни співдружності встановили тимчасові обмеження для працівників, що приєдналися, які прагнуть працювати в державах-учасницях Союзу. Також визначається, що право на вільне пересування та проживання

може бути визнане відповідно до конституційного договору і підданим третіх країн, які законно проживають на території держав-учасниць Союзу.

П'ята глава Хартії, крім прав громадян, також визначає права кожної людини (стаття 41 і 45).

Глава 6. Права і свободи, пов'язані з правосуддям, закріплені в VI главі Хартії. Ця частина гарантує право на ефективний правовий захист і справедливий суд (стаття 4), презумпцію невинності та право на захист (стаття 48), принципи законності та пропорційності у кримінальних справах і покараннях (стаття 49), право на непіддавання повторному судовому розгляду або покаранню за той самий злочин (стаття 50). Ця глава об'єднує загальноприйняті принципи правової держави, що містяться в Загальній декларації прав людини, інших договорах ООН з прав людини та Європейській конвенції з прав людини.

Стаття 47 визначає, що кожна особа, чиї права і свободи, гарантовані законодавством Союзу, порушені, має право на ефективний правовий захист через суд відповідно до умов, передбачених самою статтею. Особам, які мають фінансові труднощі, повинна забезпечуватися юридична допомога в такому обсязі, який необхідний для гарантування ефективного доступу до правосуддя. Реалізація цієї статті буде залежати від доступності правової допомоги в конкретній державі.

Стаття 48 встановлює, що кожна особа, проти якої висунуто обвинувачення, вважається невинною до того часу, поки її провина не буде доведена в законному порядку. Це юридичне положення впливає з загальної декларації прав людини (стаття 11), інших договорів ООН з прав людини та Європейської конвенції з прав людини (стаття 6).

Глава 7. З огляду на міждержавний статус Європейського Союзу, Хартія в главі VII встановлює загальні положення щодо тлумачення та застосування хартії. В цій частині визначається область застосування (стаття 51), сфера застосування та тлумачення прав і принципів (стаття 52), рівень захисту (стаття 53) та заборона зловживання правами (стаття 54).

Стаття 51 установлює, що положення хартії застосовуються лише до інститутів і установ Союзу та держав-учасниць у сфері виконання законодавства Союзу. Хартія поважає права, які випливають із принципів Союзу, розвиваючи їх відповідно до конституційного договору, але не розширює права Союзу чи не накладає нові завдання.

Стаття 52 встановлює, що обмеження визнаних хартією прав повинні бути встановлені законодавчо з урахуванням сутності цих прав. Обмеження можуть бути встановлені лише за умови, якщо вони необхідні для захисту загальноприйнятих інтересів Союзу або прав і свобод інших осіб, з урахуванням принципу пропорційності.

Стаття 53 закріплює принцип того, що положення хартії не можуть обмежувати чи суперечити правам людини та основним свободам, які визнаються законодавством Союзу, міжнародним правом чи угодами, включаючи Європейську конвенцію з прав людини та конституціями держав-учасниць Союзу.

Отже, хартію слід розглядати як повний комплекс прав і свобод, спрямованих на збереження та розвиток загальноєвропейських цінностей.

У Європейському Союзі особлива увага приділяється правам біженців і емігрантів, а також боротьбі з расизмом, ксенофобією та іншими формами дискримінації відносно меншин.

Шляхом законодавчого регулювання в ЄС встановлені права п'яти мільйонів робочих емігрантів, включаючи право родин на їхнє воз'єднання. Зроблено кроки у напрямку створення загальноєвропейської системи біженців (Common European Asylum System) з узгодженими процедурами присвоєння та позбавлення статусу біженця. Для надання допомоги у розміщенні, інтеграції та добровільній репатріації біженців був створений Європейський фонд біженців (European Refugee Fund).

В рамках Програми дій Співтовариства по боротьбі з дискримінацією (Community Action Programme to Combat Discrimination) ЄС фінансує ініціативи щодо протидії расизму і ксенофобії в межах

Союзу, зокрема національні обміни та створення мережі неурядових організацій, спеціалізованих у захисті прав людини.

Крім того, Хартія основних прав встановлює принцип рівності перед законом для всіх осіб (стаття 20) і забороняє будь-яку форму дискримінації (стаття 21), а також закликає ЄС до захисту культурної, релігійної і лінгвістичної різноманітності. Однією з програм фінансової підтримки проектів, присвячених питанням меншин, є програма «Європейська ініціатива для демократії і прав людини». Європейський Союз також фінансує проекти по захисту прав людини в усьому світі через Європейську ініціативу для демократії і людських прав (European Initiative for Democracy and Human Rights).

Ця програма спрямована на розвиток демократії та поваги до прав людини, підтримуючи проекти у чотирьох основних напрямках:

- Зміцнення демократії, правильного управління і верховенства права, включаючи розвиток політичного плюралізму, свободних ЗМІ і якісної судової системи.

- Знищення страти в країнах, де вона ще існує.

- Боротьба із застосуванням катувань шляхом превентивних заходів, таких як навчання працівників поліції, і репресивних мір, таких як створення міжнародних трибуналів і кримінальних судів.

- Протидія расизму і дискримінації через підвищення свідомості про політичні і громадянські права.

Програма надає фінансову підтримку проектам, спрямованим на рівноправність статей та захист прав дітей, а також підтримує спільні ініціативи між ЄС і іншими організаціями, такими як Організація Об'єднаних Націй (ООН), Міжнародний комітет Червоного Хреста, Рада Європи та Організація по безпеці і співробітництву в Європі (ОБСЄ).

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА:

Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.

Вправа «Асоціації»

Кожен з учасників має навести 2-3 слова, з якими у нього асоціюються такі явища як роз'яснень і коментарів) у них відбувається асоціація зі словом «свобода», «рівність», «демократія», «гідність». При цьому не треба коментувати та пояснювати те, чому саме відповідні слова нацьвані.

Вправа «Що таке?»

Кожен з учасників має навести визначення таких понять як «цінності», «європейські цінності».

Робота в малих групах: Доведіть, що повага до людських прав є цінністю держав ЄС.

Інтерактив «Мозковий штурм»

1. Чому важливо, щоб особа була вільною?
2. Хто є суб'єктом гарантування людських прав?
3. Чому європейські цінності важливі?

Міні-дискусія «Цінності Європейського Союзу»

Обговорення відбувається за такою схемою:

1. Розкриття сутності цінності:

- що саме вона означає?
- які її основні характеристики?

2. Практичне застосування:

- як цінність використовується в реальному житті?
- які існують приклади її практичного втілення?

3. Результати реалізації:

- до чого призводить дотримання цієї цінності?
- які позитивні наслідки вона має?

4. Протистояння помилкам і зловживанням:

- як можна запобігти викривленню та неправомірному використанню цінності?

- які методи існують для боротьби з цими явищами?

5. Підсумки:

Дискусія:

Кожна група ділиться результатами обговорення.

Робляться висновки та пропонуються рекомендації.

6. Підведення загальних підсумків: Використовуючи думки всіх груп, формулюються остаточні висновки та рекомендації.

Інтерактив «Випадок із життя»

Об'єднайтеся у групи: наведіть із Вашого життя випадки порушення гідності (Ваші права було порушено, Ви були очевидцем відповідного порушення тощо).

Метод «броунівський рух»

Студенти описують на аркушах паперу 4 глобальні проблеми, у порядку спадання важливості цих проблем. За цими відповідями об'єднуються у групи (групу складають студенти, що визначили як основну відповідну проблему). Група працює над шляхами розв'язання проблеми та презентує відповідь.

Інтерактив «Завантаження судна»

На дошці намальований корабель. Студенти на отриманих аркушах паперу зазначають одну з цінностей ЄС та додають цей аркуш на намальований корабель, пояснюючи зміст цінності.

У результаті корабель має наліки з відповідними цінностями:

- ❖ *повага до людської гідності*
- ❖ *свобода*
- ❖ *демократія*
- ❖ *рівність*
- ❖ *верховенство права*
- ❖ *повага до прав людини*

Робота в малих групах

Група знаходить вислів про свободу та рівність (варіант: отримує від викладача) та після обговорення презентує позицію групи, що відображає розуміння свободи та рівності (виходячи з наведених висловлень).

Вправа «Репортаж»

Кожна з груп готує репортаж про європейські цінності (варіант - одну із цінностей) в Україні та презентує цей репортаж.

Висновки

Європейська інтеграція базується на універсальних цінностях, таких як свобода, демократія, права людини та гідність. Ці цінності є основою для розвитку європейського суспільства.

Європейська інтеграція враховує розмаїття культур та традицій націй, що є частиною ЄС. Це сприяє взаєморозумінню та взаємному повагу різних спільнот.

Звернення до гідності та людських прав підкреслює гуманітарний підхід ЄС до розвитку. Захист прав громадян та підтримка соціального прогресу визначають етичну складову євроінтеграції.

ЄС працює для досягнення сталого розвитку, збалансованого економічного зростання, цінової стабільності та збереження навколишнього середовища.

Процес євроінтеграції сприяє взаєморозумінню та солідарності між країнами, що допомагає вирішувати спільні виклики та підтримувати стабільність в регіоні.

Засади правової держави є невід'ємною частиною євроінтеграції, що гарантують дотримання прав і свобод людини, а також ефективність правосуддя.

Принципи плюралізму, толерантності та недискримінації є важливими для ЄС. Це сприяє різноманітності та інклюзивності в європейському суспільстві.

В цілому, аксіологічні аспекти євроінтеграції визначають основні цінності, на яких ґрунтується співтовариство держав Європейського Союзу, що спрямоване на спільний прогрес та благополуччя всіх своїх громадян.

ГЛОСАРІЙ

Повага до людської гідності

є основою демократичного устрою, заснованого на верховенстві права; це необхідність поваги і захисту прав, свобод та цінностей, які є невід'ємними для кожної людини внаслідок її індивідуальності та належності до людського роду

Свобода

стан відсутності обмежень та можливість вільного та відповідального вибору, дії та самовираження, що дозволяє особі розвиватися та жити відповідно до власних переконань та цінностей

Демократія

політичний режим, за якого влада належить народу, а рішення приймаються шляхом участі громадян у виборах та прийнятті рішень через представницькі органи або безпосередньо.

Рівність

принцип або стан, коли усі люди мають однакові права, можливості та обов'язки без будь-якої дискримінації або нерівності

Верховенство права

принцип, за яким влада та рішення органів влади повинні ґрунтуватися на законі, а не на волі окремих осіб чи владних структур, забезпечуючи таким чином рівність перед законом та захист людських прав

Повага до людських прав

принцип або ставлення, що визнає необхідність та цінність всіх прав та свобод, які належать кожній людині, та вимагає їх захисту та сприяння їхньому виконанню без будь-яких обмежень чи дискримінації

Використані джерела:

1.Бородін, І.Л., Варава, І.П. (2020). Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 3(56), 49-55. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.56.14890>

2.Договір про Європейський Союз. Маастрихт, 07 лют. 1992 р. Текст зі змінами та допов. від 13 груд. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text

3.Неліп, М.І., Мережко, О.О. (1998). Силовий захист прав людини: питання легітимності в сучасному міжнародному праві. Київ: Наук. думка.

4.Пірен, М.І. (2015). Європейські цінності та їх реалізація у сфері державної служби та кадрової політики України. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*, 1, 78-90.

5. Рабінович, П.М. (2015). Основоположні права людини: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження та викладання. *Право України*, 2, 9-23.

6.Фалалєєва, Л.Г. (2020). Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу. Київ: ФОП Кандиба Т.П.

7. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text

ТЕМА 3. Соціально-економічні аспекти євроінтеграції

1. Географічний, економічний та «членський» критерії до держав-кандидатів на вступ до Європейського Союзу.
2. Основні характеристики економіки Європейського Союзу.
3. Соціальний захист людини в Європейському Союзі.
4. Напрями соціально-економічного розвитку України в контексті євроінтеграції.

Після вивчення цієї теми Ви зможете:

- назвати і коротко охарактеризувати 3 критерії членства в ЄС;
- розкрити зміст 4 характеристик, що властиві економічній діяльності ЄС;
- навести 3 положення Хартії ЄС про основоположні прав, які характеризують соціальну політику ЄС;
- назвати і коротко охарактеризувати 3 напрями змін, які мають бути проведені в Україні для покращення соціального становища населення та показників економічного розвитку.

Ключові слова: відкритість кордонів, зелена економіка, критерії членства ЄС, ринкова економіка, свобода підприємництва, соціальна політика ЄС.

Рекомендована література:

1. Копенгагенські критерії / Укл.: Є.Д.Прудченко. Дніпропетровськ, 2007. URL http://ukrcei.org/uploads/files/default/kopengagenskie_kriterii.pdf
2. Політика ЄС щодо зеленої економіки та інновацій: Підручник. Орловська Ю.В. , Чала В.С , Глущенко А.В. / під заг. ред. Орловської Ю.В. Д.: ПДАБА. 2023. 193 с.
3. McDonald F., Dearden S. European Economic integration. London, N.Y.: Longman, 1994. 350 p.

Рекомендовані до перегляду фільми (відео):

1. Представництво Європейського Союзу в Україні. URL <https://www.youtube.com/watch?v=LAfp7BkeTCM>
2. Вступ до ЄС: як почуватиметься економіка України в новому статусі кандидата. URL https://www.youtube.com/watch?v=J2Msww_0SQE
3. ЄС: успішна економіка та відкриті ринки | Максим Нефьодов, Тарас Качка - 21.11.2018. URL https://www.youtube.com/watch?v=mki-1e9_3s8

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА:

1. Географічний, економічний та «членський» критерії.

Економічні та соціальні чинники були в основі створення європейського співтовариства. Нині серед критеріїв, які ставляться до держав, які хочуть стати членом ЄС виокремлюється економічний.

Можна виокремити такі основні критерії, які ставляться до претендентів на вступ до ЄС:

1. Географічний. Членом ЄС може бути «європейська держава» (згідно з Маастрихтським договором). Хоча це й критерій і отримав назву – географічний, однак, відсутній будь-який документ, який вказує саме на таке тлумачення терміну «європейська держава». Цей критерій можна інтерпретувати різними способами, такими як географічний, культурний або політичний.

У 1987 році Європейська Рада відхилила заявку на членство Європейського Економічного Співтовариства, подану Королівством Марокко. Причиною відхилення стала невідповідність Марокко географічному критерію: Марокко не є «європейською державою».

У цьому ж році заявку подала й інша держава – Туреччина. І хоча частина території Туреччини географічно відноситься до Азії, заявка була прийнятою за географічним критерієм: Рада та Комісія підтвердили відповідність Туреччини цьому критерію.

Таким чином, ці приклади свідчать, що поняття «європейська держава» необов'язково пов'язане виключно з географічним значенням, а скоріше є критерієм, який піддається політичній оцінці.

2. Економічний. Він визначає, чи має держава-претендент дієву ринкову економіку та здатність протистояти конкуренції в межах Європейського Союзу.

Економічний критерій включає в себе низку вимог:

- дієва ринкова економіка: держава-претендент повинна мати дієву ринкову економіку, яка базується на приватній власності, свободі підприємництва та конкуренції;

- здатність протистояти конкуренції в межах Європейського Союзу: держава-претендент повинна мати здатність протистояти конкуренції в межах ЄС, включаючи здатність експортувати товари та послуги на ринки ЄС.

Економічний критерій є важливим для забезпечення того, щоб держави-члени ЄС були економічно розвиненими та здатними брати участь у спільних проектах ЄС.

Виконання економічного критерію є важливим етапом на шляху до вступу до ЄС. Серед конкретних показників, які можуть використовуватися для оцінки того, чи відповідає держава-претендент економічному критерію виділяються:

- рівень валового внутрішнього продукту (ВВП) на душу населення: високий рівень ВВП на душу населення є ознакою економічного розвитку;

- рівень інфляції: низький рівень інфляції є ознакою економічної стабільності;

- рівень безробіття: низький рівень безробіття є ознакою економічного зростання;

- зовнішньоторговельний баланс: позитивний баланс зовнішньої торгівлі є ознакою економічної конкурентоспроможності.

Держава-претендент повинна відповідати всім цим вимогам, щоб виконати економічний критерій.

3. «Членський». Включає зобов'язання, пов'язані з економіко-правовою природою ЄС. Є найбільш широким і складним із трьох основних критеріїв, які висувуються до держав-претендентів. Він включає в себе зобов'язання щодо дотримання економічних, монетарних, а також політичних цілей ЄС.

Політичні зобов'язання включають в себе:

- сталість інституцій, що забезпечують правдиву демократію, правовладдя, реалізацію людських прав і прав меншин;
- внутрішню безпеку та захист зовнішніх кордонів;
- забезпечення належного функціонування ринкової економіки.

Економічні зобов'язання включають в себе:

- дієву ринкову економіку, яка може протистояти конкуренції в межах Європейського Союзу;
- здатність підтримувати стабільні економічні показники, включаючи рівень інфляції, безробіття та державний борг.

Монетарні зобов'язання включають в себе:

- приєднання до європейської валютної системи та введення євро як національної валюти.

Членський критерій є важливим для забезпечення того, щоб держави-члени ЄС були політично стабільними, економічно розвиненими та здатними брати участь у спільних проєктах ЄС.

Виконання членського критерію є важливим етапом на шляху до вступу до ЄС. Держави-претенденти, які успішно виконують цей критерій, будуть готові до повноправного членства в ЄС.

Економічний критерій

Економічний критерій вказує на вимоги до економіки держави-предендента, а також на економіку держав-членів ЄС. Вони відображають характеристики економіки таких держав.

Економічні вимоги включають такі 2 частини:

1. Функціонування ринкової економіки.
2. Здатність успішно протистояти впливу ринкових сил і конкуренції в Європейському Союзі (Тимчишин, 2020).

Виконання державою-претенденткою означених вимог оцінюється через вивчення таких показників.

1. Функціонування ринкової економіки (Тимчишин, 2020):

- забезпечення балансу між попитом та пропозицією передбачає досягнення через свободну взаємодію учасників ринку;
- відкритість цін, а також торгівлі;
- відсутність надмірних бар'єрів утворення нових суб'єктів підприємницької діяльності, а також закриття підприємств, наприклад, у випадках банкрутства та ін.;
- належне нормативно-правове забезпечення економічних відносин, зокрема регулювання права власності;
- реалізація нормативно-правове забезпечення економічних відносин, а також виконання договорів;
- забезпечення сталості макроекономічної ситуації, включаючи стабільність цін, стійкість державних фінансів і платіжного балансу;
- існування загальної згоди відносно основних принципів політики в сфері економічної діяльності;
- належний рівень розвитку фінансової галузі щодо можливого направлення фінансів у виробництво як інвестицій;

Зважаючи на те, що ці аспекти є фундаментальними для ринкової економіки, реалізація означеної компоненти економічних вимог має бути завершена перед початком переговорів про вступ.

2. Здатність успішно протистояти впливу ринкових сил і конкуренції в Європейському Союзі (Тимчишин, 2020):

- існування активної ринкової економіки з високим рівнем макроекономічної стабільності, яка забезпечує учасникам ринку можливість ухвалення рішень в умовах достатньої передбачуваності;

- належна доступність та цінова доступність ресурсів (як людських, так й матеріальних), а також інфраструктури (включаючи логістику, зв'язок та енергетику), освіти та наукових розробок, разом з перспективами роботи в означених сферах;

- достатня кількість, й за належну ціну, людських і матеріальних ресурсів, у тому числі інфраструктура (енергопостачання, телекомунікації, транспорт тощо), освіта і дослідження, а також перспективи діяльності в цій сфері;

- рівень впливу урядової політики та нормативного регулювання на спроможність функціонування конкуренції через застосування відповідної політики у сфері тогівельної діяльності, державної підтримки невеликого бізнесу та інших заходів;

- результативність процесу реструктуризації бізнесу;

- ступінь та швидкість торговельного об'єднання країни-претендентки, на момент перед очікуваним розширенням, включаючи характеристики обсягу торгівлі з країнами, що є членами ЄС;

- значна присутність малих компаній серед суб'єктів економічної діяльності, оскільки такі підприємства зазвичай мають переваги у легшому виході на ринок. Частково це також пов'язано з тим, що переважання великих компаній може призвести до більшої інертності у пристосуванні до ринкових умов.

Найбільш ефективним засобом імплементації вказаних вимог є пристосування вітчизняної системи права до *acquis communautaire* (загального правового «надбання» ЄС, який включає у себе різні правові акти, політичні акти, а також адміністративну і судову практику їх реалізації в межах Європейського Союзу).

Впровадження *acquis communautaire*, як вимога до країни-претендента на членство в ЄС, є ключовим етапом у процесі приєднання до Європейського Союзу. Це передбачає не лише узгодження законодавства, а й прийняття його принципів та норм у всіх сферах життя

країни. Впровадження *acquis communautaire* передбачає не тільки перенесення права ЄС у внутрішнє законодавство країни-кандидата, але й їхню ефективну і здійснену згідно з міжнародними стандартами реалізацію.

Цей процес вимагає серйозних зусиль від уряду, громадськості та бізнес-середовища країни-претендента. Важливою складовою впровадження *acquis communautaire* є забезпечення здатності країни до ефективного застосування та дотримання європейських норм та стандартів. Процес впровадження *acquis communautaire* також сприяє гармонізації внутрішнього законодавства країни-кандидата з правилами та стандартами ЄС. Це може включати реформу і модернізацію судової системи, адміністративних процедур, фінансової системи та інших сфер. Успішне впровадження *acquis communautaire* може відобразитися на покращенні якості життя громадян країни-кандидата через зміцнення демократії, правовладдя та громадянського суспільства.

2. Основні характеристики економіки Європейського Союзу

До основних характеристик економічної діяльності як ЄС, так і кандидатів на членство, слід віднести наступні.

Ринкова економіка.

Ринкова економіка – це економічна система, в якій рішення щодо виробництва та розподілу продуктів приймаються на основі існуючого попиту та пропозиції, які й визначають ціни на товари та послуги.

У ринковій економіці основні економічні рішення приймаються приватними підприємствами, які прагнуть отримати максимальну прибуток. Ці підприємства конкурують між собою, щоб задовольнити потреби споживачів та отримати прибуток.

Ринкова економіка забезпечує ефективне використання ресурсів, стимулює інновації та зростання та створює широкий вибір товарів та послуг для споживачів. Однак ринкова економіка також має ряд

недоліків, таких як нерівність у доходах, безробіття та ризик економічних потрясінь.

До характеристик ринкової економіки відносяться:

- приватна власність: основні економічні ресурси, такі як земля, капітал та робоча сила, належать приватним особам або компаніям;
- економічна свобода: підприємства мають свободу виробляти, продавати та купувати товари та послуги без втручання уряду;
- конкурентний ринок: ринок складається з багатьох покупців і продавців, які конкурують між собою за ціни та якість;
- ціноутворення на основі попиту та пропозиції: ціни на товари та послуги встановлюються на основі попиту та пропозиції.

Сьогодні більшість країн світу мають ринкові економіки. Однак, у багатьох країнах уряд відіграє певну роль у регулюванні економіки та забезпеченні суспільних благ.

Свобода підприємництва.

Свобода підприємництва – це право особи вільно займатися підприємницькою діяльністю, вибирати вид і форму підприємницької діяльності, встановлювати ціни на товари і послуги, укладати договори, наймати і звільняти працівників, розпоряджатися прибутком.

У контексті ринкової економіки свобода підприємництва є одним із її основних принципів. Вона забезпечує конкурентоспроможність економіки, сприяє економічному зростанню та розвитку інновацій.

Свобода підприємництва включає в себе:

- право на створення підприємства: кожна особа має право заснувати підприємство в будь-якій формі, яка передбачена законом;
- право на вибір виду діяльності: підприємець має право вибрати вид діяльності, який відповідає його інтересам і діловим здібностям;
- право на свободу ціноутворення: підприємець має право встановлювати ціни на свої товари і послуги, виходячи з попиту і пропозиції;
- право на свободу договору: підприємець має право укладати договори з іншими суб'єктами господарювання на власних умовах;

- право на найм і звільнення працівників: підприємець має право наймати і звільняти працівників відповідно до трудового законодавства;
- право на розпоряджання прибутком: підприємець має право розпоряджатися прибутком від своєї діяльності на власний розсуд.

Свобода підприємництва є важливим фактором економічного розвитку. Вона сприяє тому, що підприємці мають можливість вільно обирати вид діяльності, який відповідає їхнім інтересам і діловим здібностями. Це, в свою чергу, призводить до розвитку конкуренції, що сприяє підвищенню ефективності виробництва і якості товарів і послуг.

Однак свобода підприємництва не є абсолютною. Вона обмежується законом, зокрема, такими нормами, як антимонопольне законодавство, трудове законодавство, законодавство про захист прав споживачів тощо. Ці обмеження спрямовані на захист інтересів суспільства і споживачів.

Вільне підприємництво має передбачати прозорі процедури реєстрації, відсутність надмірних процедур перевірок цілою низкою державних органів тощо. Відтак, вільне підприємництво пов'язане і з низьким рівнем корупції в державі і відповідно ефективну діяльність антикорупційних органів.

Корупція може серйозно зашкодити ринковій економіці, порушуючи прозорість, конкуренцію та довіру до владних інституцій. Створення стабільного, прозорого та привабливого економічного середовища може зменшити можливості для корупційних практик.

Зелена економіка

Зелена економіка – це концепція економічного розвитку, яка прагне досягти економічного зростання, забезпечуючи при цьому збереження природних ресурсів, покращення екологічної ефективності та зменшення негативного впливу на навколишнє середовище. В рамках діяльності ЄС, зелена економіка стала ключовим елементом стратегій та програм, спрямованих на сталий розвиток та боротьбу з кліматичними змінами.

Основні риси зеленої економіки в контексті ЄС включають:

1. Європейський Зелений Курс (European Green Deal):

Це амбіційна стратегія, яку представив ЄС з метою перетворення Європи в перший кліматично-нейтральний регіон до 2050 року.

Зелений курс включає в себе широкий спектр заходів, спрямованих на зменшення викидів парникових газів, збільшення енергоефективності, заохочення використання відновлювальних джерел енергії та інші заходи для поліпшення сталості.

2. Циркулярна економіка:

Це підхід, що спрямований на зменшення відходів і споживання ресурсів. Циркулярна економіка включає в себе використання вторинних ресурсів, переробку відходів та стимулювання повторного використання матеріалів.

3. Інвестиції в зелені технології:

ЄС активно інвестує в дослідження та розвиток зелених технологій, таких як відновлювальна енергія, ефективні транспортні системи та інші інновації, які сприяють зменшенню викидів та покращенню сталості.

4. Політика збереження біорізноманіття:

Заходи, спрямовані на збереження та відновлення екосистем та біорізноманіття, є важливою частиною зеленої економіки в ЄС.

5. Зелені стандарти та регулювання:

Введення стандартів та нормативів, які сприяють зменшенню викидів та підвищенню екологічної ефективності виробництва та споживання.

Зелена економіка в ЄС визнається як стратегічний напрямок для забезпечення сталого розвитку, збереження середовища та зменшення негативного впливу господарської діяльності на клімат і природу.

Відкритість кордонів

Відкритість кордонів є однією з основних характеристик ЄС. Вона означає, що громадяни держав-членів ЄС, а також особи, які мають дозвіл на проживання в ЄС, мають право вільно переміщатися, проживати та працювати в будь-якій державі-члені.

Відкритість кордонів є важливим фактором економічного та соціального розвитку ЄС. Вона сприяє:

1. Свободі пересування товарів, послуг, капіталу та робочої сили: відкриті кордони дозволяють підприємствам вільно експортувати товари та послуги, інвестувати в інші країни-члени та наймати працівників з

будь-якої країни ЄС. Це сприяє економічному зростанню та підвищенню добробуту громадян.

2. Свободі пересування людей: відкриті кордони дозволяють громадянам дежав-членів ЄС вільно жити, працювати та навчатися в інших державах-членах. Це сприяє культурному обміну та соціальній інтеграції.

Відкритість кордонів є також важливим фактором безпеки ЄС. Відкриті кордони дозволяють швидко і ефективно реагувати на надзвичайні ситуації, такі як стихійні лиха або терористичні атаки. Відкриті кордони сприяють вільному переміщенню товарів, послуг, капіталу та робочої сили, що є основою внутрішнього ринку.

Відкритість кордонів є одним із найбільш успішних досягнень ЄС. Вона сприяє економічному, соціальному та безпековому розвитку ЄС.

3. Соціальний захист людини в Європейському Союзі.

Хоча ринкова економіка базується на принципах вільного ринку, деяке втручання держави все ж може бути необхідним для забезпечення справедливості, захисту прав споживачів, контролю над монополіями і, зокрема, для забезпечення соціального захисту людини. Метою ЄС є не суто отримання максимального прибутку, а створення нормального середовища людського існування. Складовою частиною діяльності ЄС є соціальна політика.

Соціальна політика – це система заходів, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості та добробуту громадян.

У державах-членах ЄС гармонійно поєднуються принципи ринкової економіки та принципи соціальної держави.

Наприклад, У Конституції Федеративної Республіки Німеччини (1949) вказується, що:

«(1) Федеративна Республіка Німеччини є демократичною і соціальною федеративною державою.

(2) Вся державна влада походить від народу. Воно здійснюється народом...».

«Соціальна ринкова економіка формує економічний і соціальний лад Федеративної Республіки Німеччина. Ця система десятиліттями приносила державі добробут і соціальний мир» (Papier, 2006).

Відповідно до ст. 3 Лісабонського договору (2016):

«1. Метою Союзу є сприяння миру, його цінностям і добробуту його народів.

2. Союз запропонує своїм громадянам простір свободи, безпеки та справедливості без внутрішніх кордонів, у якому забезпечується вільне пересування людей у поєднанні з відповідними заходами щодо контролю зовнішніх кордонів, надання притулку, імміграції та запобігання та боротьби з злочинністю.

3. Союз засновує внутрішній ринок. Він працюватиме задля сталого розвитку Європи, заснованого на збалансованому економічному зростанні та стабільності цін, висококонкурентній соціальній ринковій економіці, спрямованій на повну зайнятість і соціальний прогрес, а також на високому рівні захисту та покращенні якості навколишнього середовища. Він має сприяти науковому та технологічному прогресу. Він має боротися із соціальною ізоляцією та дискримінацією, а також сприяти соціальній справедливості та захисту, рівності між жінками та чоловіками, солідарності між поколіннями та захисту прав дитини.

...

5. У своїх відносинах зі світом Союз підтримує та просуває свої цінності та інтереси та сприяє захисту своїх громадян. Він сприятиме миру, безпеці, сталому розвитку Землі, солідарності та взаємній повазі між народами, вільній і чесній торгівлі, викоріненню бідності та захисту людських прав, зокрема прав дитини, а також суворе дотримання та розвиток міжнародного права, включаючи повагу до принципів Статуту ООН. ...».

Соціальний захист людини в ЄС є одним з основних напрямів діяльності ЄС. Він спрямований на забезпечення громадян ЄС основними соціальними благами, незалежно від їхнього місця проживання, громадянства або фінансового стану.

ЄС також є стороною Європейської соціальної хартії, яка є міжнародним договором, що гарантує широкий спектр соціальних прав, включаючи право на працю, право на справедливі та сприятливі умови праці, право на соціальний захист, право на житло, право на освіту та право на участь у культурному житті.

ЄС надає фінансову підтримку державам-членам для реалізації їхніх соціальних програм. Зокрема, через Європейський соціальний фонд ЄС надає допомогу державам-членам у таких сферах, як:

- боротьба з бідністю та соціальною ізоляцією;
- підтримка сімей з дітьми;
- допомога людям похилого віку та людям з інвалідністю;
- професійна підготовка та перепідготовка.

Для забезпечення виконання цих принципів ЄС прийняв низку актів, які регулюють різні аспекти соціального захисту, зокрема:

- Директива Ради 2000/78/ЄС від 27 листопада 2000 р.. Мета цієї Директиви – забезпечення рівних можливостей для всіх громадян ЄС у сфері праці та професійної діяльності, незалежно від їх інвалідності, релігійних переконань, сексуальної орієнтації або віку.

- Директива 2006/54/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 5 липня 2006 року про впровадження принципу рівних можливостей і рівного відношення за гендерною ознакою у сфері трудових відносин. Мета цієї Директиви полягає в забезпеченні однакових можливостей для чоловіків і жінок у сфері зайнятості населення. Вона забороняє дискримінацію за ознакою статі в таких аспектах, як доступ до праці, умови праці та професійне соціальне забезпечення. Директива також встановлює процедури для забезпечення ефективного впровадження рівних можливостей.

- Директива 2004/38/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 29 квітня 2004 року про право громадян Союзу та членів їхніх сімей вільно пересуватися та проживати на території держав-членів.

Соціальний захист громадян ЄС визначається і Хартією ЄС про основоположні права (2012) та ґрунтується, як і уся система забезпечення людських прав, на людській гідності.

Так, у ст. 25 Хартії (2012) йдеться про права людей похилого віку на гідний рівень життя, а також на участь у житті суспільства (соціальному та культурному).

Це право включає в себе такі елементи, як: право на соціальний захист (яке гарантує доступ до достатніх коштів для забезпечення гідного рівня життя і реалізується через систему пенсійного забезпечення, соціальної допомоги та інших соціальних послуг); право на участь у житті суспільства (яке гарантує можливість для людей похилого віку брати участь у соціальних, культурних процесах і реалізується через різні програми та заходи, спрямовані на підтримку активного довголіття).

Хартія ЄС про основоположні права (2012) є юридично обов'язковим документом для всіх органів влади в ЄС, зобов'язуючи держави-членів ЄС забезпечити дотримання прав людей похилого віку, які закріплені в Хартії.

Ст. 26 цієї Хартії регулює відносини з інтеграції людей з інвалідністю. Інтеграція людей з інвалідністю у ЄС є одним із основних напрямів діяльності ЄС. Вона спрямована на забезпечення рівних прав та можливостей для людей з інвалідністю.

Це право включає в себе такі елементи, як: заборона дискримінації (яка гарантує, що люди з інвалідністю не будуть дискримінуватися в будь-якій сфері життя, зокрема в галузі зайнятості, освіти, охорони здоров'я та соціальних послуг); доступ до об'єктів і послуг (який гарантує, що люди з інвалідністю мають можливість користуватися громадськими об'єктами та послугами на рівних умовах з іншими людьми); доступ до освіти та професійної підготовки який гарантує, що люди з інвалідністю мають можливість отримати якісну освіту та професійну підготовку, які дозволять їм брати участь у трудовому процесі); доступ до охорони здоров'я (який гарантує, що люди з інвалідністю мають можливість отримати якісні медичні послуги та медичне обслуговування); доступ до соціальних послуг (який гарантує,

що люди з інвалідністю мають можливість отримати доступ до соціальних послуг, які необхідні їм для забезпечення гідного життя).

В державах-членах ЄС проводяться програми та заходи, спрямовані на підвищення обізнаності про права людей з інвалідністю та подолання стереотипів щодо них. Держави-члени ЄС інвестують у створення доступних громадських об'єктів та послуг, таких як будівлі, транспорт, засоби зв'язку тощо. Держави-члени ЄС надають підтримку людям з інвалідністю в отриманні освіти та професійної підготовки, а також в працевлаштуванні. Держави-члени ЄС надають соціальні послуги людям з інвалідністю, які необхідні їм для забезпечення гідного життя.

Ці заходи сприяють тому, щоб люди з інвалідністю в ЄС мали рівні права та можливості з іншими людьми, а також могли повноцінно брати участь у суспільному житті.

Ст. 34 Хартії (2012) безпосередньо визначає соціальне забезпечення та соціальну допомогу. Ця стаття визначає право на соціальне забезпечення та соціальну допомогу для громадян ЄС і їхніх сімей у випадках хвороби, безробіття, втрати працездатності та інших обставин, що призводять до втрати чи обмеження здатності до заробітку.

Ця стаття підкреслює важливість забезпечення соціальної захищеності громадян ЄС у важкі періоди їхнього життя. Вона визначає принципи соціального забезпечення та соціальної допомоги як елементи основних прав і свобод, що повинні бути забезпечені відповідними законодавчими та іншими заходами.

Ця стаття визнає соціальне забезпечення як важливий аспект соціальної політики, спрямований на гармонізацію життя громадян і зменшення різниць в рівнях життя між різними групами населення.

ЄС гарантує людям, які проживають та легально пересуваються в межах ЄС, право на соціальний захист та соціальні послуги, які забезпечують гідний рівень життя.

Соціальний захист в ЄС включає широкий спектр заходів, які спрямовані на забезпечення громадян ЄС основними життєвими потребами. До основних напрямів соціального захисту в ЄС належать:

1. Захист від бідності та соціальної ізоляції. ЄС підтримує заходи держав-членів щодо боротьби з бідністю та соціальною ізоляцією, зокрема надання допомоги малозабезпеченим сім'ям, людям похилого віку та людям з інвалідністю.

2. Захист прав працівників. ЄС гарантує працівникам у державах ЄС низку соціальних прав, включаючи право на справедливі та належні умови праці, право на оплачувану відпустку, право на відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами, право на захист від дискримінації.

3. Сім'я. ЄС підтримує сім'ї, зокрема наданням допомоги сім'ям з дітьми, сприянням рівності між чоловіками та жінками в сім'ї.

4. Освіта. ЄС підтримує доступ до якісної освіти для всіх громадян ЄС, незалежно від їхнього соціального походження.

5. Охорона здоров'я. ЄС підтримує розвиток систем охорони здоров'я в державах ЄС, зокрема наданням фінансової допомоги, сприянням обміну досвідом та інформацією.

Соціальний захист в ЄС є важливим елементом європейської соціальної моделі, яка спрямована на забезпечення справедливого та рівноправного суспільства для всіх громадян ЄС.

Соціальний захист громадян (осіб, які на законних підставах перебувають в державах-членах) в ЄС регулюється також окремим договором: Соціальною соціальною хартією (переглянутою, 1996).

Європейська соціальна хартія – це ключовий документ, що визначає соціальні та економічні права громадян в ЄС. Затверджена вперше в 1961 році, хартія була переглянута у 1996 році, з метою адаптації до сучасних викликів. Документ встановлює основні соціальні права, такі як право на працю, гідні умови праці, соціальний та житловий захист, а також право на освіту. Європейська соціальна хартія спрямована на забезпечення справедливого та гідного суспільства, а також на підвищення якості життя громадян. Документ враховує соціальні аспекти економічного розвитку та прагне досягти балансу між економічними та соціальними вимогами. Хартія є важливим інструментом для забезпечення соціальної

справедливості та гармонії в ЄС, а також сприяє підтримці соціальних стандартів на рівні всього Союзу.

4. Напрями соціально-економічного розвитку України в контексті євроінтеграції.

Серед напрямів змін, які мають бути проведені в Україні для покращення соціального становища населення та показників економічного розвитку, виокремлюються наступні.

1. Реформи в сфері економіки та бізнесу. Цей напрям включає в себе такі заходи, як:

- дерегуляція економіки, яка передбачає спрощення процедур реєстрації та ведення бізнесу, а також зменшення кількості регуляторних вимог;

- інвестиційна політика, яка спрямована на залучення іноземних інвестицій та створення сприятливих умов для розвитку вітчизняного бізнесу;

- інноваційна політика, яка спрямована на розвиток наукових досліджень і розробок та створення інноваційних галузей економіки.

Ці реформи сприятимуть створенню нових робочих місць, підвищенню продуктивності праці та зростанню економіки.

Для покращення економічного розвитку важливо створити сприятливий інвестиційний клімат, спрощення бізнес-процесів та зменшення бюрократичних обмежень. Україна повинна вдосконалити законодавство, підтримувати інноваційні галузі та розвивати ефективні механізми публічно-приватного партнерства.

2. Реформи в сфері соціального захисту. Цей напрям включає в себе такі заходи, спрямовані на розвиток системи соціального захисту, яка гарантуватиме всім громадянам гідний рівень життя, незалежно від їхніх доходів і соціального статусу.

В Україні слід вдосконалити систему соціального захисту, зокрема шляхом перегляду соціальних виплат, розширення соціального покриття

та підвищення їхнього рівня. Реформа повинна спрямовуватися на підтримку найбільш вразливих груп населення, забезпечення гідної пенсійної системи та соціальних послуг.

Ці реформи сприятимуть підвищенню рівня життя населення та створенню сприятливих умов для його розвитку.

3. Освітні реформи та розвиток кадрового потенціалу. Розбудова знань та навичок населення є важливим фактором для економічного зростання та конкурентоспроможності. Україна повинна спрямувати зусилля на модернізацію освітньої системи, підвищення якості навчання, підтримку науково-дослідницької діяльності та впровадження інновацій у сфері освіти.

Цей напрям включає в себе такі заходи, як: реформування системи освіти, яка має бути спрямована на підвищення якості освіти та її відповідності стандартам ЄС; розвиток професійної освіти та підготовки, яка має бути спрямована на підготовку конкурентоспроможних кадрів для ринку праці; залучення молоді до наукової діяльності, яка має бути спрямована на розвиток наукових досліджень і розробок.

Якість людського капіталу є важливим фактором економічного зростання. Уряд повинен інвестувати в освіту, професійну підготовку та підвищення кваліфікації працівників.

Реалізація цих заходів допоможе Україні створити.

Освітні реформи та розвиток кадрового потенціалу є важливим фактором успішної інтеграції України до ЄС. Вони сприятимуть створенню в Україні конкурентоспроможного суспільства, яке буде здатне до сталого розвитку.

Всі ці напрями змін є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими. Їхня успішна реалізація сприятиме покращенню соціального становища населення та показників економічного розвитку України, а також забезпечить її успішну євроінтеграцію.

Зростання економіки сприяє збільшенню доходів населення як у номінальному, так і в реальному вираженні. Підвищення вартості робочої сили може відбуватися не скільки за наявності безробіття,

стільки за наявності додаткових робочих місць. Стабільне зростання ВВП та високий рівень інвестицій є важливими факторами економічного розвитку. Для забезпечення стабільної цінової ситуації слід знизити рівень інфляції. Для створення конкурентного середовища в економіці необхідно продовжувати реформи, спрямовані на дерегуляцію економіки, контроль за державною допомогою та створення законодавчого середовища, сприятливого для конкуренції.

Доцільно виокремити також напрям, який має важливе значення не тільки для економіки, а для соціально системи загалом – це *протидія корупції*. Корупція є серйозною перешкодою для економічного розвитку України. Уряд повинен посилити боротьбу з корупцією на всіх рівнях. Корупція є серйозною перешкодою для економічного розвитку, оскільки вона призводить до того, що державні ресурси витрачаються неефективно, а бізнес-процеси ускладнюються та удорожчуються; дозволяє корумпованим особам збагатитися за рахунок інших, що призводить до зростання нерівності в суспільстві; підриває довіру до державних органів та органів правопорядку, що негативно впливає на верховенство права.

Протидія корупції є одним із найважливіших завдань для України. Для успішної протидії корупції необхідно створити ефективну систему. В Україні створено низку інститутів, які будуть відповідальними за боротьбу з корупцією, однак, ефективність цих інститутів є недостатньою. Необхідно забезпечити їхню незалежність від політичного впливу, а також надати їм необхідні ресурси та повноваження для боротьби з корупцією.

Протидія корупції повинна бути не лише завданням державних органів, а й завданням суспільства в цілому. Необхідно проводити освітні та інформаційні кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності населення про корупцію та її негативні наслідки. Такі кампанії повинні бути спрямовані на такі цільові групи, як: школи та університети (необхідно навчати молодь щодо негативних наслідків корупції, різних форм її прояву); бізнес (необхідно заохочувати бізнес до доброчесної поведінки та протидії корупції), громадські організації (які можуть відігравати важливу роль у виявленні та протидії корупції).

Україна повинна активізувати співпрацю з міжнародними організаціями, які займаються боротьбою з корупцією, що можуть надати Україні значну допомогу в розробці та реалізації антикорупційних заходів. Реалізація комплексу заходів з протидії корупції вимагатиме значних зусиль і часу. Однак, це є необхідним для того, щоб Україна досягла успіху в економічному розвитку та вступила до ЄС.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА:

Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.

1. Робота в малих групах: До кожного з критеріїв вимог, що ставляться до претендентів на вступ до ЄС, вкажіть 3 характеристики, що відображають цей напрям, а також спробуйте оцінити, наскільки Україною реалізовано цю характеристику:

Критерій	Положення, що відображають зміст критерію	Реалізовано / нереалізовано положення Україною
Географічний	1. 2. 3.	
Економічний	1. 2. 3.	
«Членський»	1. 2. 3.	

2. Робота в малих групах: Обговоріть ті проблеми та досягнення, що існують у межах окремих характеристик функціонування економіки України та відобразіть результати обговорення у наступній таблиці:

Критерій	Які є проблеми в економічній діяльності України	Які є досягнення в економічній діяльності України
Ринкова економіка		
Свобода підприємництва		
Зелена економіка		

3. Метод «6 капелюхів»: проаналізуйте наступну тезу, використовуючи метод «6 капелюхів» (можна виконати самостійно, можна у групі з 6 осіб): «Євроінтеграція має позитивний вплив на стан економіко-соціальної діяльності Української держави».

Колір капелюха	Напрямок аналізу
	факти (що відомо про явище, яких даних не вистачає, де їх взяти)
	переваги, позитив
	емоції (інтуїтивне сприйняття)
	критика (недоліки, ризики)
	креатив (нові ідеї, альтернативи)
	рефлексія (висновки, що слід робити далі)

4. Діаграма Венна: Заповніть 3 сегменти двох кіл, даючи характеристику (1) соціальний захист в ЄС, (2) – соціальний захист в Україні.

5. «Коло ідей»: Питання для обговорення: «Як саме Я впливаю і чи можу вплинути на процес євроінтеграції України (в соціально-економічному аспекті)?»

6. Сенкан: Спробуйте скласти сенкан з приводу теми (її окремої частини чи поняття теми).

Сенкан - японська поетична форма, що складається з п'яти рядків із фіксованою кількістю слів у кожному рядку, яка зазвичай використовується для вираження почуттів, настрою або природних образів:

- 1 рядок: іменник (тема);
- 2 рядок: два прикметники (опис);
- 3 рядок: три дієслова (дія);
- 4 рядок: фраза з чотирьох слів(ставлення);
- 5 рядок: одне слово (висновок).

7. Тестові завдання:

1. Що з наведеного не властиве економіці ЄС?

- А) ринкова економіка;
- Б) свобода підприємницької діяльності;
- В) командно-адміністративна економіка;
- Г) зелена економіка.

2. Якому поняттю відповідає наступна дефініція: «громадяни держав-членів ЄС, а також особи, які мають дозвіл на проживання в ЄС, мають право вільно переміщатися, проживати та працювати в будь-якій державі-членів»?

- А) ринкова економіка;
- Б) свобода підприємницької діяльності;
- В) право на свободу;
- Г) відкритість кордонів.

3. Для соціального забезпечення у межах ЄС не є властивим:

- А) право особи на довічне утримання;
- Б) захист прав працівників
- В) підтримка сім'ї;
- Г) право на доступ до освіти.

4. Якому поняттю відповідає наступна дефініція: «система заходів, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості та добробуту населення на території ЄС»?

- А) економіка ЄС;
- Б) соціальна політика ЄС;
- В) підприємництво в ЄС;
- Г) право на гідність.

5. Оберіть з наведеного переліку той договір, що безпосередньо (найбільш повно і системно) відображає соціальну політику ЄС:

- А) Хартія ЄС про основоположні права;
- Б) Європейська соціальна хартія;
- В) Європейська конвенція про захист прав людини;
- Г) Лісабонський договір.

6. Відповідно до ст. 3 Лісабонського договору, метою ЄС не є:

- А) сприяння миру;
- Б) сприяння цінностей народів Союзу;
- В) сприяння добробуту народів Союзу;
- Г) інтеграція до ООН.

7. Який з вказаних напрямів не потребує удосконалення (у контексті відповідності стандартам ЄС) в Україні?

- А) боротьба з корупцією;
- Б) освітня реформа;
- В) дерегуляція економіки;
- Г) адміністративно-територіальна реформа.

8. Відкритість кордонів не характеризується...

- А) свободою пересування товарів, послуг, капіталу;
- Б) свободою пересування людей;
- В) свободою пересування в межах держав-учасниць ООН;
- Г) свободою пересування робочої сили.

Висновки

ЄС гармонійно поєднує принципи ринкової економіки та зобов'язання соціального забезпечення населення держав-членів ЄС. Органи державної влади впливають на економічні відносини з метою виконання зобов'язань у царині людських прав, забезпечуючи гідні умови кожному члену суспільства та не посягаючи на сутнісний зміст ринкової економіки

Економічна діяльність ЄС здійснюється відповідно до концепції зеленої економіки, яка базується на відновлюваних джерелах енергії та екологічно чистих технологіях, обмеженні впливу на навколишнє природне середовище.

Вільні кордони, зелена економіка, свобода підприємництва і ринкова економіка є стрижнем економічної системи ЄС, результати функціонування якого спрямоване, зокрема, і на підтримання високого рівня життя населення.

Україна повинна зменшити кількість регуляторних обмежень для бізнесу, інвестувати в дослідження та розробки, а також в освіту та підготовку кадрів, підвищити свою інвестиційну привабливість, зокрема через створення сприятливого інвестиційного клімату та надання пільг інвесторам.

Важливим завданням для України є і реформування сфери соціального забезпечення, включаючи пенсійну, медичну та освітню системи, що допоможе створити умови для сталого економічного розвитку.

Реалізація цих завдань вимагатиме значних зусиль і часу, але це є необхідною умовою для досягнення Україною стандартів ЄС в сфері економіки та соціального захисту, створення конкурентоспроможної економіки, яка буде здатна забезпечити високий рівень життя населення.

ГЛОСАРІЙ

Відкритість кордонів

громадяни держав-членів ЄС, а також особи, які мають дозвіл на проживання в ЄС, мають право вільно переміщатися, проживати та працювати в будь-якій державі-члені

Зелена економіка

концепція економічного розвитку, яка прагне досягти економічного зростання, забезпечуючи при цьому збереження природних ресурсів, покращення екологічної ефективності та зменшення негативного впливу на довкілля

Критерії членства ЄС

група вимоги, які ставляться до претендентів на вступ до ЄС

Ринкова економіка

економічна система, в якій рішення щодо виробництва та розподілу продуктів приймаються на основі існуючого попиту та пропозиції, які й визначають ціни на товари та послуги

Свобода підприємництва

право особи вільно займатися підприємницькою діяльністю, вибирати вид і форму підприємницької діяльності, встановлювати ціни на товари і послуги, укладати договори, наймати і звільняти працівників, розпоряджатися прибутком

Соціальна політика ЄС

система заходів, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості та добробуту населення на території ЄС

Використані джерела:

1. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT>
2. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>
3. Council of Europe. Європейська соціальна хартія (переглянута) (резюме). URL <https://www.coe.int/uk/web/compass/european-social-charter>
4. Directive 2004/38/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on the right of citizens of the Union and their family members to move and reside freely within the territory of the Member States amending Regulation (EEC) No 1612/68 and repealing Directives 64/221/EEC, 68/360/EEC, 72/194/EEC, 73/148/EEC, 75/34/EEC, 75/35/EEC, 90/364/EEC, 90/365/EEC and 93/96/EEC. URL <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/eu-freedom-of-movement-and-residence.html>
5. Directive 2006/54/EC of the European Parliament and of the Council of 5 July 2006 on the implementation of the principle of equal opportunities and equal treatment of men and women in matters of employment and occupation/
URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32006L0054>
6. Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland (1949). URL <https://www.bundestag.de/parlament/aufgaben/rechtsgrundlagen/grundgesetz>
7. Of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Consolidated Versions. (2016/C 202/01). URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN>
8. Papier, Hans-Jürgen (2006). Wirtschaftsordnung und Grundgesetz. URL <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/30557/wirtschaftsordnung-und-grundgesetz/>
9. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. (2020). Основи права Європейського Союзу. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.

ТЕМА 4. Конституційна демократія. Місцеве самоврядування

1. Поняття та принципи конституційної демократії.
2. Децентралізація влади як конституційно-правовий феномен.
3. Місцеве самоврядування як форма демократії.
4. Інструменти локальної демократії.

Після вивчення цієї теми Ви отримаєте обсяг знань, необхідних для розуміння системи демократії, яка розвивається в Україні, а також визначите роль, яку можуть і повинні відігравати громадяни у цьому процесі.

зможете:

- розкрити поняття конституціоналізму та його зв'язок із демократією;
- назвати та коротко охарактеризувати основні принципи конституційної демократії;
- розкрити поняття та принципи місцевого самоврядування;
- проаналізувати наявні механізми правового регулювання форм локальної демократії в Україні.

Ключові слова: демократія, громадська активність, децентралізація, самоврядування, державна та регіональна політика.

Рекомендована література:

1. Declaration on genuine democracy adopted on 24 January 2013. The Conference of International Non-Governmental Organisations (INGOs) of the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16802f042c>

2. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник / А. Є. Лебідь, М. С. Назаров. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с. URL: https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Posibnik_instrumenty.pdf

3. Біла-Тіунова Л., Білоус-Осінь Т., Тодошак О. Децентралізація публічної влади : навч.-метод. посіб. [Електронне видання] / Л. Біла-Тіунова, Т. Білоус-Осінь, О. Тодошак ; Нац. ун-т «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 66 с. URL: <https://doi.org/10.32837/11300.23854>

Рекомендовані до перегляду фільми (відео):

1. ЦВК про демократію.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=fVIIj2p6z40>

2. Права людини та локальна демократія.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=z9ScmWjCbKM>

3. Партисипація. Історія однієї демократії.

URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gLJrpgHxHTo>

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА:

1. Поняття та принципи конституційної демократії

Конституція є фундаментальним документом, що забезпечує гармонію та рівновагу між свободою, рівністю і порядком для захисту прав людини та основних свобод. Обмежуючи органи публічної влади, вона обмежує його здатність до порушень проти особистості. Це робить Конституцію основним правовим документом країни, який встановлює ключові принципи для індивідів та демократичних урядів.

Конституційна демократія – це система управління, де влада походить від народу і здійснюється через законно встановлені інституції, дотримуючись принципів конституції. Вона відрізняється від інших форм уряду, оскільки реалізується через демократичний процес та забезпечує захист прав і свобод людини шляхом гарантування їхньої недоторканності, розробки механізмів захисту та контролю за владою.

Основні принципи конституційної демократії:**✓ Повага до гідності та рівної цінності всіх людей.**

Кожна людина має право на повагу до своєї гідності та визнання своєї рівної цінності незалежно від будь-яких обставин, таких як: раса, колір шкіри, національність, релігія, стать, соціальний статус, вік, інвалідність або будь-які інші особисті чи соціальні характеристики.

Повага до гідності кожної людини означає, що ніхто не може бути підданий жорстокості, утискам або недостойному поводженню. Усім людям мають бути гарантовані основні права, такі як: право на життя, свободу, безпеку, право на свободу слова і вираження, право на справедливий суд, а також інші права, які забезпечують їхню гідність і самовизначення.

Цей принцип є основою для розвитку справедливого та гуманного суспільства, де кожна людина може жити з гідністю та без переслідувань.

✓ Рівність та недискримінація.

Усі люди повинні мати однакові права і можливості, а також не повинні бути об'єктом будь-якої форми дискримінації чи нерівності, незалежно від їхньої раси, національності, статі, віросповідання, соціального становища, віку, сексуальної орієнтації, інвалідності тощо.

Застосування принципу рівності та недискримінації включає в себе розробку і реалізацію політик, які забезпечують рівний доступ до освіти, роботи, житла, правосуддя та ін. сфер суспільного життя для всіх людей.

✓ Повага різноманітності та толерантності.

Різнманітність є невід'ємною частиною людського життя і культурного розвитку, а толерантність є ключовою умовою для побудови мирного та гармонійного співіснування.

Повага до різноманітності означає визнання та цінування унікальних характеристик кожної людини та групи. Це включає розуміння та прийняття різниць у культурі, мові, релігії, етнічному походженні, статі, сексуальній орієнтації, ідентичності та інших аспектах життя.

Толерантність означає прийняття інших людей та їхніх прав на свободу і вибір, навіть якщо їхні погляди чи життєві стилі відрізняються від власних. Толерантність не передбачає погодження з усіма поглядами

або поведінкою, але вона означає готовність взяти до уваги думку та права інших, навіть якщо вони відрізняються від власних.

В цілому, принцип поваги різноманітності та толерантності сприяє створенню відкритого та мирного суспільства, де кожна людина має можливість бути самою собою без страху або обмежень.

✓ **Універсальність і неподільність людських прав.**

Людські права є невід’ємними, неподільними та універсальними для всіх людей, незалежно від їхньої раси, національності, релігії, статі, соціального становища або інших характеристик. Цей принцип базується на ідеї, що кожна людина народжується з низкою невід’ємних прав і свобод, які мають поважати та гарантувати.

Універсальність людських прав означає, що ці права мають бути застосовні до всіх людей у всіх країнах і суспільствах. Ніхто не може бути виключений із сфери застосування прав людини через будь-які причини. Детально це питання висвітлене у наступному розділі підручника.

✓ **Верховенство права.**

Цей принцип підкреслює важливість встановлення чітких, справедливих і передбачуваних правил, які регулюють поведінку громадян і дії влади.

Основні аспекти принципу верховенства права включають:

- **законність:** закон є основним джерелом права і має бути застосованим однаково до всіх осіб і організацій без будь-яких винятків; ніхто, навіть представники влади, не можуть стояти поза межами закону або діяти проти нього;
- **прозорість та передбачуваність:** закони повинні бути доступними для всіх громадян і визначати чіткі правила поведінки, щоб кожен міг передбачити наслідки своїх дій;
- **гарантія прав та свобод:** верховенство права забезпечує захист основоположних прав і свобод кожної людини від будь-якого прояву державної влади;
- **судовий контроль:** судова система має можливість перевіряти законність і конституційність законодавства та дій органів влади, щоб забезпечити дотримання принципу верховенства права.

Цей принцип є важливим елементом демократичного суспільства та правової держави, де всі особи мають рівні права перед законом і державними органами.

✓ Підзвітність уряду.

Уряд, як представник влади, повинен бути відповідальним перед громадянами та іншими галузями влади за свої дії та рішення. Цей принцип передбачає, що уряд має обов'язок інформувати громадян про свою діяльність, раціоналізувати свої рішення, а також бути готовим до перевірки та обговорення своїх дій і політики.

Основні аспекти принципу підзвітності уряду включають:

- **транспарентність:** уряд повинен забезпечувати доступність інформації про свою діяльність, рішення та витрати для громадськості;
- **облік діяльності:** уряд повинен пояснювати та відповідати за свої дії перед громадянами, парламентом чи іншими органами влади;
- **відкритість до контролю:** уряд має бути підданим контролю і перевірці з боку громадських організацій, ЗМІ, аудиторських служб, парламенту та інших інституцій;
- **відповідальність:** уряд має нести відповідальність за свої дії перед громадянами і відповідними органами влади;
- **демократичний контроль:** процес підзвітності забезпечує громадський контроль за діяльністю уряду та сприяє розвитку демократичних інститутів.

✓ Принцип поділу влади.

Жодна гілка влади не має абсолютної влади і кожна з них має свої чітко визначені функції, повноваження та обмеження, що дозволяє забезпечити баланс та контроль однієї гілки влади над іншими.

Принцип поділу влади зазвичай передбачає тривалу систему контрольних та збалансованих взаємовідносин між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади.

Він перешкоджає концентрації влади в руках одного органу чи особи, що дозволяє запобігти зловживанням та владним тираніям. Кожна гілка влади має змогу контролювати та збалансовувати дії інших, що сприяє ефективному та стабільному функціонуванню держави.

✓ **Участь у громадському та політичному житті.**

Кожна людина має право і можливість брати активну участь у формуванні рішень, які стосуються суспільства, а також у визначенні політичної агенди і напрямків розвитку країни. Цей принцип передбачає, що участь громадян у прийнятті рішень є необхідною складовою демократичного суспільства.

Основні аспекти принципу участі у громадському та політичному житті включають:

- **право на участь:** кожна людина має право брати участь у громадських та політичних процесах, включаючи вибори, референдуми, обговорення законопроектів тощо;
- **доступ до інформації:** громадяни повинні мати доступ до достовірної та об'єктивної інформації про суспільні події, політичні питання та діяльність уряду;
- **активна участь у прийнятті рішень:** громадяни можуть впливати на прийняття рішень через участь у громадських обговореннях, петиціях, лобіюванні та інших формах діяльності;
- **політична агітація:** громадяни мають право виражати свої погляди, думки та ідеї через політичну агітацію, демонстрації, протести та інші форми вираження громадської думки;
- **громадський контроль:** участь громадян сприяє контролю за владою та підвищує рівень відповідальності органів влади перед громадськістю.

Заохочення активної участі громадян сприяє зміцненню демократичних інститутів та підвищує рівень легітимності та довіри до влади.

✓ **Вільні та справедливі вибори.**

Громадяни мають право обирати своїх представників влади вільно, без будь-яких перешкод або тиску, а вибори мають бути проведені відповідно до закону, з дотриманням принципів справедливості та рівноправ'я.

Основні аспекти принципу вільних та справедливих виборів включають:

- **вільність**: громадяни мають право вільно виражати свою волю без будь-яких обмежень, тиску чи інших перешкод. Це включає свободу вибору кандидатів, свободу вираження своїх поглядів та переконань, а також відсутність страху від репресій чи переслідувань;
- **справедливість**: вибори повинні бути проведені відповідно до встановлених законом процедур та засновані на рівноправному доступі всіх кандидатів до ресурсів, інформації та можливостей для кампанії;
- **прозорість**: усі етапи виборчого процесу повинні бути прозорими та відкритими для громадськості, забезпечуючи можливість перевірки та контролю за діяльністю виборчих комісій та кандидатів;
- **участь громадян**: громадяни мають бути активно залучені до виборчого процесу, включаючи право на голосування та можливість спостерігати за ходом виборів;
- **захист прав**: виборчі права громадян повинні бути захищені від будь-яких форм тиску, зловживань чи перешкод.

Вільні та справедливі вибори є ключовим елементом будь-якої демократичної системи та забезпечують громадянам можливість впливати на формування політичних рішень і обрати своїх представників.

✓ **Політичні партії.**

Політичні партії є важливими інструментами для вираження та представлення інтересів народу та формування політичної волі.

Основні аспекти принципу політичних партій включають:

- **представництво інтересів**: політичні партії представляють різні соціальні, економічні, культурні та інші групи громадян, виражаючи їхні погляди та інтереси у політичному процесі;
- **формування політичних програм**: політичні партії розробляють політичні програми, які відображають їхні цілі, ідеологію та стратегії розвитку країни;
- **участь у виборах і голосування**: партії висувують своїх кандидатів у виборах і проводять кампанії для залучення голосів виборців;

- **контроль над владою:** політичні партії виступають у ролі опозиції, а також надають підтримку або контролюють роботу уряду в парламенті;
- **розвиток демократії:** участь різних політичних партій у політичному процесі сприяє розвитку демократії та гарантує різноманіття поглядів та ідей у суспільстві.

Політичні партії відіграють ключову роль у демократичному суспільстві, забезпечуючи спосіб організації та вираження громадянської волі.

✓ **Свобода вираження поглядів.**

Кожна людина має право вільно виражати свої думки, ідеї, переконання та погляди, без будь-яких обмежень або цензури.

Основні аспекти принципу свободи вираження поглядів включають:

- **право на свободу слова:** кожна людина має право вільно висловлювати свої думки та погляди;
- **свобода преси:** забезпечення незалежності ЗМІ та їх здатності вільно і без обмежень інформувати громадськість, висловлювати різноманітні погляди та критикувати владу;
- **захист від цензури:** заборона будь-яких форм цензури або обмежень на вираження думок і ідей, за винятком випадків, коли це необхідно для захисту публічного порядку, безпеки або моралі;
- **свобода думки та інформації:** гарантія права на свободу думки, переконань та інформації, а також права на пошук, отримання та поширення інформації через будь-які засоби;
- **захист від переслідування:** заборона будь-яких форм переслідування або репресій через висловлення думок та поглядів, крім випадків, коли вони порушують права інших людей.

Цей принцип є важливим для забезпечення вільного обміну ідеями, розвитку дискусій та демократичного процесу.

✓ **Роль засобів масової інформації.**

Принцип ролі засобів масової інформації визначає важливість ЗМІ у суспільстві як основного джерела інформації та як чинника формування громадської думки.

Основні аспекти принципу ролі засобів масової інформації включають:

- **інформування громадськості:** засоби масової інформації мають за завдання надавати громадськості актуальну та достовірну інформацію про події, які відбуваються в країні та світі;
- **критичний аналіз:** ЗМІ відіграють роль у аналізі та інтерпретації інформації, наданні контексту та оцінці подій для громадськості;
- **формування громадської думки:** засоби масової інформації мають значний вплив на формування громадської думки, ставлення до подій і соціальних процесів;
- **захист прав людини:** ЗМІ можуть виконувати роль механізму контролю за діяльністю влади, виступати в захисті прав людини та розкритті порушень прав людини;
- **сприяння розвитку демократії:** незалежність та об'єктивність ЗМІ є важливими для забезпечення демократії, транспарентності та відкритості політичного процесу.

Цей принцип є ключовим для забезпечення свободи слова, а також розвитку демократії.

✓ **Повага до осіб, що належать до меншин.**

Кожна людина має право на захист своїх прав та свобод, а також на відсутність дискримінації та недоліків у доступі до можливостей через їхню належність до меншин.

Основні аспекти принципу поваги до осіб, що належать до меншин, включають:

- **рівність перед законом:** кожна людина, незалежно від своєї приналежності до меншин, має право на рівний захист своїх прав перед законом;
- **заборона дискримінації:** заборона будь-якої форми дискримінації чи негативного ставлення до осіб через їхню національну, етнічну, релігійну чи іншу приналежність;
- **підтримка культурної та мовної різноманітності:** заохочення та підтримка розвитку культур, мов та традицій меншин у суспільстві;
- **захист прав громадської участі:** забезпечення можливості осіб, що належать до меншин, брати участь у політичних, соціальних та

культурних процесах суспільства на рівних засадах з іншими громадянами;

- **ефективний захист прав:** забезпечення ефективних механізмів захисту прав осіб, що належать до меншин, від будь-яких форм дискримінації, насильства чи переслідування.

Цей принцип відображає основи гуманізму та загальноприйнятих стандартів прав людини.

✓ **Місцеве та регіональне управління.**

Принцип місцевого та регіонального управління передбачає делегування влади та відповідальності на рівні місцевих та регіональних органів управління для ефективного вирішення проблем та забезпечення потреб населення в конкретних місцевостях.

Основні аспекти принципу місцевого та регіонального управління включають:

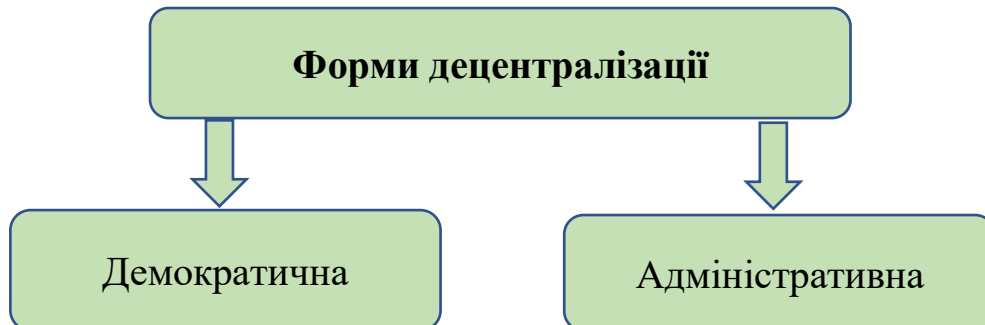
- **автономія та самоврядування:** місцеві та регіональні органи управління мають владні повноваження та можуть приймати рішення відповідно до потреб та особливостей своєї території;
- **близькість до населення:** місцеві та регіональні органи управління знаходяться наближено до громадян, що дозволяє їм краще розуміти та враховувати потреби та проблеми населення;
- **гнучкість та адаптивність:** місцеві та регіональні органи управління можуть реагувати швидко на зміни та вирішувати проблеми на місцях, безпосередньо співпрацюючи з громадськістю;
- **відповідальність перед населенням:** місцеві та регіональні органи управління несуть відповідальність за свої рішення перед населенням та здійснюють контроль за ефективністю своєї діяльності;
- **співпраця та координація:** місцеві та регіональні органи управління співпрацюють з центральними владними органами та іншими місцевими установами для забезпечення координації та спільного вирішення проблем.

Цей принцип відіграє важливу роль у забезпеченні ефективного управління, демократії та залученості громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього місцевого середовища.

Таким чином, усі принципи конституційної демократії спрямовані на створення справедливого, рівного та гуманного суспільства, де кожна людина має можливість розвиватися та реалізовувати свій потенціал, а влада є відповідальною перед громадянами і працює на їхнє благо.

2. Децентралізація влади як конституційно-правовий феномен

Децентралізація полягає в розширенні та підсиленні прав і повноважень місцевих адміністративних одиниць або інших нижчих органів, одночасно з обмеженням прав та повноважень центральної влади. Цей процес спрямований на оптимізацію та підвищення ефективності управління суспільно важливими питаннями, а також на найповнішу реалізацію регіональних та місцевих інтересів. Децентралізація є важливим методом для розвитку місцевої демократії та самоврядування. У національній літературі цей процес розглядається як перерозподіл повноважень між центром та регіонами на користь останніх, делегування та субделегування функцій і повноважень регіонам тощо.

При демократичній децентралізації частина виконавчої влади держави передається на рівень відповідних територіальних громад та їхніх органів. Ця форма присутня у таких країнах, як: Велика Британія, Канада, Австралія, і часто називається *англосаксонським типом місцевого самоврядування*.

При адміністративній децентралізації на місцях створюються спеціальні урядові органи, такі як місцеві державні адміністрації, префектури тощо, які утворюють виконавчу вертикаль. Цей тип поєднується з класичним у Франції, Італії та інших державах, і

називається французьким або *континентальним типом місцевого самоврядування*.

Децентралізація влади як конституційно-правовий феномен має велике значення для забезпечення демократичних принципів, зокрема принципу діалогу, рівності та ефективності в управлінні. Вона дозволяє більш ефективно реагувати на потреби громадян, забезпечує більшу легітимність та прозорість владних структур, а також сприяє розвитку місцевих громад та їхнього самоврядування.

3. Місцеве самоврядування як форма демократії

Основою будь-якої демократичної країни є наявність самоврядування в її адміністративних частинах.

Європейська хартія місцевого самоврядування визначає **місцеве самоврядування** як право територіальних громад, у межах закону, мати свою власну організацію та управляти своїми власними справами відповідно до місцевих інтересів та з метою задоволення потреб громади.

Територіальна громада вирішує наступні питання:

- ✓ Соціально-економічний розвиток та інфраструктурні проекти на території.
- ✓ Організація та фінансування місцевих служб, таких як: освіта, охорона здоров'я, культура, транспорт та благоустрій.
- ✓ Розвиток та підтримка місцевих підприємств та ініціатив.
- ✓ Проведення громадських консультацій, участь у прийнятті рішень та контроль за їх виконанням.
- ✓ Забезпечення громадської безпеки та правопорядку на території.
- ✓ Управління місцевими фінансами та бюджетним процесом.
- ✓ Планування та розвиток місцевої території та забезпечення її екологічної стабільності.
- ✓ Підтримка та розвиток місцевих ініціатив та громадських організацій.

Істотними принципами місцевого самоврядування є:

✓ **Автономія** передбачає, що місцеві органи самоврядування мають право на автономію та самостійність у вирішенні питань, що стосуються їх території, у межах закону.

Основні аспекти автономії включають:

- **правова самостійність:** місцеві органи самоврядування мають право приймати рішення та приймати місцеві нормативні акти, які регулюють питання, що стосуються їх території;
- **фінансова самостійність:** забезпечення місцевих органів самоврядування власними фінансовими ресурсами, які можуть використовуватися для здійснення місцевих програм та ініціатив;
- **організаційна самостійність:** можливість місцевих органів самоврядування формувати та організовувати свою власну діяльність, включаючи створення власних служб та структур;
- **поділ влади:** забезпечення розподілу владних повноважень між центральними та місцевими органами управління відповідно до принципів демократії та рівності.

Автономія сприяє підвищенню відчуття відповідальності та залучення громадян до процесів місцевого прийняття рішень.

✓ **Народовладдя** – забезпечення можливості громадян брати активну участь у прийнятті рішень на місцевому рівні через вибори та інші механізми громадської участі

Основні аспекти принципу народовладдя в місцевому самоврядуванні включають:

- **виборчий процес:** передбачає проведення виборів на місцевому рівні, де громадяни мають можливість вибирати своїх представників у місцеві ради чи інші органи влади;
- **громадська участь:** система місцевого самоврядування має забезпечувати активну участь громадян у вирішенні питань, що стосуються їхніх життєвих інтересів та потреб;

- **прозорість і відкритість:** забезпечення доступу громадян до інформації про діяльність місцевих органів влади, включаючи проведення відкритих засідань та публічні консультації;
- **відповідальність:** обрані місцеві представники мають бути відповідальними перед своїми виборцями за свою діяльність та прийняті рішення;
- **підзвітність:** місцеві органи влади мають регулярно звітувати перед громадянами про свою діяльність та вжиті заходи.

Принцип народовладдя є ключовим для демократичного функціонування місцевого самоврядування, оскільки він гарантує, що влада на місцевому рівні відображає інтереси та прагнення місцевого населення і відповідає перед ним.

✓ **Поєднання місцевих і державних інтересів** визначає необхідність забезпечення балансу між потребами та інтересами місцевих громад і загальнодержавних інтересів та є ключовим для ефективного функціонування держави і місцевого самоврядування, оскільки він враховує інтереси всього суспільства, забезпечуючи при цьому гнучкість та автономію місцевим установам.

Розуміння та реалізація принципу поєднання місцевих і державних інтересів включає в себе такі аспекти:

- **діалог та консультації:** забезпечення постійного діалогу та консультацій між місцевими владами та центральним урядом для визначення пріоритетів та спільних стратегій розвитку;
- **законодавче регулювання:** розробка законів та нормативних актів, які враховують потреби та інтереси місцевих громад та забезпечують їхню автономію, при цьому враховують загальнодержавні цілі та стандарти;
- **фінансова децентралізація:** забезпечення ефективного розподілу фінансових ресурсів між центральним урядом та місцевими владами для забезпечення здійснення місцевих функцій та розвитку інфраструктури;
- **участь громадян:** сприяння активній участі громадян у процесі прийняття рішень на місцевому та державному рівнях через громадські обговорення, референдуми та інші механізми;

- **спільні проекти та ініціативи:** розробка та реалізація спільних проектів та ініціатив, які сприяють розвитку місцевих громад і водночас відповідають загальнодержавним цілям.

✓ **Відповідальність і прозорість** – забезпечення відкритості та прозорості у діяльності місцевих органів влади перед громадянами та можливості їхнього контролю

Основні аспекти принципу відповідальності і прозорості в місцевому самоврядуванні включають:

- **доступ до інформації:** забезпечення громадянам доступу до інформації про рішення, прийняті місцевими органами влади, їхню діяльність, фінансовий стан та інші аспекти роботи;
- **відкритість засідань:** проведення відкритих засідань місцевих рад і комітетів з можливістю участі громадян і мас-медіа;
- **публічні консультації та обговорення:** організація публічних обговорень та консультацій з громадськістю щодо важливих питань місцевого значення перед ухваленням рішень;
- **звітність та підзвітність:** забезпечення регулярної звітності перед громадськістю та відповідальність перед нею за прийняті рішення та використання фінансових ресурсів;
- **етичні стандарти:** встановлення та дотримання етичних стандартів у діяльності місцевих органів влади, включаючи запобігання конфліктам інтересів та корупції.

Принцип відповідальності і прозорості є важливим для забезпечення довіри громадян до місцевих владних структур, підвищення рівня демократії та ефективності управління на місцевому рівні.

✓ **Рівність** – забезпечення рівних можливостей участі та отримання послуг місцевого самоврядування для всіх громадян, незалежно від їхньої національної, релігійної чи соціальної приналежності

Основні аспекти принципу рівності в місцевому самоврядуванні включають:

- **рівність перед законом:** усі громадяни повинні мати рівні права та обов'язки перед законом без будь-якої дискримінації;
- **рівний доступ до послуг і ресурсів:** забезпечення рівного доступу до освіти, охорони здоров'я, інфраструктури, житла та інших місцевих

послуг для всіх мешканців незалежно від їхньої соціальної, економічної чи культурної принадності;

- **рівні можливості участі:** забезпечення рівних можливостей для усіх громадян брати участь у місцевому самоврядуванні, включаючи участь у виборах, громадських обговореннях та інших формах участі;
- **боротьба з дискримінацією:** проведення політик та заходів для запобігання будь-якій формі дискримінації та нерівності на місцевому рівні;
- **рівні умови для розвитку:** забезпечення рівних умов для розвитку всіх територій та громад на місцевому рівні, включаючи розподіл фінансових ресурсів та інвестицій.

Принцип рівності є важливим для забезпечення соціальної справедливості та стабільності на місцевому рівні.

✓ **Субсидіарність** – принцип, за яким питання повинні вирішуватися на найнижчому можливому рівні влади, де це можливо та ефективно

Основні аспекти принципу субсидіарності в місцевому самоврядуванні включають:

- **децентралізація рішень:** передача повноважень та відповідальності за вирішення питань на місцевий рівень влади, де це можливо;
- **автономія місцевих громад:** забезпечення місцевим органам самоврядування широких повноважень та самостійності у вирішенні питань, що стосуються їхньої території та громадян;
- **підтримка місцевих ініціатив:** забезпечення підтримки та стимулювання ініціатив та проектів, які розвиваються на місцевому рівні та відповідають потребам і особливостям місцевих громад;
- **консультації та партнерство:** використання консультативного процесу та партнерства з громадськістю для вирішення питань місцевого значення та прийняття рішень на основі широкого консенсусу.

Принцип субсидіарності допомагає зберегти автономію місцевих громад та забезпечити адаптацію управлінських рішень до конкретних умов кожного регіону чи місцевості.

Таким чином, усі перераховані принципи забезпечують розвиток місцевого самоврядування як важливого інструменту демократичного

управління, що сприяє розвитку та покращенню якості життя громадян на місцевому рівні.

4. Інструменти локальної демократії

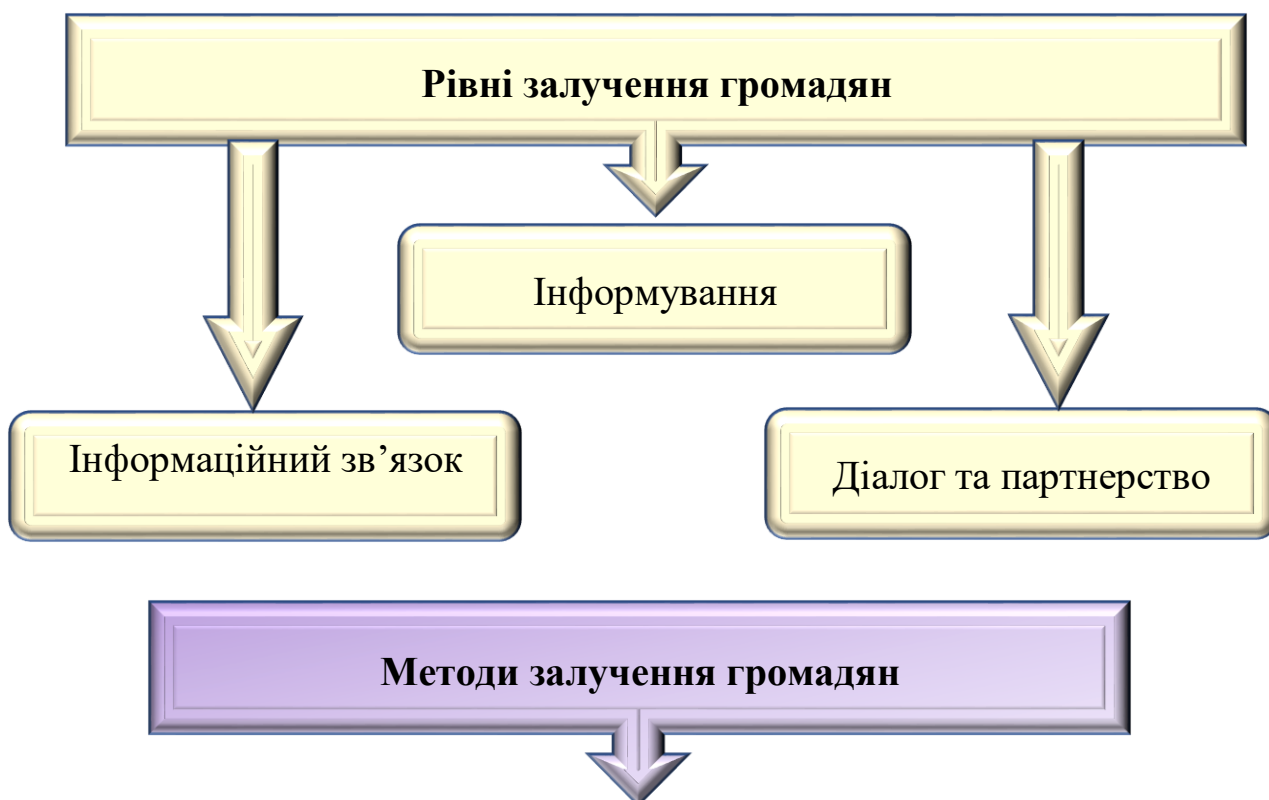
Локальна демократія передбачає активну участь мешканців місцевих громад у прийнятті рішень та управлінні справами на рівні місцевого самоврядування.

Інструменти громадської участі в суспільних процесах відіграють ключову роль у зміцненні демократії та підвищенні легітимності управління. Вони дозволяють громадянам активно включитися у формування політики, прийняття рішень та управління справами на різних рівнях.

Процес, за якого члени територіальної громади беруть участь у прийнятті рішень в рамках повноважень громади та реально здійснюють самоврядування (відповідно до вимог закону), інтерпретується як залучення громадян.

✓ **Інформування** – орган влади суто повідомляє населення про свою діяльність, але при цьому не береться до уваги думку населення. Повідомлення зазвичай лаконічні та мають суб'єктивний характер:

- брифінги
- відкриті сесії ради
- дні відкритих дверей
- довідково-інформаційні центри
- звіти
- прес-конференції
- сайт

✓ **Інформаційний зв'язок** – на відміну від попереднього, за цього методу відбувається роз'яснення мотивів прийняття того чи іншого рішення та сприйняття реакції населення. Місцеве населення може критикувати діяльність влади:

- анкетування, інтерв'ю
- гарячі лінії, телефони довіри
- чати
- публічні дебати
- звернення громадян
- форуми
- громадські приймальні

✓ **Діалог та партнерство** – влада не тільки здійснює моніторинг за громадською думкою, а бере її до уваги у процесі власної діяльності. Встановлюються постійні механізми консультацій з різних соціальними групами. Наголошується на спільній відповідальності влади та громади, спільному розробленні окремих пропозицій та їх імплементації у локальній політиці. Відбувається активна взаємодія з системою інститутів самоорганізації населення

- громадські, експертні комісії
- наглядові ради
- омбудсмен
- об'єднання мешканців
- профільні комітети, комісії, ради
- відкриті заходи із прийняття рішень

Отже, громадяни відіграють ключову роль у демократичному процесі, а їхня активна участь є важливою для забезпечення ефективної, справедливої та представницької влади.

Місцеве самоврядування сприяє розвитку відкритого, прозорого та відповідального управління на місцевому рівні, що є основою сучасного демократичного суспільства.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА:

Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.

1. Робота в малих групах:

Намалюйте дерево демократії, що відобразить Ваше сприйняття цього явища.

Стовбур дерева – демократія, а плоди цього дерева – ознаки демократії.

Обговоріть питання наслідків демократії. Окресліть позитивні аспекти демократії для суспільства.

2. Робота в малих групах: Уявіть, що ви відправляєтеся у подорож до держави з ідеальним демократичний устроєм. Проте на вашому шляху зустрічаються низка хибних доріг та небезпек (що стоять на заваді Вашому шляху до демократії). Однак, на допомогу Вам створено низку вказівників, які наповнюють вас надією і скеровують на правильний шлях. Ці вказівники становлять собою ті принципи, що визначають поведінку людей в демократичному суспільстві. Ваше завдання – знайти вказану державу з ідеальним демократичний устроєм

Поділіться на групи:

1. Створіть карту «Шлях до демократії», позначивши назву своєї «ідеальної демократії» у відведеному місці.

2. Перерахуйте принципи демократії, позначивши їх на карті як вказівники на шляху до демократичної держави.

3. Визначте фактори, які ускладнюють ваш шлях до ідеальної демократії. Після цього позначте всі знаки невірних поворотів, перешкод та небезпек на шляху. Ці знаки вказують на труднощі, які виникають на шляху до демократії.

4. На кінцевій точці шляху знаходиться Ваша держава. Поруч з цією позначкою зазначте ті блага, які мають жителі цієї держави.

5. Порівняйте свою карту з тими, що створили інші групи. Чи співпадають вказівники? Визначте ті, які мають спільні риси.

3. «Коло ідей»:

- виберіть одну з тем або проблем, яка стосується вашого оточення або суспільства загалом (наприклад, як поліпшити екологічну ситуацію у місті, як покращити систему освіти тощо);
- спільно розробіть план дій, який враховуватиме принципи демократії (включаючи участь громадян, рівність прав, пошук компромісу тощо);
- підготуйте коротку презентацію свого плану.

4. Метод «6 капелюхів»: використовуючи метод «6 капелюхів» (можна виконати самостійно, можна у групі з 6 осіб), виконайте вправу «Аналіз місцевого самоврядування».

Колір капелюха	Напрямок аналізу
Управління процесом	один учасник бере на себе роль координатора та фасилітатора обговорення
Інформація	факти та інформація про роботу місцевих органів влади, їхні повноваження та діяльність
Емоції	емоції, переживання та сприйняття місцевого самоврядування
Негативне мислення	аналіз недоліків, проблем та недостатків у роботі місцевих органів влади
Позитивне мислення	переваги, досягнення та позитивні аспекти місцевого самоврядування
Творчість	новаторські ідеї та рішення для покращення місцевого самоврядування

Дискусія: Кожна група обговорює свою перспективу, зібрані дані та аналізує їх згідно з роллю капелюха, яку вони представляють.

Заключні висновки: Після обговорення кожна група висловлює свої висновки та рекомендації з покращення місцевого самоврядування.

Порівняння: Порівняйте результати та висновки кожної групи. Визначте спільність та відмінності у їхніх поглядах та підходах до аналізу місцевого самоврядування.

5. Метод аналізу та критичного мислення

На порталі Єдиної системи місцевих петицій ознайомтесь з інформацією про подані у відповідному населеному пункті електронні звернення. Спробуйте знайти:

- петиції, які, на Вашу думку, отримують найбільшу кількість голосів;
- петиції, які, на Вашу думку, отримують найменшу кількість голосів;
- петиції, які, на Вашу думку, адресовані не тим органам, що уповноважені вирішувати відповідне питання;
- петиції, які, на Вашу думку, адресовані не тим органам, що уповноважені вирішувати відповідне питання;
- петиції, у яких підняте питання має бути вирішене за допомогою інших засобів;
- найпопулярнішу серед мешканців категорію петицій

6. Мозковий штурм:

Як Ви вважаєте, які перешкоди для розвитку демократії існують в Україні?

- існуюче виборче законодавство;
- недосконала судова система, залежність суддів;
- пасивність людей;
- низький рівень життя людей;
- низький рівень політичної культури населення;
- корупція;
- зовнішні впливи інших держав;
- недостатній прошарок середнього класу;
- безвідповідальність і егоїзм представників влади;
- нерівноправність чоловіків та жінок;
- неготовність громадян брати на себе відповідальність; недобросовісність та залежність ЗМІ;

- соціальне розшарування суспільства на дуже бідних і дуже багатих;
- постійні конфлікти різних гілок влади;
- вплив бізнесу, олігархів на владу;
- відсутність демократичних традицій в українському суспільстві;
- неповага більшості людей до бізнесу та багатих людей;
- відсутність справжніх політичних та інтелектуальних авторитетів;
- слабка залученість молоді в суспільне життя;
- воєнний стан в Україні.

Оберіть три найбільш значущі для вас причини. Поділіться своїми вибором з одногрупниками, порівняйте результати. Обговоріть ті позиції, щодо яких збігаються думки більшості. Вислухайте думки тих, хто має особливу позицію

7. Онлайн-гра [Моя громада \(myhromada.info\)](http://myhromada.info), метою якої є підкреслення одного з ключових принципів життя об'єднаної громади - делегування влади і відповідальності за обраних лідерів ОТГ та контроль за їхньою діяльністю, а також особиста участь у житті спільноти.

8. Тестові завдання:

1. Що передбачає система «конституціоналізму» у демократичних державах?

- а) завжди воля більшості відображена у законодавстві;
- б) органи влади мають обмежені повноваження, які визначені у Конституції;
- в) зміни до Конституції можуть вносити тільки державні службовці;
- г) владні органи не повинні зловживати своїми повноваженнями.

2. Для принципу прозорості в управлінні властива така характеристика...

- а) проведення виборів в умовах багатопартійності;
- б) інституції, що забезпечують права всіх громадян, у тому числі й меншин;
- в) механізми, що створюють можливість населенню отримувати інформацію про процеси прийняття та реалізації владних рішень;
- г) механізми, що створюють можливість населенню висловлювати свої погляди.

3. Якщо демократична система базується на принципі більшості, які зобов'язання демократичної влади перед меншинами?

- а) повинні бути створені механізми захисту прав меншин на висловлювання своїх поглядів;
- б) меншинам необхідно забезпечити рівноправне представництво в органах влади;
- в) влада зобов'язана представляти інтереси всіх груп, не лише більшості;
- г) слід шукати компроміс з фракціями меншості у процесі законодавчої діяльності.

4. Перегляд проектів рішень органів публічної влади уособлює...

- а) права, що надаються лише спеціальним радникам місцевих рад або депутатам Верховної Ради;
- б) механізм, який дозволяє громадянам надавати пропозиції чи зауваження щодо проекту;
- в) право, що згідно з Конституцією України, надається лише обраним посадовим особам;
- г) допустимо тільки аз на місяць для тих осіб, що зареєструвалися заздалегідь.

5. Котре з поданих нижче висловлень не відповідає дійсності?

- а) громадяни можуть звернутися із запитом на отримання інформації, зателефонувавши або написавши до органу влади, відповідального за інформацію;

б) орган влади повинен надати відповідь на запит протягом не більше, ніж 20 днів;

в) запити можна подавати лише у випадках, коли існує надзвичайна ситуація або загроза для громадськості;

г) представники населення уповноважені вимагати у місцевого голови щорічно звітувати на відкритій зустрічі.

6. Місцева адміністрація уповноважена заборонити проведення мирних зібрань у таких випадках...

а) погляди учасників не мають широкої підтримки в суспільстві;

б) не було отримано необхідного дозволу на проведення мітингу заздалегідь;

в) якщо проведення мітингу загрожує правам інших людей;

г) якщо мітинг суперечить важливим державним політичним цілям.

7. Референдум, місцева ініціатива, громадські слухання, доручення виборців – це:

а) методи, які громадянин може використовувати неодноразово;

б) методи громадянської участі, що дозволяють громадянам впливати на політику через прийняття конкретних заходів;

в) методи, що відображені в українському законодавстві і є доступними для українців;

г) методи, які використовуються парламентом для оцінки думки громадян відносно поданих законопроектів

8. Активне громадянське суспільство важливе для демократії, щоб:

а) забезпечувати виконання побажань громадянами органів влади;

б) зменшувати можливість зловживання владою публічними службовцями;

в) забезпечувати контроль за діяльністю влади на користь громадян;

г) забезпечувати можливість консультування Президента країни громадянами.

Висновки

Розбудова України як демократичної європейської держави вимагає забезпечення відкритості та прозорості в роботі владних інституцій, рівноправного партнерства та залучення громадян до формування й реалізації державної та регіональної політики. Це створює актуальний контекст для дослідження проблем, пов'язаних із децентралізацією влади та локальною демократією.

Місцеве самоврядування, регіоналізація та децентралізація є провідними принципами європейської політики та конституційно-правового регулювання, важливими засобами включення населення в сучасні демократичні процеси. Залучення громадян до процесу підготовки та ухвалення владних рішень сприяє прозорості та розумінню цих процесів, а також підвищує відповідальність посадових осіб.

Проте, на сьогоднішній день існує ряд проблем локальної демократії, серед яких: недостатня участь громадян; вплив корупції на рівень локальної влади, включаючи нечесні практики в процесах ухвалення рішень та адміністративних процедурах; недостатній розвиток місцевих інститутів; порушення прав громадян на місцевому рівні, включаючи випадки обмеження свободи слова, тиск на активістів громадських організацій; недостатність фінансування місцевих програм та ініціатив.

Проблеми локальної демократії вимагають комплексного підходу та системних змін у політичній, правовій та соціальній сферах. Важливо розширювати можливості громадянської участі в прийнятті рішень на місцевому рівні, забезпечувати прозорість та відкритість в діяльності органів місцевого самоврядування, а також зміцнювати механізми контролю за їхньою роботою. Необхідно також звертати увагу на підвищення правової культури серед населення, боротьбу з корупцією та непотрібним впливом зовнішніх факторів на місцеві процеси. Лише завдяки спільним зусиллям громадян, владних інституцій та громадських організацій можна досягти стабільності та ефективності місцевого самоврядування, що є важливою складовою будь-якої сучасної демократичної системи.

ГЛОСАРІЙ

Демократія

система управління, в якій влада належить народу, а прийняття рішень проводиться шляхом участі громадян або їх представників

Місьцеве самоврядування

форма організації влади, в межах якої місцеві громади самостійно приймають рішення щодо своїх справ і регулюють власні питання, з урахуванням місцевих потреб і інтересів

Децентралізація

процес передачі влади, фінансових ресурсів та відповідальності від центрального уряду до місцевих органів

Громадянське суспільство

сукупність незалежних організацій, груп, об'єднань та індивідуальних осіб, які діють поза державними структурами, з метою захисту прав та інтересів громадян, сприяння соціальному розвитку і

Громадська участь

участь громадян у процесах прийняття рішень на різних рівнях управління, що включає збір інформації, обговорення питань, прийняття рішень та моніторинг їх виконання

Локальний розвиток

Процес підвищення соціально-економічного рівня та якості життя місцевих громад шляхом реалізації проектів та програм, спрямованих на розвиток інфраструктури, соціальних послуг, та підтримку підприємництва на місцевому рівні

Використані джерела:

1. Liubov Bila-Tiunova, Tetiana Bilous-Osin, Diana Kozachuk, Victoriia Vasylykivska (2019) Participation of civil society in public administration: prospects for international experience implementation in Ukraine, *Humanities & Social Sciences Reviews*, 7(5), 757-764, <https://doi.org/10.18510/hssr.2019.7594>.

2. Declaration on genuine democracy adopted on 24 January 2013. The Conference of International Non-Governmental Organisations (INGOs) of the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16802f042c>

3. Baimuratov, M., Kofman, B., Bobrovnyk, D., Dzeveliuk, M., & Dzeveliuk, A. (2023). Analysis of the Practical Aspects of Local Self-Government in the Context of the Functioning of Territorial Communities in Ukraine. *Journal of Law and Sustainable Development*, 11(8).

4. Козирь Д.В. Локальна демократія як загальноєвропейська цінність. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : мат-ли Міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. Т. 1 С.297-300.

5. Лебідь А. Є, Назаров М. С. Інструменти громадської участі в Україні: навчально-методичний посібник / А. Є. Лебідь, М. С. Назаров. Суми: Вид-во СумДУ, 2020. 73 с. URL: https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Posibnik_instrumenty.pdf

6. Баймуратов М.О., Юрченко М.М. (2019). Інститут місцевого самоврядування в умовах глобалізації: до визначення доктринальних та нормативних підходів. *Південноукраїнський правничий часопис*, 4(2), 3-8.

ТЕМА 5. Людські права

1. Виміри розширення людських прав.
2. Поняття людських прав.
3. Зобов'язання держави у царині людських прав.
4. Види людських прав.

Після вивчення цієї теми Ви зможете:

- назвати і коротко охарактеризувати 3 виміри розширення людських прав;
- пояснити зміст 5 ознак людських прав;
- розкрити зміст 3 обов'язків держави у царині людських прав;
- назвати 2 типології людських права та описати абсолютні та відносні права, а також громадянські, політичні, соціально-економічні та культурні права.

Ключові слова: абсолютні права, відносні права, громадянські права, культурні права, людські права, політичні права, соціально-економічні права.

Рекомендована література:

1. Головатий С. Про людські права. Лекції. Київ : Дух і літера, 2016. 760 с.

Рекомендовані до перегляду фільми (відео):

1. Про людські права. URL
https://www.youtube.com/watch?v=Ca6_wt2BOf8
2. Художній фільм «Квітка пустелі» (Desert Flower), 2009.

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА:

Людські права.
Непорушні, універсальні.
Визнавати, забезпечувати захищати.
Через них реалізується гідність.
Свобода.

1. Виміри розширення людських прав

Однією з важливих цінностей, на яких ґрунтується Європейське співтовариство (і яке є загальнолюдською цінністю) є людські права. Історія становлення та розвитку людських прав сягає давніх часів. І хоча протягом століть розуміння та трактування цих прав еволюціонувало, їх основоположні принципи залишаються незмінними: свобода, гідність, рівність та справедливість.

Сучасна теорія людських прав ґрунтується на ідеях багатьох мислителів.

Античність:

Сократ: Його вчення про цінність людського життя та пошук істини заклали фундамент для концепції прав людини.

Аристотель: Висунув теорію про те, що люди - це політичні істоти, які повинні жити в суспільстві, в якому права та обов'язки взаємопов'язані. Хоча слід пам'ятати, що Аристотель визнавав рабство як належне.

Середньовіччя:

Фома Аквінський: Виокремлював природний закон, який даний Богом. Природний закон є втіленням вічного закону, що відображається посередництвом людського розуму.

Епоха Просвітництва. Новий час.

Джон Локк: Висунув теорію про природні права людини, такі як право на життя, свободу та власність.

Жан-Жак Руссо: Розробив концепцію суспільного договору, за якого люди добровільно об'єднуються й погоджуються на певні правила, щоб жити в мирі та безпеці.

Іммануїл Кант: Вважав, що люди мають автономію та повинні поважатися як особистості. Сформулював категоричний імператив.

Джон Стюарт Мілль: Захищав принцип свободи слова та свободи думки.

Це лише деякі з мислителів, які зробили свій внесок у розвиток теорії людських прав. Їхні ідеї та концепції лягли в основу сучасного розуміння людських прав, які є основою для демократії та справедливості.

Важливо також зазначити, що теорія людських прав постійно розвивається й еволюціонує. З появою нових проблем та викликів виникають нові концепції та ідеї, які доповнюють і розширюють наше розуміння людських прав. Виокремлюються наступні аспекти розширення людських прав.

Рис. 5.1. Змістовний вимір розширення людських прав

Рис. 5.2. Суб'єктний вимір розширення людських прав

Рис. 5.3. Просторовий вимір розширення людських прав¹

¹ Малюнок взято з: <https://www.worldometers.info/world-map/>

Європейський Союз, як об'єднання демократичних держав, визнає людські права не лише як фундаментальні принципи, але й як невід'ємну частину своєї ідентичності. Цей принцип закріплений у основоположних документах ЄС, таких як **Маастрихтський договір** та **Хартія ЄС про основоположних прав**.

Сьогодні ЄС відіграє активну роль у захисті та просуванні людських прав на глобальному рівні. Союз співпрацює з іншими країнами та міжнародними організаціями, щоб посилити повагу до людських прав у всьому світі. Важливим аспектом діяльності ЄС у цій сфері є надання допомоги жертвам порушень людських прав. Союз також підтримує демократичні реформи та інституційні зміни в державах, де права людини не дотримуються.

Незважаючи на значні досягнення, порушення прав людини, на жаль, залишаються поширеною проблемою в багатьох країнах світу. Тому ЄС і надалі буде рішуче відстоювати цінності, на яких він ґрунтується, й боротися за те, щоб людські права людини поважались та забезпечувались.

2. Поняття людських прав.

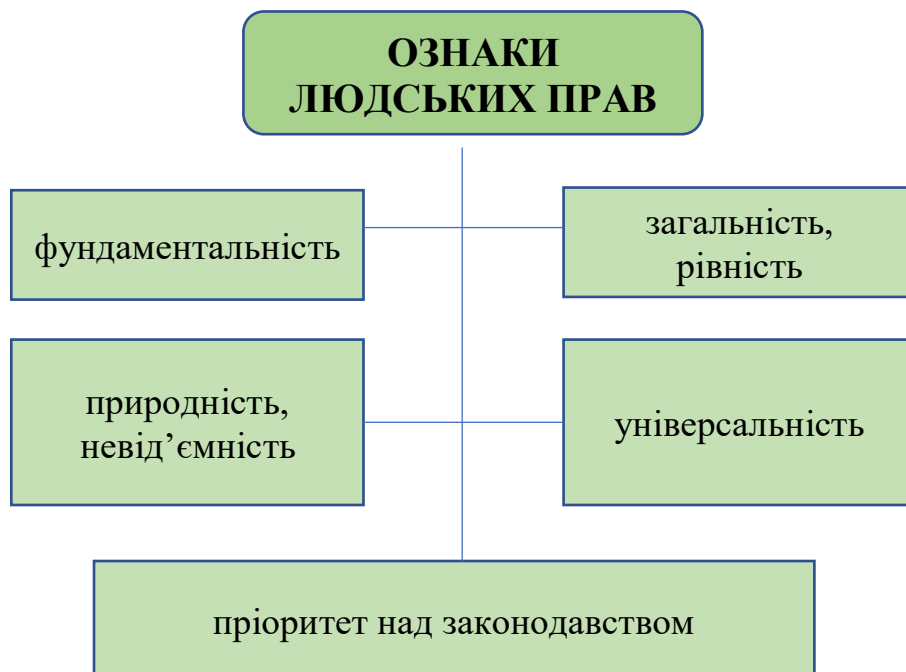

Рис. 5.4. Ознаки людських прав

1. Фундаментальність. Фундаментальність людських прав полягає в їхньому забезпеченні базових і важливих потреб кожної людини. Права гарантують, що ніхто не буде позбавлений можливості задовольнити основні потреби, які є необхідними для життя та гідного існування. Відсутність цих прав може призвести до серйозних наслідків, включаючи смерть, страждання, втрату автономії та позбавлення гідного існування. Отже, фундаментальність прав полягає в їхній важливості для забезпечення основних життєвих потреб і захисту людини. Без цих прав людина може опинитися в безвихідному становищі, схожому на рабство, де вона позбавлена можливості вільного розвитку та самовираження, а також піддається владі інших осіб чи структур, що порушує основні принципи гідного існування.

2. Природний і невід'ємний характер. Природний і невід'ємний характер прав означає, що вони належать кожній людині з самого народження і не можуть бути позбавлені чи обмежені без обґрунтованих підстав. Ця ознака базується на припущенні, що права не надаються державою, але є властивістю людини як особистості. Такий характер прав передбачає, що вони існують незалежно від будь-яких умов або волевиявлення держави чи інших суб'єктів. Це означає, що кожна людина, незалежно від свого походження, статусу або релігійних переконань, має право на їхнє використання та захист. Невід'ємність прав визнається міжнародними законами та угодами, що гарантують їхню непорушність та недоторканність. Це означає, що жодна держава не може позбавити людину її прав, які вважаються фундаментальними і невід'ємними. Такий характер прав сприяє захисту особистої гідності, свободи та автономії кожної людини незалежно від обставин.

3. Загальність, рівність. Загальність та рівність людських прав вказують на те, що ними наділені всі люди без будь-яких винятків або обмежень. Це означає, що незалежно від раси, статусу, віросповідання, статі чи інших характеристик, кожна людина має однакові права та можливості. Загальність прав вказує на універсальний характер їхнього застосування, що означає, що вони діють в усіх сферах життя та що ними наділені всі люди. Ця ознака прав є важливою, оскільки вона підтримує ідею справедливості та рівноправ'я, запобігаючи будь-якій дискримінації або нерівності.

Рівність у правах передбачає, що всі люди мають однаковою мірою наділені правами. Це сприяє побудові справедливого суспільства, де кожна людина має рівні можливості для самовираження та досягнення свого потенціалу. Таким чином, загальність та рівність прав є фундаментальними принципами, що забезпечують захист гідності та свободи кожної людини.

4. Універсальність. Універсальність людських прав виявляється у їхньому застосуванні до всіх людей незалежно від їхньої національності, культури, віросповідання чи соціального статусу. Це означає, що права стосуються кожної людини на планеті, і ніхто не може бути виключений через їх характеристики.

Універсальність прав визнається як основний принцип міжнародного права та регулюється міжнародними угодами та документами. Ця ознака прав свідчить про те, що права є не привілеєм, але невід'ємними та незмінними аспектами гідності кожної людини. Універсальність прав важлива для побудови міжнаціонального співтовариства, де кожна людина має право на захист своїх основоположних свобод і прав. Ця ознака прав сприяє встановленню спільних стандартів у сфері людських прав та робить можливим спільні зусилля для їх захисту та забезпечення. Універсальність прав підтримує ідею глобальної солідарності та взаєморозуміння між різними культурами та націями.

5. Пріоритет над позитивним правом. Пріоритет людських прав перед позитивним правом означає, що права мають вищий статус і важливість, ніж будь-які закони чи рішення уряду. Це означає, що навіть якщо закон або діяльність влади суперечить правам, останні повинні бути захищені та застосовані в першу чергу. Пріоритет прав визнає, що права людини є фундаментальними принципами, які не можуть бути порушені чи обмежені будь-якими законодавчими актами чи владними рішеннями. Ця ознака визначає наділений універсальним характером пріоритет прав людини, що переважає будь-які інші внутрішні чи місцеві закони. Пріоритет прав гарантує, що держава не має права порушувати права людини навіть у випадках надзвичайних ситуацій чи обставин. Ця ознака є основоположною для будь-якої правової системи, що гарантує захист прав і свобод кожного громадянина. Пріоритет прав перед позитивним

правом підкреслює важливість захисту засадничих прав в будь-яких обставинах і відсутність легітимності будь-яких дій, які порушують ці права.

Людські права – це фундаментальні, універсальні, загальні та рівні можливості, які випливають з природних характеристик людини і мають пріоритет перед будь-яким законодавством або діяльністю влади. Вони є невід’ємними від кожної особи і гарантуються на міжнародному рівні для захисту гідності, свободи кожної людини, незалежно від її походження, статусу чи переконань.

3. Зобов’язання держави у царині людських прав

Рис. 5.5. Вертикальний вимір людських прав (зображення монархів на позначення держави створене штучним інтелектом Bard)

Людським правам властивий *вертикальний вимір*.

Вертикальний вимір людських прав як фокус на обов'язках держави.

Вертикальний вимір людських прав зосереджується на взаємозв'язку між людськими правами та обов'язками держави щодо їх визнання, забезпечення і захисту. Він підкреслює, що держава несе первинну відповідальність за забезпечення та повагу прав усіх людей, що перебувають під її юрисдикцією.

Ключові аспекти вертикального виміру людських прав.

Обов'язок держави: забезпечувати права людини – це не право, а **ОБОВ'ЯЗОК** держави.

Позитивні та негативні зобов'язання: держава має вживати активних заходів (позитивні зобов'язання) для забезпечення людських прав, а також утримуватися від дій, які можуть їх порушити (негативні зобов'язання).

Підзвітність: держава має бути підзвітною за свої дії та бездіяльність, що стосуються людських прав.

Приклад вертикального виміру:

Забезпечення права на заборону катувань: Держава має не лише прийняти законодавство, яким передбачається відповідальність за неналежне поводження, не допускати випадків катування, нелюдського чи такого, що принижує гідність поводження, зі сторони органів правопорядку, але і забезпечити ефективне розслідування випадків неналежного поводження та притягнення винних осіб до відповідальності; наявність інституційного контролю за належною поведінкою органів правопорядку тощо.

Важливість вертикального виміру:

- підсилює захист людських прав, зосереджуючись на юридичному обов'язку держави їх забезпечувати; стимулює органи публічної влади до активних дій з просування та забезпечення людських прав;

- сприяє контролю громадянського суспільства за діяльністю органів публічної влади: держава відповідальна за свої дії та бездіяльність у сфері прав людини;

- визначає необхідність співпраці між різними рівнями влади та їх взаємодії з інститутами громадянського суспільства.

Зобов'язання держави щодо людських прав.

1. Обов'язок поважати людські права.

Кожна держава має поважати, визнавати і гарантувати людські права. Повага до прав передбачає недоторканність особистості, свободу думки, совісті та релігії, а також заборону будь-якої форми дискримінації. Для забезпечення цього обов'язку держава повинна створити ефективну систему правового захисту.

Цей обов'язок також вимагає від держави заборони будь-яких дій, які можуть порушити людські права, і покладає на неї відповідальність за застосування ефективних заходів у випадку їх порушення.

В цілому, обов'язок поважати людські права є основою для будь-якої демократичної держави і визначає її ставлення до людини.

2. Обов'язок забезпечувати людські права.

Обов'язок забезпечення людських прав є важливим аспектом ролі держави у сучасному суспільстві. Це означає, що держава не просто визнає права, але і активно працює над створенням умов для їх реалізації і захисту.

Для забезпечення цього обов'язку, держава має розробляти та впроваджувати політики, програми та законодавчі акти, спрямовані на гарантування людських прав в різних сферах життя. Це може включати створення системи соціального захисту, підтримку освіти та культури, забезпечення доступу до медичних послуг, житла та працевлаштування.

Крім того, держава повинна здійснювати контроль за виконанням своїх законодавчих норм і механізмів захисту прав, а також надавати механізми для врегулювання суперечок та конфліктів, пов'язаних з порушенням людських прав.

Забезпечення людських прав також передбачає активну участь у міжнародних організаціях та інституціях, спрямованих на захист прав на міжнародному рівні. Усі ці дії спрямовані на створення сприятливих умов для повного розвитку та самореалізації кожної людини в суспільстві.

3. Обов'язок захищати людські права.

Обов'язок захищати людські права є одним із найважливіших аспектів ролі держави в сучасному світі. Це передбачає активні дії з боку держави у захисті прав від будь-яких порушень зі сторони третіх осіб.

Захист прав, як і забезпечення, включає в себе прийняття відповідних законодавчих актів та укладання міжнародних угод, спрямованих на гарантування прав і свобод людини.

Крім того, цей обов'язок означає забезпечення ефективної системи правосуддя, яка здатна реагувати на порушення прав та надавати доступ до справедливого судового процесу.

Держава також має здійснювати контроль за діяльністю органів правопорядку, щоб уникнути зловживань і застосування необґрунтованої сили.

Крім внутрішньої діяльності, держава також зобов'язана брати активну участь у міжнародних механізмах захисту прав людини, співпрацювати з міжнародними організаціями та іншими державами у запобіганні порушень людських прав та їх розв'язанні.

В цілому, обов'язок захищати права людини є необхідним елементом будь-якої правової держави і визначає її здатність забезпечувати права та свободи людини.

4. Види людських прав.

Більш повне уявлення про людські права надає висвітлення їх різновидів, що обумовлює необхідність розгляду класифікації людських прав. Існують різні критерії типології людських прав, у цій частині роботи висвітлюємо найбільш важливі підходи.

1. Одна з важливих типологій – це поділ прав (за можливістю чи неможливістю обмеження) на *абсолютні та відносні*.

Абсолютними є людські права, які не можуть бути обмеженими ні за яких обставин чи ситуацій. Їхній характер полягає в тому, що вони не можуть бути обмежені ніким або нічим, навіть у найскладніших чи надзвичайних обставинах.

Абсолютні права зазвичай включають права на життя, свободу від катувань, рабства та заборона притягнення до кримінальної відповідальності без закону. Вони є невід'ємними атрибутами гідності та особистої свободи кожної людини, які не підлягають жодним обмеженням з боку держави чи інших структур.

Оскільки Хартія Європейського Союзу про основоположні права вказує на підтвердження прав, закріплених Європейською конвенцією з прав людини та відображених у практиці Європейського суду з прав людини, то наведемо цитату зі ст. 15 Європейською конвенцією з прав людини (1950), у якій саме йдеться про абсолютні права:

«1. Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

...».

Відносними є людські права, які можуть бути обмежені за умови дотримання низки умов, зазвичай з метою забезпечення загальної безпеки, громадського порядку, охорони моралі або прав і свобод інших осіб. Вони не є абсолютними і можуть підлягати обмеженням відповідно до закону в демократичному суспільстві.

Прикладами відносних прав можуть бути право на свободу слова, право на мирні збори, право на свободу та особисту недоторканність

тощо. Ці права можуть бути обмежені відповідно до закону, якщо це необхідно для захисту інших важливих інтересів або прав і свобод інших осіб.

У контексті цієї класифікації, відносні права визнаються як права, які можуть підлягати обмеженням в певних умовах з метою забезпечення рівноваги між правами та інтересами різних членів суспільства.

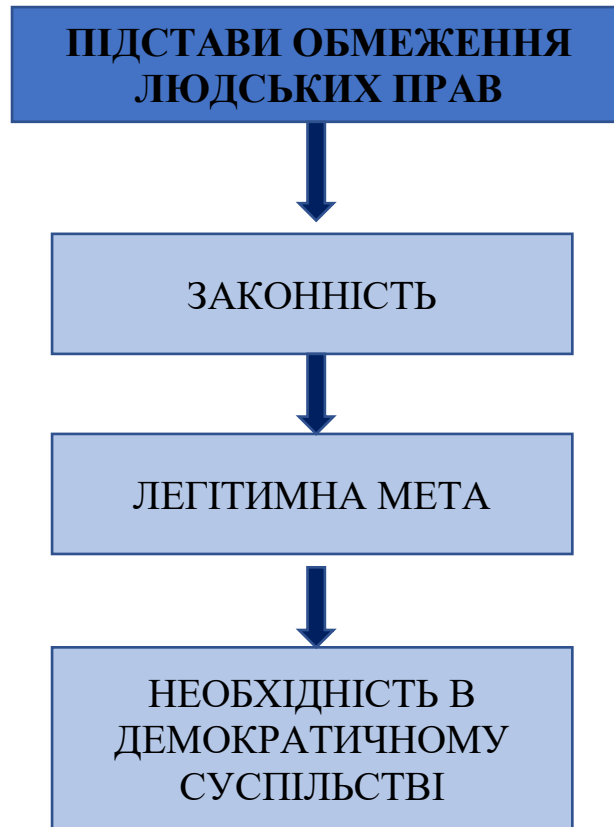

Рис. 5.6. Підстави обмеження людських прав

Зверніть увагу! Самого лише наявності законодавчого припису, який надає повноваження обмежити людське право НЕ ДОСТАТНЬО для обмеження людського права. Обмежувати права органи публічної влади можуть ЛИШЕ за НАЯВНОСТІ ВСІХ ТРЬОХ ПІДСТАВ.

2. Інша типологія – поділ прав за соціальними сферами

Громадянські права – це сукупність основоположних свобод та можливостей, які гарантують людям особисту свободу та недоторканість. Вони включають право на життя, свободу, особисту

недоторканість, рівність перед законом, свободу слова, думки, релігії, мирні зібрання та об'єднання.

Громадянські права дають людям можливість жити без страху та утисків, вільно розвивати свої особисті переконання, брати участь у житті країни та творити зміни.

Політичні права – це такі основоположні права, які надають людині можливість участі у політичному процесі та впливати на формування влади та прийняття рішень у державі. Вони включають право на участь у виборах та референдумах, право на участь у політичних партіях та громадських об'єднаннях, право брати участь у мирних зібраннях, створювати політичні партії та об'єднання.

Політичні права гарантують громадянам можливість обирати своїх представників у державні органи та впливати на прийняття законів та політичних рішень. Вони є основою демократичного суспільства. Політичні права сприяють збереженню рівноваги влади та забезпечують контроль громадян над діяльністю державних органів. Ці права є необхідним елементом демократичного процесу, що гарантує участь громадян у прийнятті рішень, що стосуються їхнього життя та майбутнього суспільства.

Реалізація політичних прав дає людям можливість жити в країні, де їх думка має значення, де вони можуть вільно висловлювати свої політичні переконання та брати участь у управлінні державою.

Соціально-економічні права (соціальні та економічні) – це сукупність прав та гарантій, які забезпечують людям гідний рівень життя та можливість реалізувати свій економічний потенціал. До них належать: право на працю та справедливі умови праці; право на соціальний захист у випадку безробіття, хвороби, інвалідності та ін.

Ці права покликані забезпечити людям можливість жити без бідності, мати доступ до необхідних ресурсів та брати активну участь у економічному житті країни.

Реалізація соціально-економічних прав дає людям можливість жити в країні, де вони мають доступ до основних потреб, таких як їжа, житло, медицина та освіта, де вони можуть працювати та отримувати гідну

заробітну плату, де їм гарантована соціальна допомога у складних життєвих ситуаціях.

Культурні права – це сукупність прав та свобод, які забезпечують людям можливість вільного духовного розвитку та участі у культурному житті. До них належать: право на свободу творчості; право на доступ до культурних цінностей; право на збереження та розвиток своєї культури та ін.

Ці права дають людям можливість розвивати свої таланти, т знайомитися з культурними цінностями інших народів, зберігати та примножувати свою власну культуру.

Реалізація культурних прав дає людям можливість жити в країні, де цінується різноманіття культур, де люди мають можливість вільно творити та ділитися своїми культурними здобутками з іншими.

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА:

Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.

1. Робота в малих групах: Уявіть себе членами міжгалактичної експедиції, яка має завдання започаткувати людську цивілізацію на іншій планеті. Створіть перелік з 12-15 правил, які мають діяти на вашій планеті. Скільки з цих правил стосується людських прав? Поділіться своїми висновками з колегами та обговоріть висновки усіх груп.

2. Робота в малих групах: Прочитайте вірш про людські права, створений штучним інтелектом (ChatGPT) та спробуйте з'ясувати, які важливі характеристики людських прав відображено у вірші? Які ознаки людських прав не урахував штучний інтелект?

Звучать голоси, що кличуть до світу,
Людські права – це наша мета й амплітуда.
Вони як зірки, що сяють у темряві,
Нам вказують шлях до свободи і правди.

Право на життя, на вільну думку й слово,
На захист від насильства, на гідне ставлення словом.
Право на освіту, на працю й на культуру,
На свою ідентичність, на власну природу.

Будь ласка, повага, і рівність усім,
Це основа, на якій будуєм мирний світ ми.
Людські права – це мудрість і справедливість,
Що ведуть нас до щастя й добробуту вічність.

3. Робота в малих групах: Прогляньте Хартію Європейського Союзу про основоположні права та заповніть таблицю:

Види людських прав	Статті Хартії Європейського Союзу про основоположні права
Громадянські	
Політичні	
Соціально-економічні	
Культурні	

Які висновки можна зробити?

4. Робота в малих групах (поділ на групи, що був використаний при виконанні першого завдання): заповніть таблицю, у першій колонці – ті права, які ви запропонували під час виконання першого завдання, а у другій – такі ж права, якщо вони закріплені у Хартії Європейського Союзу про основоположні права, у третій - такі ж права, якщо вони закріплені у Загальній декларації прав людини.

Права, що визнаються на Вашій планеті	Номера статей Хартії Європейського Союзу про основоположні права	Номера статей Загальної декларації прав людини

Які висновки можна зробити?

5. Робота в малих групах: Кожна з груп опрацьовує одну з вказаних ситуацій.

Ситуація 1.

До поліції надійшло звернення про викрадення дитини 8 років, що хворіє на бронхіальну астму та потребує систематичних інгаляцій.

Завдяки показам очевидців протягом 6 годин поліцейськими був затриманий громадянин Невідомий. Однак, він не зізнався у викраденні дитини та не вказав на місцеперебування дитини. Задля отримання інформації про місцезнаходження дитини, зважаючи на необхідність начальник поліції погрожував тривалий час Невідомому застосуванням тортурів. Побоюючись реальності погроз, затриманий нарешті зізнався у вчиненому та вказав, де знаходиться дитина.

Згодом невідомий поскаржився на дії начальника поліції, вказуючи на нелюдське поводження. Як Ви вважаєте, чи порушив начальник поліції заборону неналежного поводження (катування, нелюдське або таке, що принижує гідність поводження)?

Ситуація 2.

У державі Утопія є закон, який дозволяє застосовувати батькам до дітей помірною тілесного покарання як засобу виховання. Батько Єгора (Єгору – 14 років) двічі вдарив його лозиною, зважаючи на те, що Єгор уже як місяць постійно неухажно поводить у школі, не реагує на зауваження батьків і грубо поводить з батьками.

Єгор звернувся до адвоката з проханням підтримати позов про неналежне поводження батьків через схвалення такої поведінки державою. Національні суди не задовольнили позов, мотивуючи законністю дій батьків, та негативною поведінкою Єгора, яка і спричинила необхідність використання з виховною метою помірною тілесного покарання.

Як Ви вважаєте: чи було порушено права Єгора?

Ситуація 3.

Громадянин Неухажний взяв телефон свого колеги Нечіпайла і проглянув переписку останнього у месенджерах Viber та Telegram.

Нечіпайло про це дізнався та повідомив органам правопорядку. Неухажний був притягнутий до відповідальності за ст. 182 Кримінального кодексу України (порушення недоторканності приватного життя).

Як Ви вважаєте: чи було порушено право на приватність Нечіпайла?

6. Сенкан: Спробуйте скласти сенкан щодо людських прав.

Сенкан - японська поетична форма, що складається з п'яти рядків із фіксованою кількістю слів у кожному рядку, яка зазвичай використовується для вираження почуттів, настрою або природних образів:

- 1 рядок: іменник (тема);
- 2 рядок: два прикметники (опис);
- 3 рядок: три дієслова (дія);
- 4 рядок: фраза з чотирьох слів (ставлення);
- 5 рядок: одне слово (висновок).

6. Рольова гра: Група поділяється на невеликі підгрупи, кожна з яких отримує картку з описом ситуації, де порушені певні людські права. Один учасник з групи буде грати роль людини, чий права порушені, інші - представників влади, правозахисників, або просто людей, які стали свідками порушення.

Розіграйте ситуацію, обговоріть, які права порушені, які дії можна вжити для їх захисту, з якими труднощами можна стикнутися.

Картка 1:

Ситуація: Ви - журналістка, яка працює в країні з авторитарним режимом. Ви написали статтю про корупцію в уряді, після чого вас заарештували за звинуваченням у шпигунстві.

Ваше завдання:

Захищати своє право на свободу слова. Довести, що ви не винні у шпигунстві. Звернути увагу на порушення прав людини у вашій країні

Картка 2:

Ситуація: Ви - представник ЛГБТ+, який зазнає дискримінації з боку більшості населення.

Ваше завдання: Боротися за свої права на рівність. Звернути увагу на проблему дискримінації. Домогтися поваги до вашого самовираження.

Картка 3:

Ситуація: Ви - людина з інвалідністю, якій відмовляють у доступі до освіти або працевлаштування.

Ваше завдання: Довести, що ви можете навчатися або працювати нарівні з іншими людьми. Боротися за свої права на доступність та інклюзивність. Змінити суспільне ставлення до людей з інвалідністю.

Картка 4:

Ситуація: Ви - біженець, який змушений покинути свою країну через війну або переслідування.

Ваше завдання: Знайти безпечне місце для життя. Отримати доступ до необхідних ресурсів та допомоги зберегти свою ідентичність та культуру.

7. Робота в малих групах: Кожна з груп обирає одне з прав (наприклад, право на життя, свободу слова, освіту, тощо). Завданням групи є створити плакат, який буде відображати значення та важливість даного права. Плакат може містити текст, малюнки, фото, інформаційні графіки.

8. Тестові завдання:

1. Який з перелічених не є виміром розширення людських прав?
 - А) Змістовний
 - Б) Суб'єктний
 - В) Історичний
 - Г) Просторовий

2. Який з наведених прикладів НЕ ілюструє суб'єктний вимір розширення людських прав?
 - А) Надання виборчого права жінкам
 - Б) Визнання прав дітей
 - В) Визнання права на цивільні партнерства
 - Г) Скасування цензури

3. Що з перерахованого НЕ є ознакою людських прав?

- А) Фундаментальність
- Б) Загальність і рівність
- В) Встановленість державою
- Г) Універсальність

4. Що з вказаного НЕ описує природний і невід'ємний характер людських прав?

- А) Людські права належать людині від народження
- Б) Людські права не можуть бути скасовані державою
- В) Людські права даровані державою
- Г) Людські права не залежать від волі і свідомості людей

5. Що з наведеного НЕ характеризує людські права?

- А) Закони не можуть суперечити людським правам
- Б) У випадку суперечності законів людським правам пріоритет мають людські права
- В) Людські права не мають переваги над законами
- Г) Суди зобов'язані тлумачити закони відповідно до людських прав

6. Які з перелічених прав НЕ є абсолютними?

- А) Право на свободу від катувань
- Б) Право на свободу слова
- В) Право на свободу від притягнення до кримінальної відповідальності без закону
- Г) Право на свободу від рабства

7. До якої групи належить право на свободу створення об'єднань громадян?

- А) Громадянські права
- Б) Політичні права
- В) Соціально-економічні права
- Г) Культурні права

8. Яке з перелічених прав НЕ належить до жодної з вказаних груп людських прав (громадянські, політичні, соціально-економічні, культурні)?

- А) Право на життя
- Б) Право на свободу слова
- В) Право на освіту
- Г) Право на доступ до інтернет

9. Що з переліченого НЕ є зобов'язанням держави у царині людських прав?

- А) Надання платних медичних послуг
- Б) Забезпечення права на життя
- В) Заборона рабства та торгівлі людьми
- Г) Забезпечення права на свободу слова

10. Який з перелічених способів НЕ є способом забезпечення права на освіту?

- А) Створення мережі державних шкіл
- Б) Надання стипендій пільг або соціальних кредитів
- В) Встановлення цензури в навчальних закладах
- Г) Запровадження інклюзивної освіти

Висновки

Таким чином, людські права не виникли водночас, люди постійно виборювали у держави визнання нею наявності людських прав та необхідності їх забезпечення органами публічної влади. Розгляд людських прав у історичному аспекті дозволяє виокремити три виміри розширення людських прав:

- змістовний: збільшення переліку прав, які визнаються та захищаються;
- суб'єктний: розширення кола людей, за якими визнаються права;
- просторовий: поширення концепції прав людини за межі європейського (західного) регіону.

Людські права розглядаються як невід'ємні можливості людини, які належать кожній людині від народження. Їх не можна дарувати або відбирати. Вони є універсальними та однаковими для всіх людей. Держава зобов'язана поважати, забезпечувати та захищати права людини.

Людським правам властива вертикальність. Вертикальність в контексті людських прав підкреслює, що основним суб'єктом забезпечення цих прав є держава. Держава має основний обов'язок поважати, захищати і забезпечувати права своїх громадян. Однак, разом з цим, вертикальність визначає, що саме держава виступає як потенційний порушник цих прав, особливо тоді, коли вона не дотримується міжнародних стандартів або власних конституційних гарантій. Таким чином, держава, як основний суб'єкт правового регулювання, несе відповідальність перед своїми громадянами та міжнародним співтовариством за забезпечення прав і свобод кожної людини.

Зобов'язання держави у царині людських прав:

- поважати: не порушувати людські права;
- забезпечувати: створювати умови для реалізації прав людини;
- захищати: захищати людські права від порушень з боку інших осіб.

Види людських прав:

Громадянські: гарантують особисту свободу та недоторканість.

Політичні: дають можливість брати участь в управлінні державою.

Соціально-економічні: гарантують гідні умови життя та розвитку.

Культурні: гарантують свободу творчості та доступ до культурних цінностей.

Важливо пам'ятати, що людські права – це не просто абстрактні поняття, а життєво важливі принципи, які гарантують нам гідне життя.

ГЛОСАРІЙ

Абсолютні права

сукупність людських прав, які не можуть бути обмежені ні за яких умов.

Відносні права

сукупність людських прав, які можуть бути обмежені за низки умов: законність, легітимна мета, необхідність такого обмеження у демократичному суспільстві

Громадянські права

сукупність основоположних свобод, які гарантують людям особисту свободу та недоторканість

Культурні права

сукупність прав та свобод, які забезпечують людям можливість вільного духовного розвитку та участі у культурному житті

Людські права

фундаментальні, універсальні, загальні та рівні можливості, які випливають з природних характеристик людини і мають пріоритет перед законодавством

Політичні права

основоположні права, які надають людині можливість участі у політичному процесі, впливати на формування влади та прийняття рішень у державі

Соціально-економічні права

сукупність прав, які забезпечують людям гідний рівень життя та можливість реалізувати свій економічний потенціал

Використані джерела:

Council of Europe. (1950). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

ТЕМА 6. Інститути ЄС

1. Європейський парламент.
2. Рада Європейського Союзу та Європейська рада.
3. Європейська комісія.
4. Суд справедливості Європейського Союзу.

Після вивчення цієї теми Ви зможете:

- назвати і коротко охарактеризувати 5 функцій Європейського парламенту та описати як набуття Україною членства ЄС вплине на діяльність Європарламенту;
- пояснити 4 функції, що виконує Рада ЄС та відрізнити Раду ЄС і Європейську раду;
- розкрити зміст 4 функцій Європейської комісії та описати 6 пріоритетних напрямів її діяльності;
- назвати 3 основні категорії справ, що розглядаються Судом справедливості та відмежувати Суд справедливості від Загального суду.

Ключові слова: Європейська комісія, Європейський парламент, Європейська рада, Рада ЄС, Суд справедливості ЄС.

Рекомендована література:

1. Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика Європейської інтеграції» URL <https://eugov.chmnu.edu.ua/miltymediinyi-posibnyk/>
2. Європейський Зелений Курс (2021). URL <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/posolstvo/galuzeve-spivrobotnictvo/klimat-yevropejska-zelena-ugoda>

Рекомендовані до перегляду фільми (відео):

1. Як влаштований Європейський союз?. URL <https://www.youtube.com/watch?v=OsIv5qeSIYY>

2. Borchardt, Klaus-Dieter (2016). The ABC of EU law. URL <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d4f8cde-de25-11e7-a506-01aa75ed71a1>

3. What does the Commission do? URL <https://audiovisual.ec.europa.eu/en/video/I-219808?lg=EN&sublg=en>

4. Welcome to the Council. URL <https://newsroom.consilium.europa.eu/events/20201214-welcome-to-the-council>

ТЕОРЕТИЧНА ЧАСТИНА:

1. Європейський парламент

Однією з основних цінностей ЄС є демократія. Вона передбачає, що влада належить народу і що народ має право впливати на прийняття рішень, які його стосуються. Важливою гарантією реалізації демократії в ЄС є наявність Європейського парламенту. Парламент є єдиним інститутом ЄС, який обирається прямим голосуванням громадян. Він має широкі повноваження у сфері законодавчої, бюджетної та зовнішньої політики.

Функціонування Європарламенту дозволяє громадянам ЄС брати участь у формуванні політики Союзу. Парламент може приймати закони, затверджувати бюджет, затверджувати угоди про вступ нових держав до ЄС, а також контролювати роботу інших інститутів ЄС.

Відтак, Європейський парламент є важливою ланкою в системі демократії в ЄС. Він забезпечує, щоб влада в Союзі належала народу і що громадяни могли впливати на прийняття рішень, які їх стосуються. Завдяки діяльності Європарламенту громадяни ЄС мають реальний вплив на прийняття рішень, які впливають на їхнє життя.

Європейський парламент є законодавчим органом Європейського Союзу. Він обирається прямим голосуванням громадян ЄС кожні п'ять років. Парламент є єдиним інститутом ЄС, який обирається безпосередньо громадянами.

Хоча варто пам'ятати, що Європейський парламент не є типовим органом законодавчої влади, як це властиво національним парламентам. Законодавча функція реалізується переважно спільно з іншими інституціями ЄС

Європарламент розташований у Страсбурзі (Франція), Брюсселі (Бельгії) та Люксембурзі (Франція). У перших двох – відбуваються засідання парламенту, у останньому – знаходиться адміністрація Європарламенту.

Рис. 6.1. Функції Європейського парламенту

Європейський парламент здійснює наступні функції:

1. Представницька. Європарламент є демократично обраним органом, який представляє інтереси громадян ЄС. Члени парламенту обираються прямим голосуванням громадян ЄС, що забезпечує прямий зв'язок між обраними представниками та громадянами. Парламент відображає різноманіття європейського суспільства, представляючи різні політичні сили, культури тощо. Саме Європарламент є тією інституцією, що представляє безпосередньо інтереси громадян об'єднаної Європи.

Парламент сприяє взаємодії між громадянами ЄС та їх обранцями. Він відповідає на їхні петиції, організовує громадянські діалоги та висловлює їхні інтереси в рамках процесу прийняття рішень.

Представницька функція Європарламенту є важливою гарантією реалізації демократії в Європейському Союзі. Вона забезпечує, щоб влада в Союзі належала народу і що громадяни могли впливати на прийняття рішень, які їх стосуються. Парламент може блокувати законопроекти, які не відповідають інтересам громадян, вимагати від інших інститутів ЄС пояснень щодо їхніх дій, а також може проводити слухання з питань, що цікавлять громадян.

«Європейський парламент заслужив репутацію відданого покровителя основоположних людських прав і демократії. У єдиній установі ЄС, яка обирається прямими виборами, депутати Європарламенту борються проти нових і старих загроз основним свободам.

Основоположні права поширюються на всіх людей в ЄС, незалежно від їх статусу чи походження. Деякі з цих свобод такі ж старі, як Європа: життя і свобода, думка і вираження поглядів. Але інші довелося змінити, щоб йти в ногу з часом. Захист особистих даних чи заборона клонування людини були далекі від думки перших обраних депутатів Європарламенту приблизно чотири десятиліття тому» (European Parliament).

«Будь-який громадянин Союзу, а також будь-яка фізична або юридична особа, яка проживає або має свою юридичну адресу в країні-члені, має право індивідуально чи у співдружбі з іншими громадянами або особами подати петицію до Європейського парламенту з питань, які входять до сфери діяльності Союзу та безпосередньо стосуються його, її або його інтересів» (Of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union, 2016).

2. Законодавча. Європарламент разом з Радою ЄС є законодавчим органом ЄС. Парламент має право приймати акти, які діють в усіх державах-членах ЄС. Цю функцію Європарламент виконує разом з

іншими інституціями ЄС. Європарламент має право законодавчої ініціативи.

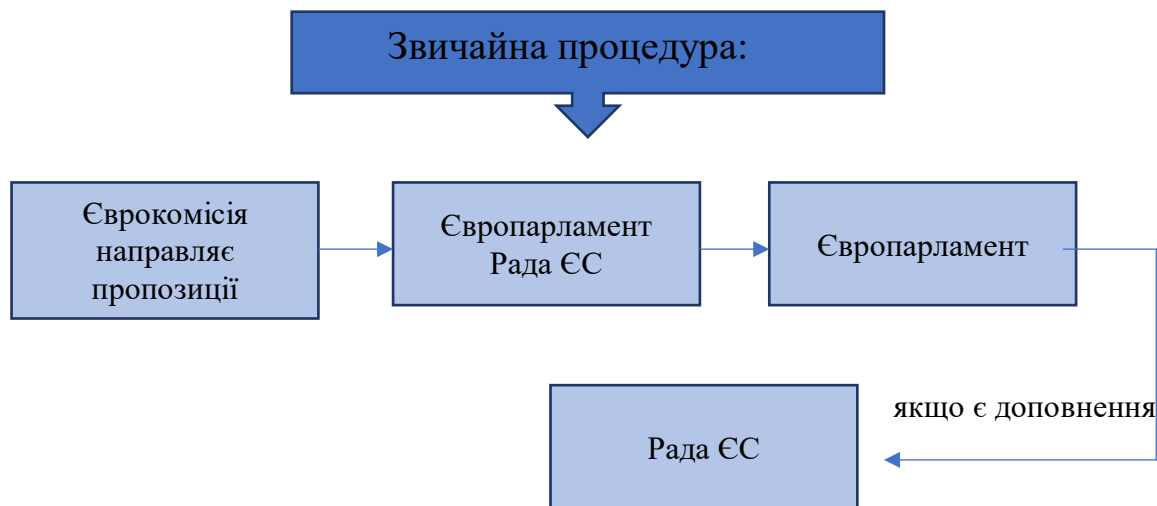

Рис. 6.2. «Звичайна» законодавча процедура

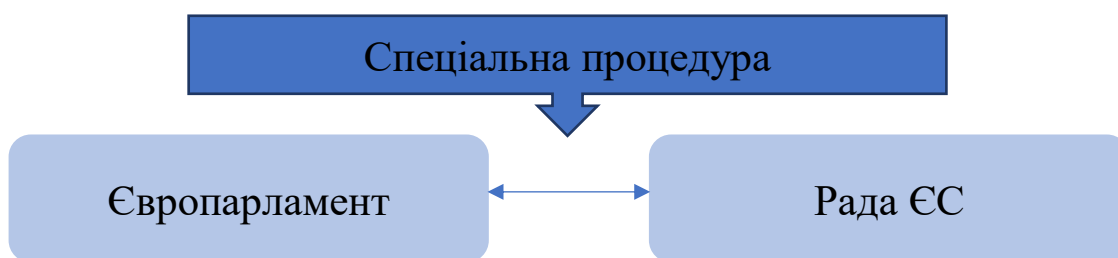

Рис. 6.3. «Спеціальна» законодавча процедура

3. Бюджетна. Парламент має право затверджувати бюджет ЄС, визначаючи розподіл коштів на різні програми та діяльності. Європейський парламент може вносити зміни до бюджету, а також вимагати від інших інститутів ЄС пояснень щодо використання бюджетних коштів.

4. Функція контролю. Парламент виконує функцію контролю за іншими інституціями ЄС, такими як Європейська Комісія. Він може висловлювати недовіру Комісії, що може призвести до її відставки. Європарламент наділений правом звернення до Суду Правосуддя ЄС щодо правомірності законодавчих актів ЄС. Європарламент призначає омбудсмена, який розглядає звернення громадян ЄС (сіб, які на законних

підставах перебувають на території держав-членів ЄС) щодо порушень, допущених у діяльності інституцій ЄС.

5. Консультативна. Консультативна функція Європарламенту є важливим засобом участі Парламенту в процесі прийняття рішень в ЄС. Вона дозволяє Парламенту висловити свою думку з важливих питань, які впливають на життя громадян ЄС. Ця функція полягає в тому, щоб надавати консультації іншим інститутам ЄС з відповідних питань. Європарламент може надавати консультації з інших питань, які його стосуються, наприклад, з питань зовнішньої політики, торгівлі та економічної політики. Європарламент наділений окремими повноваженнями у процедурі прийняття нових членів ЄС.

Склад Європарламенту – 705 депутатів, що були обраних у 27 країнах-членах ЄС. З 1979 р. депутатів обирають шляхом загального прямого голосування на п'ятирічний термін. Депутати поділяються на політичні групи, які об'єднують депутатів, які мають схожі політичні погляди.

Головою Європарламенту є президент, який обирається депутатами на два з половиною роки. Президент відповідає за проведення засідань Парламенту та за виконання його рішень.

ЗВЕРНІТЬ УВАГУ!!! З моменту набуття Україною членства ЄС, Україна отримає право на представництво у Європарламенті, висунання кандидатів на обрання євродепутатами (вибори відбуваються на пропорційній основі) на наступних виборах. При цьому, зважаючи на кількість населення України таке представництво буде достатньо кількісним (а відтак і впливовим – рішення Європарламенту приймаються переважно більшістю голосів). Що, у свою чергу, ставить вимоги до українців. Зокрема, громадяни України, вибираючи своїх представників у Європейський парламент, повинні розуміти і вдумливо підходити до вибору кандидатів, керуючись цінностями демократії, принципами рівності та недискримінації. Особливу увагу слід звертати на розуміння завдань та мети ЄС, щоб вибрані представники ефективно взаємодіяли з іншими членами Європарламенту, сприяли спільним інтересам та сприяли розвитку взаємовигідних відносин. Україна, як член ЄС, стане частиною спільного європейського простору, і забезпечення демократії та захист цінностей громадян буде важливою складовою успішної її інтеграції в європейську родину.

2. Рада Європейського Союзу та Європейська рада

На відміну від Європарламенту та Європейської комісії, Рада ЄС та Європейська рада представляють інтереси держав-членів ЄС.

Європейська рада включає до свого складу глав держав-членів ЄС чи глав урядів держав-членів ЄС, відповідно, основним призначенням цього інституту є визначення політики і пріоритетів діяльності ЄС. До складу Європейської ради входять також Голова Європейської ради (який обирається строком на два з половиною роки, але може бути обраний ще на один термін) та Президент Європейської комісії.

Рада ЄС складається з 27 міністрів від кожної держави-члена, які відповідають за різні сфери політики ЄС. При цьому, які це міністри визначається залежно від питання, що вирішується радою. Так, якщо питання стосується охорони довкілля, то на Раді мають бути присутні міністри, що уряду держав-членів, що відповідають за сферу охорони навколишнього природного середовища; якщо це питання аграрного виробництва – то збираються міністри, що відповідальні за цю сферу. При цьому у засіданні Ради ЄС бере участь відповідний єврокомісар (але без права голосу). Держави-члени головують у Раді півроку. При цьому 3 члени, які головують протягом 18-місячного строку співпрацюють.

«Фактично Європейська рада приймає програму дій, а реальним змістом її наповнює Рада ЄС в тісній взаємодії з Європейським парламентом і Європейською комісією. Саме ця тріада і визначає по суті всю поточну політику ЄС.» (Сорока).

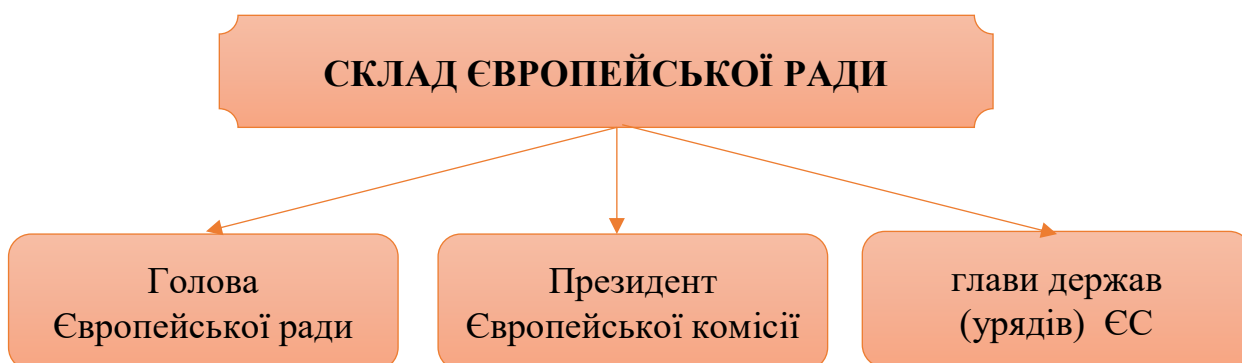

Рис. 6.4. Склад Європейської ради

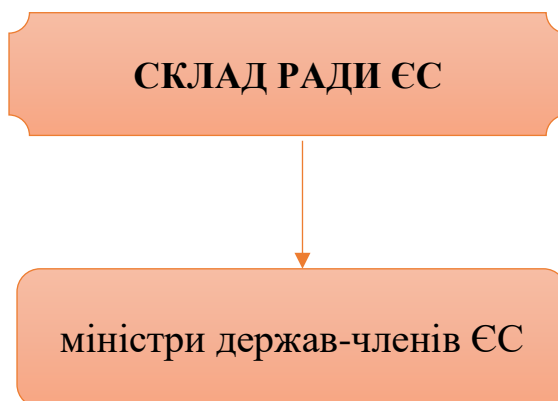

Рис. 6.5. Склад Ради ЄС

Європейська рада – це ключова інституція ЄС, яка відіграє важливу роль в формуванні стратегічних напрямків та загальноєвропейської політики. Саме у визначенні стратегічних цілей та напрямків розвитку ЄС і полягає основна функція Європейської ради.

Європейська рада надає політичне керівництво та координацію для важливих питань, таких як економічна політика, безпека, зовнішні відносини та інші стратегічні аспекти.

Рада ЄС є законодавчим органом ЄС, а також має важливі функції у сфері бюджету, зовнішньої політики та внутрішніх справ. Рішення Ради ЄС приймаються зазвичай більшістю голосів (проста більшість – для процедурних питань; кваліфіковані більшість¹ – переважна більшість питань). Однак у деяких сферах, таких як оподаткування, вступ нових членів, надання нових прав громадянам ЄС, безпека та ін., рішення приймаються одноголосно.

¹ При цьому йдеться не про відсоток голосів присутніх міністрів, а про «вагу» голосів держави-члена ЄС: У державах різна кількість населення, відтак, міністр представляє відповідну кількість населення своєї держави. Так, наприклад, голос міністра з Німеччини репрезентує 18,72 % населення ЄС. Кваліфікована більшість становить 55 % держав-членів, які мають представляти не менше 65 % населення ЄС.

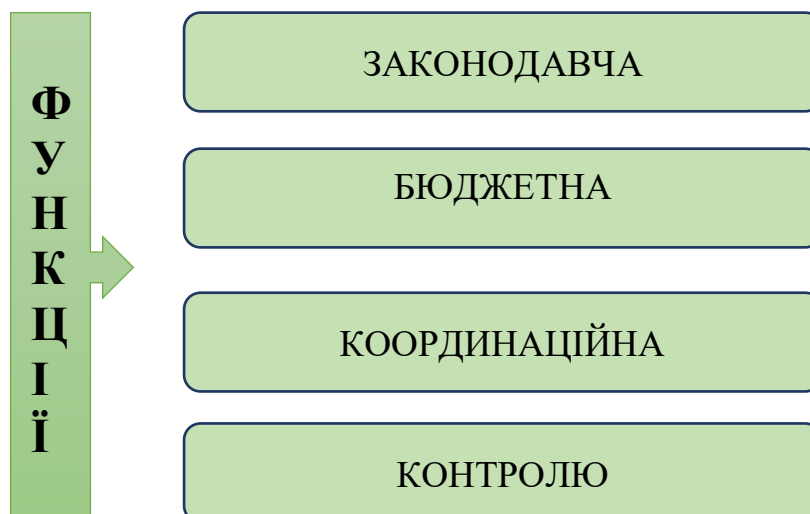

Рис. 6.6. Функції Ради ЄС

1. Законодавча функція: Рада ЄС разом з Європейським парламентом здійснює законодавчу діяльність.

Законодавчий процес у ЄС передбачає співпрацю Ради ЄС та Європейського парламенту. У більшості випадків законодавчий акт ЄС приймається за процедурою спільного прийняття рішень. Ця процедура передбачає, що Рада ЄС та Європейський парламент мають рівні права у процесі прийняття рішення.

Процедура спільного прийняття рішень складається з наступних етапів:

- Європейська комісія розробляє пропозицію законодавчого акту.
- Рада ЄС розглядає пропозицію та приймає свою позицію.
- Європейський парламент розглядає позицію Ради ЄС та може внести свої зміни.
- Рада ЄС розглядає зміни Європейського парламенту та приймає остаточне рішення.

2. Бюджетна функція: Рада ЄС спільно з Європейським парламентом приймає бюджет ЄС. Процес прийняття бюджету ЄС збігається у загальному з описаним вище законодавчим процесом ЄС.

3. Координаційна. Рада ЄС координує діяльність країн-членів ЄС у різних сферах політики.

Рада ЄС координує діяльність держав-членів ЄС у сфері торгівлі. Вона забезпечує узгодженість торговельної політики ЄС із політикою держав-членів ЄС.

Рада ЄС координує діяльність держав-членів ЄС у сфері охорони здоров'я. Вона сприяє співробітництву між країнами-членами ЄС у розробці та реалізації політики охорони здоров'я.

Рада ЄС координує діяльність держав-членів ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ. Вона допомагає державам-членам ЄС виконувати зобов'язання, які вони взяли на себе в межах спільної політики у сфері юстиції та внутрішніх справ.

Координаційна функція Ради ЄС є складною і багатогранною. Вона вимагає від Ради ЄС ефективної взаємодії з іншими органами ЄС, а також із державами-членами ЄС.

У повноваженнях Ради ЄС розроблення зовнішньої і безпекової політики ЄС. Окрім цього Рада бере участь в укладенні міжнародних угод.

4. Функція контролю. Ця функція передбачає, що Рада ЄС здійснює контроль за діяльністю інших органів ЄС, а також за виконанням державами-членами ЄС зобов'язань, які вони взяли на себе в рамках ЄС.

Рада ЄС може вимагати від Європейської комісії надати інформацію про її діяльність та вимагати відставки члена Європейської комісії.

Рада ЄС може ініціювати процедури порушення проти держав-членів ЄС, які не виконують зобов'язання, які вони взяли на себе в рамках ЄС. Так, у випадку систематичного, серйозного порушення, Рада ЄС уповноважена призупинити окремі права держави-члена ЄС (але у цій процедурі задіяні й інші інституції ЄС).

Хоча контрольна функція Ради ЄС не є настільки розвиненою, як контрольна функція, наприклад, Європейського парламенту. Рада ЄС має обмежені повноваження щодо контролю.

3. Європейська комісія

Якщо Європейський парламент безпосередньо представляє інтереси громадян ЄС, то Європейська комісія відображає інтереси саме ЄС.

Європейська Комісія є однією з ключових інституцій ЄС і виконавчим органом ЄС. Заснована в 1958 році, Комісія має ряд важливих функцій, які спрямовані на забезпечення ефективного функціонування ЄС та захист інтересів його громадян.

На веб-порталі Європейської комісії (European Commission. Overview) її роль визначена наступним чином: «Сприяє загальним інтересам ЄС, пропонуючи та впроваджуючи законодавство, а також реалізуючи політику та бюджет ЄС».

Європейська Комісія складається з 27 єврокомісарів (по одному від держави-учасниці ЄС), які назначаються на п'ятирічний термін. Кожен комісар відповідає за конкретний сектор (єврокомісари представляють не державу-члена ЄС, а забезпечують спільні інтереси ЄС) і його обрання повинен схвалити Європейський парламент. Президент Комісії обирається Європейським парламентом за поданням Європейської Ради.

«Члени Комісії формують проектні групи під керівництвом віце-президента, кожна з яких займається однією з таких сфер політики: 1. Стійкий енергетичний союз із перспективною політикою зміни клімату; 2. Робочі місця, зростання, інвестиції та конкурентоспроможність; 3. Єдиний цифровий ринок; 4. Євро та соціальний діалог; 5. Бюджет і кадри» (Borchardt, 2016).

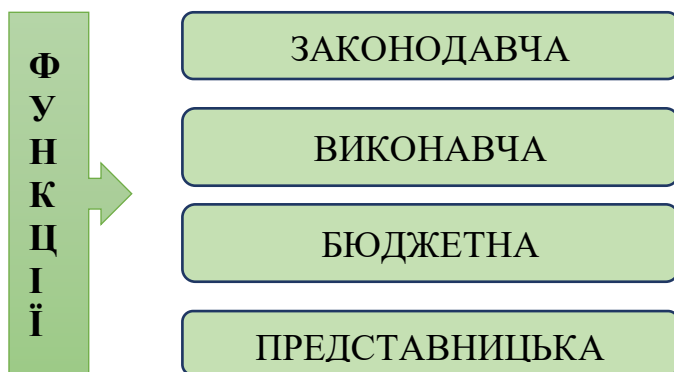

Рис. 6.7. Функції Європейської комісії

1. Законодавча. Комісія відіграє важливу роль у процесі прийняття законодавчих актів ЄС. Вона розробляє законодавчі пропозиції, які потім розглядаються Європейським парламентом і Радою Європейського Союзу.

Комісія є єдиною інституцією ЄС, яка вносить проекти законодавчих актів для ухвалення Парламентом і Радою, які: захищають інтереси ЄС та його громадян у питаннях, які не можуть бути ефективно вирішені на національному рівні; реалізуючи відповідне повноваження, Європейська комісія може запитувати відповідні технічні дані, консультуватися з експертами та взаємодіяти з громадськістю.

2. Виконавча. Європейська комісія відповідає за виконання політики ЄС. Після того, як законодавство ЄС прийнято, Комісія відповідає за його виконання. Вона наглядає за виконанням права ЄС державами-членами і може вживати заходів щодо держав, які порушують це право.

«Комісія також є «охоронцем права Союзу». Вона контролює застосування державами-членами та імплементацію первинного та вторинного законодавства Союзу, відкриває процедури порушення у разі будь-якого порушення права Союзу і, якщо необхідно, передає справу до Суду ЄС. Комісія також втручається, якщо будь-яка фізична чи юридична особа порушує законодавство Союзу, зокрема законодавство про конкуренцію, і накладає суворі покарання. За останні кілька років зусилля щодо запобігання зловживанням правилами Союзу стали основною частиною роботи Комісії» (Borchardt, 2016).

3. Бюджетна. Європейська комісія керує політикою ЄС і розподіляє фінансування ЄС, встановлює пріоритети витрат ЄС, разом із Радою та Парламентом складає річні бюджети для затвердження Парламентом, а Рада контролює, як витрачаються гроші, під наглядом Палати аудиторів. Європейська комісія розробляє проекти бюджету, слідкує за його виконанням та забезпечує фінансовий контроль над різними програмами та проектами.

4. Представницька. Європейська комісія представляє ЄС у міжнародних організаціях і на міжнародних переговорах. Вона також відповідає за ведення переговорів про нові угоди про співпрацю з державами та міжнародними організаціями.

Європейська комісія є одним з найважливіших органів ЄС. Вона відіграє ключову роль у розробці і впровадженні політики ЄС. Комісія також відповідає за представництво ЄС у міжнародних організаціях і на міжнародних переговорах.

Європейська комісія має значний вплив на життя людей у всьому ЄС. Вона відповідає за розробку політики, яка регулює такі важливі сфери, як торгівля, сільське господарство, довкілля, транспорт, енергетика та ін. Європейська комісія також відповідає за розподіл фінансових ресурсів ЄС.

Європейська комісія працює на основі прозорих та демократичних принципів, включаючи участь різних зацікавлених сторін у процесі прийняття рішень. Вона співпрацює з іншими інституціями ЄС, зокрема з Європейським парламентом та Радою ЄС, для досягнення загальних цілей європейської інтеграції та розвитку.

Європейська комісія є ключовим гравцем у створенні єдиної європейської політики та забезпеченні її сталого розвитку. Її роль у зміцненні європейської інтеграції та сприянні економічного, соціального та політичного зростання ЄС визнається як на внутрішньому, так і на міжнародному рівні.

Пріоритети в діяльності Європейської комісії:

1. Європейський зелений курс. Європа як кліматично-нейтральний континент до 2050 року.

Європейський зелений курс – це визначена стратегія та план дій ЄС для досягнення сталого розвитку та боротьби з кліматичними змінами. Його основною метою є перетворення Європи на перший кліматично нейтральний континент до 2050 року. Курс передбачає зменшення

викидів парникових газів, підтримку використання відновлювальних джерел енергії, підвищення енергоефективності та сприяння циркулярній економіці (European Commission).

Європейський зелений курс включає в себе ініціативи з удосконалення сільського господарства, виробництва, транспорту та будівництва для зменшення впливу на навколишнє середовище. Крім того, він спрямований на підтримку інновацій та зелених технологій, а також на створення зелених робочих місць та розвиток регіональних громад.

Цей амбіційний план розглядається як ключовий крок у вирішенні проблем зміни клімату та сприянні відновленню природи, одночасно стимулюючи економічний розвиток та підвищення якості життя громадян ЄС.

2. Економіка, що працює на людей. Цей напрям діяльності Європейської комісії покликаний створити справедливий, стійкий економічний розвиток. Цей підхід фокусується на підтримці гідної праці, соціальній справедливості та забезпеченні відкритої та справедливої економічної системи.

Європейська комісія працює над створенням умов для стабільного зростання з рівнем зайнятості, що сприяє підвищенню якості життя громадян ЄС. Ініціативи в рамках цього напрямку включають заходи для боротьби з нерівністю, підтримку підприємництва, а також розвиток навичок та освіти, щоб забезпечити адаптацію працівників до змін у сучасному світі.

Економіка, що працює на людей, спрямована на впровадження інновацій та цифрових технологій так, щоб вони приносили користь населенню, зберігаючи при цьому принципи екологічної сталості. Цей підхід розглядається як ключовий інструмент для забезпечення взаємодії економічного зростання з соціальною справедливістю та збереженням природних ресурсів.

3. Європа цифрової ери. Цей напрям спрямований на формування інноваційного та конкурентоспроможного цифрового суспільства. Ця

стратегія фокусується на розвитку цифрової інфраструктури, сприянні цифровій трансформації різних галузей.

Ініціативи такого плану включають в себе регулювання цифрового ринку, заходи для забезпечення кібербезпеки та заохочення інновацій у сфері штучного інтелекту та інших передових технологій.

Напрямок передбачає підтримку освіти та розвиток навичок, щоб громадяни були готові до викликів цифрового світу. Комісія прагне забезпечити інклюзивний характер цифрового розвитку, зменшуючи цифровий розрив та надаючи всім можливість активно використовувати переваги цифрових технологій.

4. Просування європейського способу життя. Напрямок спрямований на сприйняття Європи як союзу рівних можливостей, де всі європейці мають однаковий доступ до можливостей та благополуччя. Цей підхід передбачає зменшення соціальних та економічних нерівностей, підвищення якості життя та забезпечення справедливого розподілу благ і можливостей. Комісія спрямовує свої зусилля на створення справедливого та збалансованого суспільства, де кожен має можливість розвивати свій потенціал та сприяти загальному добробуту Європи.

5. Захист інтересів громадян та підтримка європейських цінностей. Комісія виступає «сторожем» Договорів ЄС і прав громадян ЄС, реагуючи на порушення та вживаючи заходи для захисту прав та свобод.

6. Сильніша Європа у світі. Напрямок спрямований на зміцнення ролі ЄС на міжнародній арені та розвиток стратегій для ефективного вирішення глобальних викликів.

Комісія прагне підвищити вплив ЄС у справах міжнародної політики, зокрема шляхом зміцнення дипломатичної активності та співпраці з іншими регіонами. Європейська комісія активно працює над розширенням свого економічного, політичного та культурного впливу з метою сприяти стабільності та розвитку у всьому світі, визначаючи Європу як ключового гравця в міжнародній арені.

4. Суд справедливості Європейського Союзу.

Суд справедливості Європейського Союзу – це одна з ключових інституцій ЄС, яка відіграє важливу роль у забезпеченні єдності правової системи ЄС та розгляді справ, пов'язаних із застосуванням та тлумаченням права ЄС.

Суд справедливості ЄС (the Court of Justice of the European Union) складається з Суду справедливості (Court of Justice) та Загального суду (General Court).

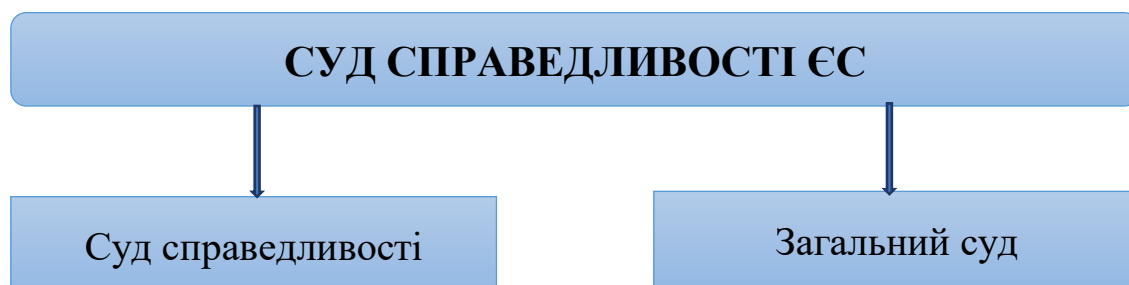

Рис. 6.8. Структура Суду справедливості ЄС

Суд справедливості ЄС доволі часто також йменується (у наукових і публіцистичних виданнях) як Суд ЄС.

«З моменту заснування Суду ЄС у 1952 році його місія полягала в забезпеченні «дотримання права» «під час тлумачення та застосування» Договорів. У рамках цієї місії Суд ЄС: перевіряє законність актів інституцій ЄС, забезпечує дотримання державами-членами зобов'язань за Договорами та тлумачить право ЄС на запит національних судів та трибуналів. Таким чином, Суд є судовою владою ЄС і, у співпраці з судами та трибуналами держав-членів, він забезпечує однакове застосування та тлумачення права ЄС.

Суд ЄС, який знаходиться в Люксембурзі, складається з двох судів: Суду і Загального суду (створений у 1988 році). Трибунал цивільної служби, заснований у 2004 році, припинив свою діяльність 1 вересня 2016 року після того, як його юрисдикцію було передано Загальному суду в контексті реформи судової структури ЄС.

Оскільки кожна держава-член має свою власну мову та спеціальну правову систему, Суд ЄС є багатомовною установою. Його мовний

режим не має еквівалента в жодному іншому суді світу, оскільки кожна з офіційних мов ЄС може бути мовою справи. Від Суду вимагається повністю дотримуватися принципу багатомовності через необхідність спілкуватися зі сторонами мовою провадження та забезпечити поширення його прецедентного права в державах-членах» (Court of Justice of the European Union).

**Суд справедливості
(Court of Justice)**

До складу Суду справедливості входить по 1 судді від кожної з держав-членів ЄС, та 11 генеральних адвокатів, що їм допомагають.

Кожен суддя призначається на строк шість років (з можливістю повторного призначення), а голова Суду обирається самими суддями на трирічний термін. Генеральні адвокати також призначаються на строк шість років. Призначення відбувається за згодою урядів держав ЄС.

Генеральні адвокати – це незалежні юристи, які працюють у Суді. Їхня роль полягає в тому, щоб надавати незалежні юридичні висновки у справах, які розглядаються Судом. Вони повинні мати високу кваліфікацію та досвід у галузі права ЄС.

У своїх висновках Генеральні адвокати аналізують факти та аргументи сторін у справі, а також тлумачать норми права ЄС. Вони також можуть пропонувати Суду ЄС прийняти певне рішення у справі. Висновки Генеральних адвокатів не є обов'язковими для Суду. Однак ці висновки часто мають значний вплив на рішення Суду.

Генеральні адвокати відіграють важливу роль у забезпеченні верховенства права в Європейському Союзі. Вони допомагають гарантувати, що норми права ЄС застосовуються однаково в усіх державах-членах. Також висновки Генеральних адвокатів сприяють розвитку права ЄС та забезпеченню його ефективності.

Засідання суду відбуваються у складі палат (з 3 або 5 суддів) або у складі Великої палати. Суд розглядає справи, пов'язані із застосуванням та тлумаченням права ЄС. Суд засідає у повному складі в окремих випадках, передбачених Статутом Суду (включаючи провадження щодо звільнення Європейського омбудсмена або члена Європейської комісії, який не виконав своїх обов'язків), і якщо Суд вважає, що справа має виняткове значення. Він засідає у Великій палаті на прохання держави-члена або установи, яка є стороною у справі, а також у особливо

складних чи важливих справах. Інші справи розглядаються палатами з трьох або п'яти суддів. Голови палат з п'яти суддів обираються на три роки, а палат з трьох суддів - на один рік (Court of Justice of the European Union).

Найчастіше у Суді розглядаються такі види проваджень:

- провадження щодо забезпечення примусового виконання зобов'язань державами-членами ЄС;
- провадження щодо оскарження актів інституцій ЄС;
- преюдиціальні провадження (Петров, 2019).

Преюдиціальні провадження у Суді – це процедура, за якою національні суди держав-членів ЄС можуть звернутися до Суду за роз'ясненням норм права ЄС. Ця процедура є важливою гарантією того, що норми права ЄС застосовуються однаково в усіх державах-членах. Преюдиціальні провадження можуть бути розпочаті будь-яким національним судом держави-члена ЄС, який розглядає справу, у якій виникає питання щодо тлумачення норм права ЄС. Національний суд повинен вирішити справу на підставі норм права ЄС, але якщо він має сумніви щодо тлумачення цих норм, може звернутися до Суду за роз'ясненням.

**Загальний суд
(General Court)**

Загальний суд, також відомий як Суд першої інстанції, є однією з двох складових Суду ЄС.

Склад Загального суду включає по два судді з кожної країни-учасниці. Судді призначаються за згодою урядів цих держав після консультацій з комісією, яка відповідає за оцінку кандидатів на відповідність обов'язкам судді. Термін повноважень суддів складає 6 років і може бути продовжений. Судді обирають свого Президента із числа суддів на 3 роки, а також призначають Секретаря на 6 років.

На противагу Суду справедливості, у Загальному суді відсутні постійні генеральні адвокати. Однак, в окремих випадках їх функції може виконувати сам суддя. Справи в цьому суді вирішуються палатами, які складаються з 5 або 3 суддів, або, у певних ситуаціях, суддею

одноособово. Крім того, формою діяльності суду є засіданнях Великої палати, що складається з 15 суддів (у випадку складної справи чи важливої справи). Голови палат, що складаються з 5 суддів, обираються серед суддів на 3 роки (Court of Justice of the European Union).

Цей суд уповноважений розглядати та вирішувати: позови, подані фізичними чи юридичними особами проти актів інституцій Європейського Союзу (що адресовані цим особам чи мають безпосереднє та особисте відношення) та проти нормативних актів (які безпосередньо стосуються їх і які не передбачають заходів щодо реалізації), а також позови щодо бездіяльності цих інституцій; наприклад, позов, поданий підприємством щодо рішення Комісії про накладення на нього штрафу; позови, подані державами-членами проти Комісії; позови, подані країнами-членами проти Ради, що стосуються актів щодо державної допомоги, демпінгу тощо; позови щодо відшкодування шкоди, завданої інституціями чи агентствами ЄС чи їх персоналом; позови, засновані на контрактах, укладених ЄС, які прямо надають юрисдикцію Загальному суду; позови, пов'язані з інтелектуальною власністю; спори між інституціями ЄС та їхнім персоналом (трудові відносини та галузь соціального забезпечення). Рішення цього суду можуть бути оскаржені протягом 2 місяців до Суду справедливості, обмежуючись питаннями права (Court of Justice of the European Union).

Наприклад, це можуть бути позови, які подає компанія проти рішення Комісії про накладення штрафу на цю компанію; позови, які подаються державами-членами проти Комісії; позови, які подаються державами-членами проти Ради, що стосуються актів, прийнятих у сфері державної допомоги, заходів захисту торгівлі (демпінгу) та актів, що реалізують імплементаційні повноваження; позови про відшкодування шкоди, заподіяної інституціями, органами, офісами чи агентствами ЄС чи їх персоналом; позови, що базуються на контрактах, укладених ЄС, які прямо надають юрисдикцію Загальному суду; позови, пов'язані з інтелектуальною власністю; спори між інституціями ЄС та їхнім персоналом щодо трудових відносин і системи соціального забезпечення.

Рішення Загального суду можуть бути оскаржені протягом двох місяців до Суду справедливості, обмежуючись питаннями права.

Справи Загального суду:

«Навколишнє середовище та захист прав споживачів. В межах ЄС генетично модифіковані організми (ГМО) можуть продаватися лише за умови їх дозволу. У 2010 році Комісія дозволила реалізувати генетично модифіковану картоплю Amflora після отримання наукового висновку, який свідчить про те, що картопля Amflora не представляє небезпеки для здоров'я людини та навколишнього середовища. Суд загальної юрисдикції скасував цей дозвіл на підставі процедурних помилок, зокрема, через те що Комісія не подала проект дозволу компетентним комітетам. Угорщина проти Комісії, Т-240/10, 13 грудня 2010 року» (Сорока).

ПРАКТИЧНА ЧАСТИНА:**Практичні завдання, теми для обговорення, кейси та ін.**

1. Робота в малих групах: Уявіть ситуацію, що Україна вже є членом ЄС. Опишіть, як реалізація Вами права брати участь у виборах Президента України та народних депутатів може впливати на політику ЄС? Чи є якийсь зв'язок між вказаними виборами та політикою ЄС?

2. Робота групою+рольова гра: Легенда: Засідання Ради ЄС стосується питань охорони довкілля. Кожен учасник курсу є міністром однієї з держав-членів ЄС, відповідальним за сферу охорони довкілля (залежно від кількості учасників курсу, одна особа може бути єврокомісаром, доповідаючи з відповідного питання, декілька осіб можуть виконувати роль технічного персоналу щодо підрахунку голосів тощо).

Ознайомтесь з Калькулятором голосування: <https://www.consilium.europa.eu/en/council-eu/voting-system/voting-calculator/> для визначення «ваги» вашого голосу, запропонуйте для обговорення питання, за яким треба прийняти рішення (кваліфікованою більшістю).

Визначте переваги та недоліки такої системи голосування.

Вид голосування	Позитиви	Недоліки
Кваліфікована більшість	1. 2. 3.	1. 2. 3.

3. Рольова гра (можливе поєднання з роботою у малих групах): Уявіть себе членом однієї з вивчених інституцій ЄС (або європарламентарем, або суддею Суду справедливості, або суддею Загального суду, або єврокомісаром і т.д.). У Вас зустріч зі студентами курсу євроінтеграції, які хочуть більше дізнатися про Вашу діяльність.

Розкажіть про себе, свою діяльність, дайте відповіді на питання студентів.

4. Робота в малих групах: Кожна з груп опрацьовує одну з можливостей громадян ЄС висловити свій погляд щодо політики ЄС або запропонувати зміни чи нову політику.

1) можливість надіслати відповідь на публічну консультацію Комісії з питання, яке вас хвилює: https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say_en

2) подання Європейської громадської ініціативи: <https://citizens-initiative.europa.eu/en>

3) подання офіційної скарги, якщо ви вважаєте, що законодавство ЄС у вашому випадку не застосовується належним чином: https://commission.europa.eu/about-european-commission/contact/problems-and-complaints_en

5. Сенкан: Спробуйте скласти сенкан щодо однієї з інституцій ЄС.

Сенкан - японська поетична форма, що складається з п'яти рядків із фіксованою кількістю слів у кожному рядку, яка зазвичай використовується для вираження почуттів, настрою або природних образів:

- 1 рядок: іменник (тема);
- 2 рядок: два прикметники (опис);
- 3 рядок: три дієслова (дія);
- 4 рядок: фраза з чотирьох слів(ставлення);
- 5 рядок: одне слово (висновок).

6. Тестові завдання:

1. Яка з вказаних інституцій уповноважена подавати проекти законодавчих актів до Європарламенту?

- А) Європейська рада;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;

Г) Суд ЄС.

2. Яка з вказаних інституцій обирається безпосередньо громадянами ЄС?

- А) Європейська рада;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;
- Г) Європейський парламент.

3. Яка з вказаних інституцій уособлює «виконавчу владу»?

- А) Європейська рада;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;
- Г) Європейський парламент.

4. Склад якої з названих інституцій включає міністрів держав-членів ЄС?

- А) Європейська рада;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;
- Г) Європейський парламент.

5. Склад якої з названих інституцій включає глав держав-членів ЄС?

- А) Європейська рада;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;
- Г) Європейський парламент.

6. Склад якої з названих інституцій включає єврокомісарів?

- А) Європейська рада;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;
- Г) Європейський парламент.

7. Яка з названих інституцій виконує завдання забезпечення однакової і послідовної інтерпретації та застосування права Європейського Союзу?

- А) Європейська рада;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;
- Г) Суд ЄС.

8. До складу якої інституції входять Генеральні адвокати?

- А) Загальний суд;
- Б) Рада ЄС;
- В) Європейська комісія;
- Г) Суд справедливості.

Висновки

Демократія, яка є однією з ключових цінностей ЄС, відображається у структурі та функціонуванні його парламенту. Перш за все, вибори до Європарламенту проводяться за принципами загального, рівного, та прямого голосування, що віддзеркалює основні принципи демократії. Громадяни ЄС мають можливість обирати своїх представників, віддавши свій голос за кандидата чи партію, яких вони вважають найбільш відповідними їхнім цінностям та поглядам.

Парламент ЄС виконує функцію законодавчого органу, приймаючи рішення щодо законів та політики Євросоюзу. Цей процес здійснюється відкритим і прозорим способом, з врахуванням різноманітних поглядів та інтересів представників різних держав-членів.

Європейська рада виконує ключову роль у формуванні стратегій та спрямована на визначення загальних напрямків розвитку Європейського Союзу, забезпечуючи важливу політичну координацію між державами-членами.

Рада ЄС виступає як ключовий елемент системи прийняття рішень у ЄС, граючи важливу роль у формуванні та реалізації спільної політики ЄС. Рада ЄС наділена повноваженнями у сфері законотворчості, прийняття бюджету та контролю за інституціями ЄС.

Виконавчі повноваження належать переважно Європейській комісії. Європейська комісія уповноважена ініціювати прийняття (зміни) законодавчих актів ЄС.

Суд ЄС відіграє важливу роль у забезпеченні однакової і послідовної інтерпретації та застосуванні права Європейського Союзу, що допомагає в утвердженні юридичної стабільності та захисту прав громадян та юридичних осіб в європейському просторі.

Водночас, важливо розглядати діяльність інституцій ЄС через призму їх співпраці та взаємодії, спрямованої на реалізацію цінностей, на яких засновано ЄС.

ГЛОСАРІЙ

Європейська комісія

виконавчий орган ЄС, відповідальний за забезпечення виконання права ЄС, ініціювання прийняття нового законодавства та управління бюджетом Союзу

Європейський парламент

законодавчий орган ЄС, обраний громадянами ЄС, який бере участь у прийнятті та обговоренні законодавства, представляє інтереси громадян та взаємодіє з іншими інституціями ЄС

Європейська рада

інститут ЄС, до якого входять глави держав-членів чи урядів, що являє собою вищий рівень політичного узгодження між державами-членами ЄС, завданням якого є обговорення та визначення загальних стратегічних напрямків та політичних пріоритетів

Рада ЄС

колегіальний орган, що складається з міністрів держав-членів ЄС, відповідальний за прийняття рішень та регулювання ключових питань у межах ЄС; наділений законотворчою функцією

Суд справедливості ЄС

судова інституція ЄС, що включає Суд справедливості та Загальний суд, завданням якої є забезпечення однакової і послідовної інтерпретації та застосування права ЄС

Використані джерела:

1. European Parliament. About Parliament. URL <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/democracy-and-human-rights>
2. Borchardt, Klaus-Dieter (2016). The ABC of EU law. URL <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d4f8cde-de25-11e7-a506-01aa75ed71a1>
3. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>
4. Court of Justice of the European Union. URL https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/en/
5. European Commission. Overview. URL https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-commission_en
6. European Commission. The European Green Deal. URL https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en
7. General Court. URL https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7033/en/
8. Of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Consolidated Versions. (2016/C 202/01). URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN>
9. Петров, Р.А. (ред.). (2019). Право Європейського Союзу. Харків, Право.
10. Сорока, С.В. Європейська Рада та Рада Європейського Союзу в структурі органів ЄС. Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика європейської інтеграції». URL <https://eugov.chmnu.edu.ua/>
11. Сорока, С.В. Суд Європейського Союзу як вища судова інстанція ЄС. Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика європейської інтеграції». URL: <https://eugov.chmnu.edu.ua/>

ДОДАТКИ

Додаток А.

ХАРТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА

Європейський Парламент, Рада та Комісія урочисто проголошують наступний текст як Хартію основних прав Європейського Союзу.

ХАРТІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ ПРО ОСНОВОПОЛОЖНІ ПРАВА

Народи Європи, створюючи дедалі тісніший союз між собою, мають намір розділити мирне майбутнє, засноване на спільних цінностях.

Усвідомлюючи свою духовну та моральну спадщину, Союз ґрунтується на неподільних універсальних цінностях людської гідності, свободи, рівності та солідарності; він базується на принципах демократії та верховенства права. Він ставить людину в центр своєї діяльності, встановлюючи громадянство Союзу та створюючи простір свободи, безпеки та справедливості.

Союз сприяє збереженню та розвитку цих спільних цінностей, поважаючи різноманіття культур і традицій народів Європи, а також національну ідентичність держав-членів та організацію їх органів державної влади на національному, регіональному та місцеві рівнях; він спрямований на сприяння збалансованому та сталому розвитку та забезпечує вільний рух людей, послуг, товарів і капіталу, а також свободу заснування.

З цією метою необхідно посилити захист основоположних прав у світлі змін у суспільстві, соціального прогресу та науково-технічного розвитку, зробивши ці права більш видимими в Хартії.

Ця Хартія підтверджує, з належним урахуванням повноважень і завдань Союзу та принципу субсидіарності, права, які впливають, зокрема, з конституційних традицій і міжнародних зобов'язань, спільних для держав-членів, Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, Соціальні хартії, прийняті Союзом і Радою

Європи, а також прецедентне право Суду Європейського Союзу та Європейського суду з прав людини. У цьому контексті Хартія тлумачиться судами Союзу та держав-членів з належним урахуванням пояснень, підготовлених під керівництвом Президії Конвенту, яка розробила проект Хартії та оновлена під керівництвом Президії Європейської Конвенції.

Користування цими правами тягне за собою відповідальність і обов'язки по відношенню до інших осіб, людської спільноти та майбутніх поколінь.

Тому Союз визнає права, свободи та принципи, викладені нижче.

РОЗДІЛ І ГІДНІСТЬ

Стаття 1

Людська гідність

Людська гідність є недоторканною. Її треба поважати і захищати.

Стаття 2

Право на життя

1. Кожна людина має право на життя.
2. Ніхто не може бути засуджений до смертної кари чи страчений.

Стаття 3

Право на особисту недоторканність

1. Кожен має право на повагу до фізичної та психічної недоторканності.

2. У сферах медицини та біології необхідно, зокрема, забезпечити наступне:

(a) вільну та інформовану згоду відповідної особи згідно до до процедур, встановлених законом;

(b) заборону евгенічних практик, зокрема тих, які спрямовані на селекцію осіб;

(c) заборону використовувати людське тіло та його частини як джерело фінансової вигоди;

(d) заборону репродуктивного клонування людей.

Стаття 4

Заборона катувань і нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання

Ніхто не може бути підданий катуванню або нелюдському, або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню.

Стаття 5

Заборона рабства та примусової праці

1. Нікого не може утримувати в рабстві чи підневільному стані.
2. Нікого не можна зобов'язати виконувати примусову або обов'язкову працю.
3. Торгівля людьми заборонена.

РОЗДІЛ II СВОБОДИ

Стаття 6

Право на свободу та особисту недоторканність

Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність.

Стаття 7

Повага до приватного і сімейного життя

Кожен має право на повагу до свого приватного і сімейного життя, житла і засобів зв'язку.

Стаття 8

Захист персональних даних

1. Кожен має право на захист своїх персональних даних.
2. Такі дані повинні оброблятися справедливо для певних цілей і на основі згоди відповідної особи або на іншій законній підставі, встановленій законом. Кожна людина має право на доступ до даних, які були зібрані стосовно неї, і право на їх виправлення.

3. Дотримання цих правил підлягає контролю з боку незалежного органу.

Стаття 9

Право на шлюб і право на створення сім'ї

Право на шлюб і право на створення сім'ї гарантується відповідно до національного законодавства, що регулює здійснення цих прав.

Стаття 10

Свобода думки, совісті та релігії

1. Кожна людина має право на свободу думки, совісті та релігії. Це право включає свободу змінювати релігію чи переконання, а також свободу одноосібно чи спільно з іншими, публічно чи приватно сповідувати релігію чи переконання під час богослужіння, навчання, відправлення культів і обрядів.

2. Право на відмову від військової служби з мотивів переконання совісті визнається відповідно до національного законодавства, що регулює здійснення цього права.

Стаття 11

Свобода вираження поглядів та інформації

1. Кожен має право на свободу вираження поглядів. Це право включає свободу дотримуватись своїх переконань, отримувати та поширювати інформацію та ідеї без втручання з боку державної влади та незалежно від кордонів.

2. Свобода та плюралізм ЗМІ повинні поважатися.

Стаття 12

Свобода зібрань і асоціацій

1. Кожен має право на свободу мирних зібрань і на свободу асоціацій на всіх рівнях, зокрема в політичних, профспілкових і громадських справах, що передбачає право кожного створювати і приєднуватися до профспілок для захисту своїх інтересів.

2. Політичні партії на рівні Союзу сприяють вираженню політичної волі громадян Союзу.

Стаття 13

Свобода мистецтва і науки

Мистецтво та наукові дослідження повинні бути вільними від обмежень. Академічна свобода повинна поважатися.

Стаття 14

Право на освіту

1. Кожна людина має право на освіту та на доступ до професійної підготовки та підвищення кваліфікації.

2. Це право включає можливість отримання безкоштовної обов'язкової освіти.

3. Поважається свобода засновувати навчальні заклади з належною повагою до демократичних принципів і право батьків забезпечувати освіту та навчання своїх дітей відповідно до їхніх релігійних, філософських і педагогічних переконань відповідно до національних законів, що регулюють здійснення такої свободи та права.

Стаття 15

Свобода вибору професії та право на працю

1. Кожен має право займатися працею і займатися професією, яку вільно обирає чи на яку вільно погоджується.

2. Кожен громадянин Союзу має свободу шукати роботу, працювати, реалізувати право заснування та надавати послуги в будь-якій державі-члені.

3. Громадяни третіх країн, яким дозволено працювати на території держав-членів, мають право на умови праці, еквівалентні умовам праці громадян Союзу.

Стаття 16

Свобода підприємницької діяльності

Визнається свобода ведення підприємництва відповідно до законодавства Союзу та національного законодавства та практики.

Стаття 17**Право власності**

1. Кожен має право володіти, користуватися, розпоряджатися і заповідати своє майно, набуте на законних підставах. Ніхто не може бути позбавлений свого майна, інакше як в суспільних інтересах, у випадках і на умовах, передбачених законом, за умови своєчасної справедливої компенсації за його втрату. Користування власністю може регулюватися законом настільки, наскільки це необхідно для загальних інтересів.

2. Інтелектуальна власність підлягає захисту.

Стаття 18**Право на притулок**

Право на притулок гарантується з належною повагою до норм Женевської конвенції від 28 липня 1951 року та Протоколу від 31 січня 1967 року щодо статусу біженців та відповідно до Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу (надалі іменовані «Договори»).

Стаття 19**Захист у разі переміщення, видворення або екстрадиції**

1. Колективне видворення заборонено.

2. Ніхто не може бути перміщений, видворений чи екстрадований до держави, де існує серйозний ризик того, що він чи вона буде підданий смертній карі, катуванням чи іншим нелюдським чи таким, що принижують гідність, поводженню чи покаранню.

**РОЗДІЛ III
РІВНІСТЬ****Стаття 20****Рівність перед законом**

Всі рівні перед законом.

Стаття 21**Заборона дискримінації**

1. Будь-яка дискримінація за будь-якою ознакою, такою як стать, раса, колір шкіри, етнічне чи соціальне походження, генетичні особливості, мова, релігія чи переконання, політичні чи будь-які інші погляди, належність до національної меншини, майновий стан, народження, інвалідність, вік або сексуальна орієнтація забороняється.

2. У межах сфери застосування Договорів і без шкоди будь-якому з їх конкретних положень забороняється будь-яка дискримінація за ознакою національності.

Стаття 22**Культурна, релігійна та мовна різноманітність**

Союз поважає культурну, релігійну та мовну різноманітність.

Стаття 23**Рівність між жінками та чоловіками**

Рівність між жінками та чоловіками має бути забезпечена в усіх сферах, включаючи зайнятість, роботу та оплату праці.

Принцип рівності не повинен перешкоджати збереженню або прийняттю заходів, які передбачають особливі переваги на користь недостатньо представленої статі.

Стаття 24**Права дитини**

1. Діти мають право на такий захист і піклування, які необхідні для їх благополуччя. Вони можуть вільно висловлювати свої погляди. Такі погляди враховуються з питань, які їх стосуються, відповідно до їх віку та зрілості.

2. У всіх діях, що стосуються дітей, незалежно від того, вживаються вони органами державної влади чи приватними установами, найкращі інтереси дитини мають бути пріоритетними.

3. Кожна дитина має право підтримувати на регулярній основі особисті стосунки та прямі контакти з обома своїми батьками, якщо це не суперечить її інтересам.

Стаття 25

Права людей похилого віку

Союз визнає та поважає права людей похилого віку вести гідне та незалежне життя та брати участь у соціальному та культурному житті.

Стаття 26

Інтеграція осіб з інвалідністю

Союз визнає та поважає право людей з інвалідністю користуватися заходами, спрямованими на забезпечення їхньої незалежності, соціальної та професійної інтеграції та участі в житті суспільства.

РОЗДІЛ IV СОЛІДАРНІСТЬ

Стаття 27

Право працівників на інформацію та консультації на підприємстві

Працівникам або їхнім представникам на відповідних рівнях повинні бути гарантовані своєчасна інформація та консультації у випадках та на умовах, передбачених законодавством Союзу та національними законами та практикою.

Стаття 28

Право на ведення колективних переговорів і дії

Працівники та роботодавці або їхні відповідні організації мають, відповідно до законодавства Союзу та національних законів і практики, право вести переговори та укласти колективні договори на відповідних рівнях і, у випадках конфлікту інтересів, вживати колективних заходів для захисту своїх інтересів, включаючи страйк.

Стаття 29

Право доступу до послуг з працевлаштування

Кожен має право на безкоштовний доступ до служби працевлаштування.

Стаття 30

Захист у разі необґрунтованого звільнення

Кожен працівник має право на захист від необґрунтованого звільнення відповідно до законодавства Союзу та національного законодавства та практики.

Стаття 31

Гідні та справедливі умови праці

1. Кожен працівник має право на умови праці, які забезпечують повагу до його чи її здоров'я, безпеки та гідності.

2. Кожен працівник має право на обмеження максимальної тривалості робочого часу, на щоденний і щотижневий відпочинок і на щорічну оплачувану відпустку.

Стаття 32

Заборона дитячої праці та охорона праці молоді

Забороняється застосування праці дітей. Мінімальний вік прийому на роботу не може бути нижчим за мінімальний вік закінчення школи без шкоди для таких правил, які можуть бути більш сприятливими для молодих людей, і за винятком обмежених відступів.

Молоді люди, які приймаються на роботу, повинні мати умови праці, які відповідають їхньому віку, і бути захищеними від економічної експлуатації та будь-якої роботи, яка може завдати шкоди їхній безпеці, здоров'ю або фізичному, розумовому, моральному чи соціальному розвитку або перешкодити їхній освіті.

Стаття 33

Сімейне та професійне життя

1. Сім'я користується правовим, економічним і соціальним захистом.

2. Для поєднання сімейного та професійного життя кожен має право на захист від звільнення з причини, пов'язаної з материнством, і право на оплачувану відпустку у зв'язку з вагітністю та пологами та на відпустку

по догляду за дитиною у зв'язку з народженням або усиновленням дитини.

Стаття 34

Соціальне забезпечення та соціальна допомога

1. Союз визнає та поважає право на соціальне страхування та соціальні послуги, що забезпечують захист у таких випадках, як материнство, хвороба, нещасні випадки на виробництві, неможливість самостійного існування або старість, а також у разі втрати роботи, відповідно до правил, встановлених законодавством Союзу та національними законами та практикою.

2. Кожен, хто проживає та переміщується на законних підставах у межах Європейського Союзу, має право на соціальне забезпечення та соціальні переваги відповідно до законодавства Союзу та національного законодавства та практики.

3. З метою боротьби з соціальною ізоляцією та бідністю Союз визнає та поважає право на соціальну та житлову допомогу, щоб забезпечити гідне існування для всіх тих, хто не має достатніх ресурсів, відповідно до правил, встановлених законодавством Союзу та національними законами і практикою.

Стаття 35

Охорона здоров'я

Кожен має право на доступ до профілактичної медичної допомоги та право на медичне лікування на умовах, встановлених національним законодавством і практикою. Високий рівень охорони здоров'я людини повинен бути забезпечений при визначенні та реалізації всієї політики та діяльності Союзу.

Стаття 36

Доступ до послуг загального економічного інтересу

Союз визнає та поважає доступ до послуг загального економічного інтересу, як це передбачено національними законами та практикою,

відповідно до Договорів, з метою сприяння соціальної та територіальній згуртованості Союзу.

Стаття 37

Охорона довкілля

Високий рівень захисту довкілля та покращення якості довкілля мають бути інтегровані в політику Союзу та забезпечуватися відповідно до принципу сталого розвитку.

Стаття 38

Захист прав споживачів

Політика Союзу повинна забезпечувати високий рівень захисту прав споживачів.

РОЗДІЛ V ПРАВА ГРОМАДЯН

Стаття 39

Право голосувати та бути кандидатом на виборах до Європейського парламенту

1. Кожен громадянин Союзу має право голосувати та бути кандидатом на виборах до Європейського парламенту в державі-члені, в якій він або вона проживає, на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави.

2. Члени Європейського Парламенту обираються шляхом загального прямого таємного голосування.

Стаття 40

Право голосувати та бути кандидатом на муніципальних виборах

Кожен громадянин Союзу має право голосувати та бути кандидатом на муніципальних виборах у державі-члені, в якій він або вона проживає, на тих самих умовах, що й громадяни цієї держави.

Стаття 41

Право на належне управління

1. Кожна особа має право на те, щоб її справи розглядалися неупереджено, справедливо та протягом розумного строку установами, органами, службами та агентствами Союзу.

2. Це право включає:

(а) право кожної особи бути почутою до вжиття будь-яких індивідуальних заходів, які могли б негативно вплинути на нього чи неї;

(б) право кожної особи на доступ до свого файлу з дотриманням законних інтересів конфіденційності та професійної та ділової таємниці;

(с) обов'язок адміністрації аргументувати свої рішення.

3. Кожна особа має право на відшкодування Союзом будь-якої шкоди, заподіяної його інституціями або його службовцями під час виконання своїх обов'язків, відповідно до загальних принципів, спільних для законодавства держав-членів.

4. Кожна особа може звернутись до установ Союзу однією з мов Договорів і повинна отримати відповідь цією ж мовою.

Стаття 42

Право доступу до документів

Будь-який громадянин Союзу, а також будь-яка фізична чи юридична особа, яка проживає або має зареєстрований офіс у державі-члені, має право доступу до документів установ, органів, відомств і агентств Союзу, незалежно від їх носія.

Стаття 43

Європейський омбудсмен

Будь-який громадянин Союзу та будь-яка фізична чи юридична особа, яка проживає або має зареєстрований офіс у державі-члені, має право звернутися до Європейського омбудсмена зі справами про недобросовісне управління в діяльності інституцій, органів, офісів чи агентств Союзу, за винятком Суду Європейського Союзу, який виконує свої судові функції.

Стаття 44

Право на петицію

Будь-який громадянин Союзу та будь-яка фізична чи юридична особа, яка проживає або має свій зареєстрований офіс у державі-члені, має право подати петицію до Європейського парламенту.

Стаття 45

Свобода пересування та проживання

1. Кожен громадянин Союзу має право вільно пересуватися та проживати на території держав-членів.

2. Свобода пересування та проживання може бути надана, відповідно до Договорів, громадянам третіх країн, які законно проживають на території держави-члена.

Стаття 46

Дипломатичний і консульський захист

Кожен громадянин Союзу на території третьої країни, в якій не представлена держава-член, громадянином якої він або вона є, має право на захист з боку дипломатичних або консульських органів будь-якої держави-члена на тих самих умовах, як громадяни цієї держави-члена.

РОЗДІЛ VI СПРАВЕДЛИВІСТЬ

Стаття 47

Право на ефективний засіб правового захисту та справедливий суд

Кожен, чії права і свободи, гарантовані законодавством Союзу, порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в суді відповідно до умов, викладених у цій статті.

Кожен має право на справедливий і публічний розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, попередньо встановленим законом. Кожен повинен мати можливість отримати консультацію, захист і представництво.

Правова допомога надається тим, хто не має достатніх ресурсів, оскільки така допомога необхідна для забезпечення ефективного доступу до правосуддя.

Стаття 48

Презумпція невинуватості та право на захист

1. Кожен, кому пред'явлено обвинувачення, вважається невинуватим, доки його вину не буде доведено в законному порядку.
2. Повага до права на захист кожного, кому пред'явлено обвинувачення, гарантується.

Стаття 49

Принципи законності та співмірності кримінальних правопорушень і покарань

1. Ніхто не може бути визнаний винним у вчиненні будь-якого кримінального правопорушення на підставі будь-якої дії чи бездіяльності, яка не становила кримінального правопорушення згідно з національним законодавством або міжнародним правом на час її вчинення. Також не може бути призначено більш суворе покарання, ніж те, яке було передбачено на момент вчинення кримінального правопорушення. Якщо після вчинення кримінального правопорушення законом передбачено більш м'яке покарання, воно застосовується.
2. Ця стаття не перешкоджає суду та покаранню будь-якої особи за будь-яку дію чи бездіяльність, яка на час її вчинення вважалася злочинною відповідно до загальних принципів, визнаних співтовариством націй.
3. Суворість покарань не повинна бути непропорційною кримінальному правопорушенню.

Стаття 50

Право не бути двічі судимим чи покараним у кримінальному провадженні за одне й те саме кримінальне правопорушення

Ніхто не може бути повторно притягнутий до суду чи покараний у кримінальному провадженні за правопорушення, за яке він чи вона вже були остаточно виправдані чи засуджені в межах Союзу відповідно до закону.

РОЗДІЛ VII

ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ, ЩО РЕГУЛЮЮТЬ ТЛУМАЧЕННЯ ТА ЗАСТОСУВАННЯ ХАРТІЇ

Стаття 51

Сфера застосування

1. Положення цієї Хартії спрямовані на інституції, органи, служби та агентства Союзу з належним врахуванням принципу субсидіарності та на держави-члени лише тоді, коли вони імплементують право Союзу. Тому вони поважають права, дотримуються принципів і сприяють їх застосуванню відповідно до своїх відповідних повноважень і дотримуючись обмежень повноважень Союзу, наданих йому Договорами.

2. Хартія не розширює сферу застосування законодавства Союзу за межі повноважень Союзу і не встановлює будь-які нові повноваження чи завдання для Союзу та не змінює повноваження та завдання, як визначено в Договорах.

Стаття 52

Обсяг і тлумачення прав і принципів

1. Будь-яке обмеження здійснення прав і свобод, визнаних цією Хартією, повинно бути передбачено законом і поважати суть цих прав і свобод. Згідно з принципом пропорційності, обмеження можуть бути вжиті лише якщо вони є необхідними та справді відповідають цілям загального інтересу, визнаних Союзом, або необхідності захисту прав і свобод інших.

2. Права, визнані цією Хартією, які містяться в Договорах, реалізуються на умовах і в межах, визначених цими Договорами.

3. У тій мірі, в якій ця Хартія містить права, які відповідають правам, гарантованим Конвенцією про захист прав людини та основоположних свобод, значення та обсяг цих прав є такими самими, як ті, що встановлені згаданою Конвенцією. Це положення не перешкоджає праву Союзу забезпечити більш широкий захист.

4. У тій мірі, в якій ця Хартія визнає основоположні права, оскільки вони впливають із конституційних традицій, спільних для держав-членів, ці права повинні тлумачитися відповідно до цих традицій.

5. Положення цієї Хартії, які містять принципи, можуть бути імплементовані законодавчими та виконавчими актами, прийнятими інституціями, органами, службами та агенціями Союзу, а також актами держав-членів, коли вони імплементують право Союзу, під час виконання своїх відповідних повноваження. Вони підлягають судовому розгляду лише при тлумаченні таких актів і при вирішенні питання про їх законність.

6. Повністю враховуються національні закони та практика, визначені в цій Хартії.

7. Суди Союзу та держав-членів приділяють належну увагу поясненням, складеним як спосіб надання вказівок щодо тлумачення цієї Хартії.

Стаття 53

Рівень захисту

Ніщо в цій Хартії не повинно тлумачитися як таке, що обмежує або негативно впливає на людські права та основоположні свободи, визнані у відповідних сферах застосування правом Союзу та міжнародним правом та міжнародними угодами, учасниками яких є Союз або всі держави-члени, включаючи Конвенцію про захист прав людини та основоположних свобод, а також конституції держав-членів.

Стаття 54

Заборона зловживання правами

Ніщо в цій Хартії не повинно тлумачитися як таке, що передбачає будь-яке право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-які дії, спрямовані на знищення будь-яких прав і свобод, визнаних у цій Хартії, або на їх обмеження більшою мірою, ніж це передбачено в цій Хартії.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. About Parliament. URL <https://www.europarl.europa.eu/about-parliament/en/democracy-and-human-rights>
2. Baimuratov, M., Kofman, B., Bobrovnyk, D., Dzeveliuk, M., & Dzeveliuk, A. (2023). Analysis of the Practical Aspects of Local Self-Government in the Context of the Functioning of Territorial Communities in Ukraine. *Journal of Law and Sustainable Development*, 11(8).
3. Bila-Tiunova, L., Bilous-Osin, T., Kozachuk, D., Vasylykivska, V. (2019) Participation of civil society in public administration: prospects for international experience implementation in Ukraine, *Humanities & Social Sciences Reviews*, 7(5), 757-764. <https://doi.org/10.18510/hssr.2019.7594>.
4. Borchardt, Klaus-Dieter (2016). The ABC of EU law. URL <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5d4f8cde-de25-11e7-a506-01aa75ed71a1>
5. Charter of Fundamental Rights of the European Union. URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:12012P/TXT>
6. Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>
7. Council Directive 2000/78/EC of 27 November 2000 establishing a general framework for equal treatment in employment and occupation. URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32000L0078>
8. Council of Europe. (1950). Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.
9. Council of Europe. Батьки-засновники. URL <https://www.coe.int/uk/web/about-us/founding-fathers>
10. Council of Europe. Європейська соціальна хартія (переглянута) (резюме). URL <https://www.coe.int/uk/web/compass/european-social-charter>
11. Council of Europe. Європейський гімн. URL <https://www.coe.int/uk/web/about-us/the-european-anthem>
12. Council of Europe. Європейський прапор. URL <https://www.coe.int/uk/web/about-us/the-european-flag>
13. Court of Justice of the European Union. URL https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_6999/en/

14. Declaration on genuine democracy adopted on 24 January 2013. The Conference of International Non-Governmental Organisations (INGOs) of the Council of Europe. URL: <https://rm.coe.int/16802f042c>

15. European Commission. Overview. URL https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/search-all-eu-institutions-and-bodies/european-commission_en

16. European Commission. The European Green Deal. URL https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

17. European Union. EU motto. URL https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/symbols/eu-motto_en

18. European Union. Official EU currency/ URL https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/euro/official-eu-currency_en

19. General Court. URL https://curia.europa.eu/jcms/jcms/Jo2_7033/en/

20. Of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. Consolidated Versions. (2016/C 202/01). URL <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12016ME/TXT&from=EN>

21. Papier, Hans-Jürgen (2006). Wirtschaftsordnung und Grundgesetz. URL <https://www.bpb.de/shop/zeitschriften/apuz/30557/wirtschaftsordnung-und-grundgesetz/>

22. Баймуратов, М.О., Юрченко, М.М. (2019). Інститут місцевого самоврядування в умовах глобалізації: до визначення доктринальних та нормативних підходів. Південноукраїнський правничий часопис, 4(2), 3-8.

23. Бородін, І.Л., Варава, І.П. (2020). Теоретико-правова ідея становлення Європейського Союзу. *Наукові праці Національного авіаційного університету. Серія: Юридичний вісник «Повітряне і космічне право»*, 3(56), 49-55. DOI: <https://doi.org/10.18372/2307-9061.56.14890>

24. Верховна Рада України (2004). Загальнодержавна програма адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Затверджена Законом України від 18 березня 2004 року. URL <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>

25. Договір про Європейський Союз. Маастрихт, 07 лют. 1992 р. Текст зі змінами та допов. від 13 груд. 2007 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_029#Text
26. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. (2020). Основи права Європейського Союзу. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ.
27. Козирь, Д.В. (2023). Локальна демократія як загальноєвропейська цінність. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та тех-нологічних рішень: у 2 т. Одеса: Видавництво «Юридика», Т. 1. С.297-300.
28. Лебідь, А. Є, Назаров, М. С. (2020). Інструменти громадської участі в Україні. Суми: Вид-во СумДУ, 73 с. URL: https://ppst.sumdu.edu.ua/images/pdf/Posibnik_instrumenty.pdf
29. Неліп, М.І., Мережко, О.О. (1998). Силовий захист прав людини: питання легітимності в сучасному міжнародному праві. Київ: Наук. думка.
30. Петров, Р.А. (ред.). (2019). Право Європейського Союзу. Харків, Право.
31. Пірен, М.І. (2015). Європейські цінності та їх реалізація у сфері державної служби та кадрової політики України. *Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України*, 1, 78-90.
32. Постійне представництво України при Раді Європи (2023). Плани дій Ради Європи для України. URL <https://coe.mfa.gov.ua/spivrobotnistvo/plani-dij-radi-yevropi-dlya-ukrayini>
33. Президент України (1998). Стратегія інтеграції України до Європейського Союзу. Затверджена Указом Президента України від 11 червня 1998 року № 615/98.
34. Рабінович, П.М. (2015). Основоположні права людини: термінопоняттєвий інструментарій дослідження та викладання. *Право України*, 2, 9-23.
35. Сорока, С.В. Європейська Рада та Рада Європейського Союзу в структурі органів ЄС. Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика європейської інтеграції». URL <https://eugov.chmnu.edu.ua/>

36. Сорока, С.В. Суд Європейського Союзу як вища судова інстанція ЄС. Мультимедійний підручник «Управління в ЄС та політика європейської інтеграції». URL: <https://eugov.chmnu.edu.ua/>

37. Фалалєєва, Л.Г. (2020). Захист основоположних прав у інтеграційному правопорядку Європейського Союзу. Київ: ФОП Кандиба Т.П.

38. Хартія Європейського Союзу про основоположні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_524#Text

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

А

acquis communautaire 23
абсолютні права 127, 139
Амстердамський договір 18

В

верховенство права 41, 90
відкритість кордонів 69, 85
відносні права 58, 127, 139

Г

гідність 34, 36, 58, 89,
громадська участь 114
громадянське суспільство 114
громадянські права 128, 137, 139

Д

демократія 39, 58, 114
децентралізація 97, 114

Е

електронна петиція 104

Є

Європейська комісія 151, 165
Європейська рада 147, 148, 165
Європейське економічне співтовариство 14, 29
Європейське співтовариство вугілля та сталі 14, 29
Європейське співтовариство з атомної енергії 14
Європейський парламент, 29, 142, 165
Європейський Союз 17, 18, 28, 40

Ж

Жан Моне 13

З

зелена економіка 68, 85

К

конституційна демократія 88
критерій членства ЄС 61, 85
культурні права 130, 138, 139

Л

Лісабонський договір 19
локальна демократія 103
локальний розвиток 114
людські права 42, 90, 117, 120, 139

М

Маастрихтський договір 17, 29, 120
мирні зібрання 38, 104, 129
місцеве самоврядування 98

Н

народовладдя 99

П

план Шумана 12, 29
повага до людських прав 58
політичні права 129, 137, 139
промова Черчилля 12

Р

Рада ЄС 147, 148, 165
ринкова економіка 66, 85
рівність 34, 41, 58, 89, 101

С

свобода 34, 38, 58
свобода вираження поглядів 94
свобода підприємництва 67, 85
соціальна політика ЄС 85
соціально-економічні права 70, 129, 138, 139
Суд справедливості ЄС 156, 165

Т

толерантність 89, 90

Ц

цінність 32, 35

Ш

Шенгенська угода 16, 29

Навчальне видання

ОСНОВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Підручник

Кучук Андрій Миколайович

Іваній Олена Миколаївна

Моцак Світлана Іванівна

Подрез Юлія Вікторівна

Редактор, оригінал-макет – *А.М. Кучук*

Умов. друк. арк.: 11,1

Сумський державний педагогічний університет імені А.С. Макаренка;
вул. Роменська, 87, м. Суми, 40002